

SZEGED HALÁLA ÉS FELTÁMADÁSA

AZ 1879. ÉVI ÁRVÍZ ÉS A VÁROS
ÚJJÁÉPÍTÉSÉNEK TÖRTÉNETE

ÍRTA:

Dr SZABÓ LÁSZLÓ

III. KÖTET

SZEGED, 1920
A DÉLMAGVARORSZÁG HÍRLAP- ÉS NYOMDA VÁLLALAT RT.
KIADÁSA

XLIII.

Újra kezdődik az élet

Szeged páratlan életképességének, népe életrevalóságának számos érdekes tünetét lehetett megfigyelni már a katasztrófa napjaiban is. Ezek az apróságok éppenolyan figyelemreméltóak és tanulságosak, mint akár a törvényhozás intézkedései.

Meglepő, hogy a víz alatt álló városban, melyből csak néhány száz négyszögölnyi terület maradt szárazon, a *Szegedi Híradó* március 11-ikén már újra meg tudott jelenni. Ez a szám azonos volt a március 12-ikével* mely a víz betörése következtében már csak részben készülhetett el. A szerkesztő, Nagy Sándor, a következő szótat intézte közönségéhez:

Harmadik napja, hogy Szeged hullámsírba van temetkezve s népe földönfutóvá téve.

A nyomornak, mely reánk szakadt, leírását ne kívánja tőlem senki.

Ma még csak vérző szívem van, azzal pedig nem lehet írni.

De ha lehetne is, nincs aki kiszedje és ki-

nyomja. A lap nyomdája vízben áll, munkásai elszédtek, hogy ne szaporítsák itt a nyomort. Kiadója előntött házából elmenekült. Sikerült mégis egy szedőt előkeríteni, azzal kiszedettem ezt a néhány sort és kinyomattam a szerdai számot, melynek kinyomatása a katasztrófa bekövetkezése miatt maradt el; kinyomattam úgy, ahogy összeállítva volt, nem változtatva rajta semmit, hogy hű emlékéül szolgáljon a rettentő küzdelem utolsó óráinak, egész a végső percig, midőn a tragikai bukásunkat hirdető harang megkondult.

Hogy mikor jelenhetik meg lapunk újra, azt meg nem mondhatom. Részemről csak annyit ígérhetek, hogy mielőbbi megjelenése rajtam múlni nem fog.

Az előfizetőket — a távollevő tulajdonos kiadó nevében — szíves elnézésre kérem.

A *Szegedi Napló* március 19-ikén jelent meg újra. A lapot azonban meg lehetett írni, ki is lehetett nyomtatni, de nem lehetett kihordani, először azért, mert nem voltak lapkihordók, másodszer pedig azért, mert egyelőre senki sem tudta, hogy hova menekültek az előfizetők? Aki a lapot meg akarta szerezni, annak el kellett csónakázni érte a kiadóhivatalba. A legtöbben azonban a szárazon maradt két kávéházban: a Stróbl Oroszlán-kávéházában, vagy a Juranovits Hungária-kávéházában olvasták az újságot.

Hogy Szeged népének mennyire vérében van a kereskedés, azt már március 15-én látni lehetett. Három nappal az árvíz után

— megtartották a hetivásárt! Ahol szárazon maradt egy kis kövezt: a Schäffer- és a Kontraszti-házak előtt, a nénémasszonyok kirakodtak a köveztre: tojást, paprikát, sajtot, vaját, szalonnát, füstölthúst, babot, borsót, papucsot, gyertyát, gyufát, tejet és tejfölt lehetett már vásárolni, természetesen borsos áron.

Egy héttel később, március 23-án ezt írja a *Híradó*:

Tegnap városunkban a szárazon maradt utcákon nagy hetivásár volt. A szomszéd falvakból, de különösen Makó Városából mindenféle cikket hoztak be elárúsítás végett Sok, nagyon sok volt az eladó portéka, de népünknel ma ami a legkevesebb, az — a pénzt

A *Napló* részletesebben beszámol erről a hetivásárról a következő érdekes tudósításban:

Reggel öt órakor kezdődött a hetivásár a száraz részeken. Roppant sok ember volt jelen, de több volt az eladó, mint a vevő. Vizes vászon- és pamutszöveteket jó minőségben, olcsón lehetett venni. Ezen kívül sok volt a vaj, tojás, paprika, hagyma, kefe, ecset, szalonna, kenyér.

Szűz *dohány*, a kormány engedelmével, ötven zsákkal szabad vásárra volt bocsájtva. Száz, meg száz ember évekre ellátta magát. Egy csomó dohány ár három krajcár volt

Szóval: »egyszer volt Szegeden dohányvásár«, bár ezt nem emlegették olyan sokáig, mint a budai kutyavásárt.

A piac drágasága azonban annyira bántotta a rendőrséget, hogy március 23-tól kezdve egy pár hétig csak a következő, »hatóságilag engedélyezett« árusok hozhattak forgalomba élelmiszereket. 1. Jandó. 2. Tóth István. 3. Oblálh Antal. 4. Temesváry. 5. Pick. Hogy ezeknek az árusítási monopóliuma mikor szűnt meg, azt nem lehet megállapítani.

Egy héttel a katasztrófa bekövetkezte után a Kereszt- (ma Somogyi) utcának a Nádor utcától a Tisza-partig terjedő része s az Iskola-utca a templomtól a Hal-térig egészen átalakult: minden helyiség, ami a földszinten volt, üzlethelyiséggé alakult át, még a kapubejárók is és ami a lakosság nagy élelmeségére mutat: a fényűzést cikkek helyet adtak a közszükségleti cikkeknek! Erről az átalakulásról így számol be a Híradó:

A Váci-utcának csúfolt Iskola-utcánk szárazon maradt részében egyre fogynak a kirakatok. Eltűntek a szép óra-kirakatok, a szebbnél-szebb női kalapok, arany- és ezüstműek stb. Nincs szükség luxus-cikkekre! A díszhelyek némelyikén ott lóg a paprikás szalonna, a kiakasztott füstölt és friss marhahús, főzelék, tarhonya.

A Szegedi Napló március 20-án így írja le az üzleti élet változását:

A száraz utcákban levő boltok nagyon emelkedtek értékben. Boldognak tartja magát a kereskedő, ki ilyenhez juthat Ilyen boltokban

többnyire ketten is árulnak. Paradicsomi békességben megférnek egymás mellett a könyv- és karlonkereskedő, a cipő és a kabát, az ing és csésze slb. Denique csak élelmes a szegedi nép! Nem is kell azt féltetni!

Talán érdemes följegyezni, hogy egy egészen kis üzlethelyiségért az Iskola-utcában havonkint kétszáz forintot kellett fizetni.

Az első ügyvéd, aki az árvíz után életjelt adott magáról, Szivessy László volt, aki a Szegedi Napló június 22-iki számában a következő hirdetési tette közzé:

Ügyvédi irodámat helyben, a Kárász- és Kereszt-utca sarkán levő, úgynevezett Zsótér-Tary féle ház első emeletén megnyitom.

Dr. Szivessy László
köz- és váltóügyvéd.

A lap erről a dologról a következő sorokban emlékezett meg: »Szivessy László ügyvéd úr a napokban nyitja meg ügyvédi irodáját. Midőn erről a közönséget értesítjük, egyúttal a derék fiatal ügyvédnek szép sikert kívánunk jelenleg legkevesbbé sem rózsás kilátású pályáján.» A Napló azonban tévedett az ügyvédi pálya kilátásait illetőleg, mert Szivessy László alig hogy megnyitotta irodáját, azonnal »ügyhöz» jutott: felszólította a rendőrség, hogy azonnal hurcolkodjék ki az irodából, mert a házon olyan veszedelmes repedések mutatkoznak, hogy mindenkit ki

kell belőle lakoltatni. A fiatal ügyvéd a maga, a háztulajdonos és a házban levő több üzlettulajdonos nevében sikeresen eljár s kiszközölte a kilakoltatási végzés megsemmisítését bár a pince tele volt vízzel s a falak tényleg repedeztek, tény azonban az is, hogy a ház, mely később a Vészics-család birtokába került, még vagy húsz évig fennállt és senkinek az életét sem fenyegette.

Érdekes, hogy Szegednek alkalma lett volna arra, hogy az árvízzel kapcsolatban az egész Európában legelsőnek vezesse be a villanyvilágítást. A város azonban ezt az alkalmat elszalasztotta. 1879 elején találta fel Edison a villanykörtét. Jakowowitsch, a lipcsei órapari szaklap szerkesztője március 20-án már ajánlatot tett Szeged városának, hogy hajlandó a közvilágítást villanyra berendezni. A *Neue Frete Presse* cikket irt erről a dolgról s az érdekes találmányt nagyon ajánlotta Szeged figyelmébe, mert, mint a Presse írta, »a villanynak a világítási technikában jövője van!« Szeged város tanácsa azonban drágálta a villanyvilágítást és megelégedett azzal, hogy március 21-ikén este újra kezdjék a közvilágítást — petróleum-alapon. Mivel a gázgyár ügysem funkcionált, egyelőre a gázlámpa-oszlopokra kötötték fel a petróleum-lámpásokat — az egész városban összesen huszonöt darabot.

Volt tehát olyan korszak is Szeged történetében, amikor a gázlámpák világosságának petróleum volt a forrása. De hogy a közvilágítás rendezése a közigazgatás legelső teendői közé tartozott, az is a város újjászületésének jele volt.

XLIV.

A pénzüintézetek megúszták a vizet

A csodával határos dolog, hogy Szeged pénzüintézetei nemcsak hogy nem mentek tönkre az árvízben, hanem még könnyen is heverték ki a nagy katasztrófát. Ezt nemcsak annak lehetett köszönni, hogy kitűnően vezetett, régi intézetek működtek Szegeden, hanem még inkább annak, hogy a város népe bámulatos belátást és nyugalmat tanúsított.

Érdekes, hogy a pénzüintézetek ügyének rendezése nem is érdekelt intézeteknek, hanem a közönségnek jutott az eszébe. Azok a szegedi úri emberek, akik Temesvárra menekültek, már március 13-án értekezletet tartottak a szegedi származású Dobó Miklós kanonok házában. Az értekezlet megbízásából másnap egy küldöttség utazott fel Budapestre és kihallgatást kért a miniszterelnöknél.

Dr. Rosenberg Izidor (később: Rósa Izsó) volt a küldöttség szónoka. Előadta, hogy moratóriumot kellene elrendelni, mert »veszélyez -

tetve látják a jelzálogi adósokat és a kereskedőket, ha azok a rend némi helyreállása után kapzsi hitelezők által vagyonuk maradványaitól megfosztathatnak. Azok a gazdag pénzintézetek, amelyekben milliók vannak elhelyezve s amelyek Szeged népét tőkeerejükkel táplálták és a romjaiból feltámasztandó várost tőkékkel éltetnék, *okvetlenül összedőlnék*, ha a törvény betűjét rájuk alkalmazzák. A szegedi pénzintézetek helyzete ma az, hogy mind *elvesztették részvénytőkéjüket*, mert még annál is sokkal nagyobb összegeket hiteleztek szegedi házakra. A kereskedelmi törvény értelmében ezeknek az intézeteknek mind likvidálniuk kellene; és melyik igazgató vállalná magára a felelősséget, hogy a törvény világos parancsa ellenére folytassa az üzletvitelét? A szegedi árvapénztár közel egy milliót helyezett el szegedi házakra. Hogyan kerülhet meg az árvák pénze, ha a szegedi nép nyugodtan vissza nem térhet és házat föl nem építheti, mert könyörtelen hitelezője újonnan szerzett csekély vagyonától megfoszthatja? Vagy hogyan kezdje meg üzletét újra a kereskedő, ha valamelyik kíméletlen hitelező bármely napon megbuktathatja? Ebben a rendkívüli helyzetben rendkívüli intézkedések szükségesek.

Tisza Kálmán azt felelte, hogy a pénzügyminisztériumban már dolgoznak egy rende-

ben, mellyel a legsürgősebb kérdéseket rendezni fogják. A néhány nap múlva elkészült rendelet szerint a törvénykezésben a március 3-tól április 16-áig bíróilag kitűzött vagy folyó határnapok szünetelnek; *árverések augusztus utolsó napjáig* sem ingókra, sem ingatlanokra nem tarthatók; a váltóóvatolási határidők április közepéig nyitva maradtak. — Nem volt sok, amit a kormány az adósok javára biztosított, de több volt a semminél.

Arra a hírre, hogy dr. Rosenbergék már tárgyaltak a kormánnyal, a szegedi pénzüzetek is megmozdultak és küldöttséget menesztettek Budapestre, úgy látszik, hogy március 20-ikán. A küldöttség tagjai voltak: Fodor István, a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár igazgatósági tagja, Kiss Dávid, Gál Ferenc, Lévy Ignác, dr. Rosenberg Izidor, Vass Károly, May R. Miksa, a Kereskedelmi és Iparbank igazgatója, Reilzer Adolf, az Általános Takarékpénztár igazgatója és Horváth Lajos, a Kézműves Bank igazgatója.

Akkor, amikor a szegedi pénzüzetek az állam segítségét kérték, helyzetük nagyjában a következő volt:

A Szeged-Csongrádi Takarékpénztár részvénytőkéje 135.000 forint volt; betétállománya kerek számban két millió forint, váltótárcája egy millió forint, jelzálogkölcse 300.000 frt, értékpapír- és kincstári utalvány 800.000 frt.

A Szegedi Kereskedelmi és Iparbank részvénytőkéje 200.000 forint, betétállománya 260.000 forint, váltó tárcája 220.000 forint, jelzálogkölcse 12.000 forint.

A Szegedi Általános Takarékpénztár részvény- és tartaléktőkéje 100.000 forint, takarékbetéte 215.000 forint, váltótárcája 170.000 forint, jelzálogkölcse 20.000 forint, kézi zálogkölcse 20.000 forint.

A Kézműves Banknál az alap- és tartaléktőke 108.000 forint volt, a betétállomány 229.000 forint, a váltótárca 256.000 forint, kézi zálogkölcse 30.000 forint. (A bank jelzálogkölcsei egyszerűen mind váltóval is voltak fedezve.)

Amint látnivaló, a jelzálogkölcsek összege nem volt nagyon nagy; de nem lehetett megállapítani, hogy e kihelyezésből mennyi van veszélyben és még kevésbé lehetett látni a váltótárca valódi értékét? A helyzet azonban semmiképpen sem volt vigasztalan. Egy hónappal előbb a Szeged-Csongrádi betéte 2,300.000 forint volt; a veszedelem közeledtekor a kisbetevők közül nagyon sokan kivették a pénzüket s az »öreg takaré« mintegy háromszázezer forintot egészen simán visszafizetett. A másik három pénzüintézet összesen háromszázezer forintot fizetett vissza a betevőknek a katasztrófa bekövetkezésének napjáig. Az a körülmény, hogy az intézetek semmi nehézséget nem támasztottak a betétek vissza-

fizetésénél még a veszedelem óráiban sem, igen jótékonyan hatott a jobbmódú lakosság idegeire.

Amikor a város víz alá került, a pénzügyintézetek természetesen kénytelenek voltak teljesen megszüntetni működésüket.

A pénzügyminiszterrel folytatott tárgyalásnak az volt a célja, hogy a szegedi pénzügyintézetek betevőiknek minden igényét feltétlenül kielégíthessék. Az összes takarékbetétek összege körülbelül három millió forint volt a négy intézetnél; ezzel szemben a négy intézet »mobil« volt egymilliónyolcszáz ezer forint erejéig. Ha a négy pénzügyintézetnek összesen egymilliókétszáz ezer forintot rendelkezésére bocsájtanak, akkor nem lehet semmi zavar még akkor sem, ha minden betevő minden pénzét visszaköveteli is. A helyzet egészen rendkívüli volt és senki sem tudta, hogy a közönség milyen magatartást fog tanúsítani? A kormány megígérte, hogy a kért egymilliókétszáz ezer forintot két-három év alatt visszafizetendő kölcsön gyanánt folyósítja, a következő arányban: a Szeged-Csongrádi Takaréknak 600.000 forint, a Kereskedelmi és Iparbanknak 240.000 forint, a Kézműves Banknak 180.000 forint, a Szegedi Általános Takarékpénztárnak 180.000 forint. A valóságban ez nem kölcsönnyújtás volt, hanem hitelnyújtás. A szegedi intézetek el is határozták, hogy a részükre

megállapított arányban a hitelnek csak harmadát veszik igénybe. Ezt a négyszázezer forintot, az állam garanciája mellett, a Földhitelintézet, a Magyar Általános Hitelbank és a Pesti Hazai bocsájtotta a szegedi intézetek rendelkezésére, 5 százalékos kamatra. Elszámolási helyül a Földhitelintézetet jelölték ki.

Március 30-án a négy szegedi pénzüzetet közzétett egy közös hirdetést a következő szöveggel:

»Az alulírott szegedi pénzüzetek részéről értesítetik az érdekelt közönség, hogy rendes üzletüket folytatólag 1879 április hó 7-én fogják megkezdeni.!

Nem lehet megállapítani, hogy' kié az érdem: a pénzüzeteké-e, vagy Szeged város népéé, de tény, hogy a pénzüzetek várt megrohanása elmaradt. A belétek visszakövetelése egészen jelentéktelen keretekben mozgott s így a pénzüzetek nem rendültek volna meg akkor seny ha semmi segélyben nem részesültek volna.

Csupa óvatosságból 1879 április elsejével mindegyik intézet leszállította alkalmazottainak fizetését. Amikor azonban látták, hogy nem lesz baj, fokozatosan visszatértek a régi fizetésekhez, három hónapon belül.

Aránylag legnehezebb volt a Kézműves Bank helyzete, mert ez volt a »kis emberek»,

a leggyengébb gazdasági egzisztenciák bankja; de itt sem volt semmi fennakadás, — mindössze annyi történt, hogy a bank pár évig nem fizetett osztalékot, s az igazgatósági és felügyelőbizottsági tagok nem vettek fel egy krajcámyi tiszteletdíjat sem.

Amint a város újjáépítése megkezdődött s a nép keresethez jutott, a város szorgalmas népe újra elkezdte hordani a pénzcsekjét a helyi pénzintézetekbe, melyek a veszedelem napjaiban oly kitűnően megállták a helyüket s hat hónappal az árvíz után a szegedi pénzintézetek már ismét a legszebb fejlődés útján voltak.

XLV.

Az „Oroszlán“ a „Hungária“ ellen

Az *Egyetértés* március 19-iki számában heves támadás jelent meg a szegedi intelligencia ellen. Elmondja a lap szegedi tudósítója, hogy a városba egyenkint visszazállingózó honoráciorok »dologtalanul töltik a napot« az Oroszlán kávéházban, ahol »egymást izgatják, s a közönséget is izgatják mindenki ellen, aki nem szegedi«. Az ügyvédek és orvosok, akiknek most nincsen semmi munkájuk, napidíjjal járó hivatalokat követelnek. És mindenki szidja Bakay Nándort, a város ellenzéki képviselőjét, aki a képviselőházban csak általános jellegű intézkedéseket sürgetett ahelyett, hogy számszerűen megmondta volna, hogy hús vagy huszonötmillió forintot osszának szét a szegediek között. Mindenki nagyhangon beszél a kávéházban a saját káráról, melyet a valóságos kárnál tízszer-huszsor nagyobbra becsül.

Ennek a tudósításnak kétségtelenül Verhovay Gyula képviselő volt a szerzője, akit

mint pár napig működő »helyettes kormánybiztos« sértett az a gyűlöletté fokozódó ellen-szenv, melyet a szegedi intelligencia a kormánybiztosokkal szemben tanúsított. Egyéb-ként azonban nem volt alaptalan az *Egyetértés* tudósítása, mert mindenki jelentékeny pénz-beli segítség szétosztását várta és már előre félt az intelligencia attól, hogy nem segínyt, hanem csak kölcsönt fog kapni. Bár Bakay függetlenségi képviselő volt, a leghevesebb tá-madásokat a függetlenségi párti *Szegedi Napló* intézte ellene.

Már a király szegedi látogatása előttj március 16-án délután öt órakor »értekezlet« volt az Oroszlán kávéházban. Nagy Sándor, a Szegedi Híradó szerkesztője volt az értekezlet összehívója és első szónoka, aki hevesen kifakadt a kormánybiztosok intézkedései ellen. A város ügyeinek ellenőrzésére Rózsa Ferenc rókusi plébános elnöklete alatt bizottságot választottak és elhatározták, hogy a segélyezések, ügyét magukra vállalják. Kerületenkint segélyező bizottságokat választottak és »átírtak« a kormánybiztosoknak, hogy a hatósági pontonokat ezeknek a bizottságoknak adják át. Átiratukra persze sohasem kaplak választ. Az értekezleten jelenvolt huszonhat városi törvényhatósági bizottsági tag aláírt egy ívet, melyben felkérték a főispánt, hogy március 18-ikára rendkívüli közgyűlést hívjon össze.

Március 18-ikán délután négy órakor Dáni Ferenc főispán meg is nyitotta az árvíz utáni első közgyűlést a Hungária étkezőtermében. A törvényhatósági bizottság tagjai közül harminckelten voltak jelen; azok tehát, akik az összehívást kérték, óriási többségben voltak. Mivel azonban a közgyűlés összehívása és a közgyűlés megtartása közé esett a király látogatása, mely nagyon jó hatást tett és Tiszának ismeretes tárgyalásai és ígéretei is reményeket ébresztettek, a közgyűlés lefolyása nyugodt és méltóságteljes volt: az Oroszlán kávéházban háborgó közvélemény a Hungáriában tanácskozó közgyűlésen nem okozott semmi zavart.

Dáni Ferenc főispán megnyitó beszédében keveset beszélt a történekről.

— Mindenünket elvesztettük, mondotta, kol-dusok vagyunk!

És percekig nem tudta folytatni szavait a sírástól. A szörnyű veszteség feletti fájdalom újra felsajgolt bennünk, írja egy tudósító, s a szivek mély keserve könnyekben tört magának utat és ott csillogott minden szemben.«

Mikor a főispán erőt vett magán, Jób szavait idézte: »Az Úr adta, az Úr el is vette«. Utalt arra a nagy részvételre, melyet Szeged sorsa iránt az egész Európa tanúsít és amely reményt ad a csüggedni lakosságnak. Megemlékezett a király biztató szavairól, melyeket

a közgyűlés lelkes éljenzéssel fogadott és tudatta a közgyűléssel, hogy a miniszterelnök becsületszavát adta arra, hogy a város újjáalkotását az országgyűlésen a legerélyesebben fogja sürgetni. Végül felhívta a közgyűlést és a polgárságot, hogy e siralmas helyzetben együttes erővel működjenek közre a város újjáalkotásán. Beszámolt a miniszterelnökkel folytatott tanácskozásról, melyen megállapították, hogy az autonóm hatóság működése tulajdonképen egy percig sem volt felfüggesztve; a varási hatóságok tehát március 19-ikén újra megkezdik működésüket.

Obláth Lipót indítványára köszönetét mondtak a törvényhatóságoknak, melyek a várost gyámolították és mindazoknak a testületeknek és intézményeknek, melyek a mentésben részt veitek.

Szluha Ágoston szükségesnek tartotta, hogy' a tanács azonnal kezdje meg működését, a rendőri teendőket azonban a város még nem bírja ellátni. Történtek ugyan oly intézkedések, melyek egyébként visszatetszést keltettek, de azért mégis fel kellene kérni a kormánybiztost, hogy továbbra is gondoskodjék a rendőri ügyiek ellátásáról.

Ezt az indítványt a közgyűlés »vegyes érzelmekkel« fogadta, bár csak Polczner Jenő szólt ellene.

— Oly nyomott lelki állapotban vagyunk,

mondotta, hogy e súlyos feladatnak nem felelhetünk meg — a kormánybiztost nem kérhetjük az itt maradásra.

Taschler József főkapitány pártolta Szluha indítványát, mert Kállay Ödön képviselő, mint kormánybiztos önfeláldozó működést fejtett ki. A rendőrség tagjai mind árvízkárosultak és már gyülekeznek ugyan, de még nem bírják az összes teendőket elvégezni.

Obláth Lipót azt fejtegette, hogy a rendes viszonyok helyreálltáig az államnak kellene a rendőri szolgálatot ellátni.

Szluha indítványát elfogadta a közgyűlés, de a főispán mindjárt közölte, hogy Kállay kormánybiztos már csomagol és nem fog a városban maradni. A közgyűlés erre úgy határozott, hogy Szluha Ágos'ont és Pillich Kálmánt felkérte, hogy a betegeskedő Taschler főkapitányt hivatali teendőiben támogassák.

Dáni főispán igen élesen kikelt a város azon tisztviselői ellen, kik esküjük megszegésével elszéledtek, magára hagyván a legnagyobb vészben és szükségben a közönséget; miután eddig alkalmuk volt családjaikat biztonságba helyezni, most már térjenek vissza helyükre, mert különben távolmaradásukat egyenlőnek kellene tekinteni a lemondással.«

Ezután elhatározták, hogy egy »élelmezési nagy bizottságot« alakítanak; ennek tagjai lettek: Dáni Ferenc főispán. Szabados János,

Sztankó, Kertész, Dobos, Apró, Klemm, Deutsch B., Enghi Kis Péter és Lantos törvényhatósági bizottsági tagok.

Az egyes városrészekben is alakítottak helyi élelmezési bizottságokat; ezeknek elnökei lettek: Új-Szegeden Novák József. Felsővároson Zombory Antal, Rókuson Szabados János, Alsóvároson Veszelinovics Bazil tanácsnok.

Elhatározták, hogy azokat, akik Szőregre, Deszkre, Gyálára és Szent-Ivánra menekültek, Új-Szegedről fogják élelmezni.

A menekülők szállítását intéző Kende Kanut kormánybiztos mellé kirendelték Jugen Károly, Jakabfi és Endrényi Antal városi tisztviselőket.

Szluha Ágoston indítványára elhatározták, hogy Új-Szegeden a menekülők számára fabarakokat építenek és hogy a barakok lakóit némi tüzelővel is ellátják. Ezeknek az ügyeknek intézésével megbízták Pap Istvánt, Kalmár Imrét, Kovács Istvánt és ifjabb Heszlényi Józsefet.

Reizner János főjegyző ezután egy terjedelmes munkálatot terjesztett elő a város újjáépítése ügyében; javasolta, hogy a város számára árvízvédelmi vonalat építsenek, hogy a megye székhelyét tegyék át Szegedre, építsenek kaszárnyát, az építkezésekre adjon az állam tízmillió forint segílyt, alakítsanak bizottságokat a szabályozási tervek elkészíté-

sére és a károk felbecslésére, külön építési tanács intézze a város ármentesítését, az új házakra adjanak tizenötévi adómentességét, rendeljék el hat hónapra a moratóriumot s a város jövőjét illetőleg adjon a kormány garanciákat.

— Mert, mondotta Reizner, ha a kormány nem képes Szegedet ujjaalkotni s jövőjét biztosítani, akkor jobb lesz, ha e város lakossága szétmegy, mint az oldott kéve, — és Szeged nevét egészen letörölhetik a térképről.

Miután Reizner sokkal több nagy dolgot javasolt, mint amennyit hamarjában el lehetett volna fogadni, munkálatát külön bizottság elé utasították, amelynek tagjai lettek: Pálfy polgármester, Taschler főkapitány, Reizner főjegyző, Novák főügyész, Veszelinovics és Szabados tanácsnokok, a mérnöki hivatal tisztviselői, továbbá Polczner Jenő, Börösök Ignác, Zombory Andor, Ecsedi Ferenc, Lévay Ferenc, Szluha Ágoston, Pillich Kálmán, Zsóter Andor, Szojka Gusztáv, Csikós Ignác, Balogh János, Weiner Miksa és Obláth Lipót törvényhatósági bizottsági tagok.

Pálfy polgármester jelentést tett arról, hogy a miniszterelnök elrendelte az Alföldi Vasút töltésének felmagasítását abból a célból, hogy a bel- és kültelki öblözeteket egymástól elválasztva, a vizet a belterületről kiszivattyúzhassák. Arra a kérdésre, hogy ennek a költ-

ségeit ki viselje, a miniszterelnök azt felelte, hogy »természetesen a vasút és a város!

— De miből?! Miből?! zúgott a közgyűlés.

— Én e terv kivitelét lehetetlennek tartom, mondotta a polgár mester, és kijelentem, hogy a város nem költhet százezreket kísérletezésekre.

Balogh János közjegyző indítványára elhatározták, hogy a Tisza-szabályozás ügyében fel terjesztést intéznek a kormányhoz. A felterjesztésben kifejtik, hogy míg a szabályozás rendszere meg nem változik, addig a Tisza vidéke nincs bátorságban; éppen ezért a szabályozást országos ügyként kell kezelni. Nagy Sándor indítványára azt is bele foglalták a felterjesztésbe, hogy a város meggyőződése szerint Szeged megsemmisülését elsősorban az elhibázott Tisza-szabályozás okozta.

A közgyűlés után Taschler főkapitány vezetésével háromtagú küldöttség tisztelgett Kállay kormánybiztosnál és maradásra kérte őt. Kállay azonban kijelentette, hogy ő és társai feladatukat már befejezték és kötelességük elszólítja őket Szegedről.

XLVI.

Kísérletek a víz eltávolítására

Tisza Kálmán miniszterelnök április 3-án nyilatkozott a képviselőházban a kormánynak Szegedre vonatkozó terveiről és a szegediek ebből a beszédből tudták meg, hogy mi fog történni velük?

A kormány a víz eltávolítását tartotta legelső feladatának és ezzel kapcsolatban megakarta akadályozni, hogy újabb víztömegek zúduljanak a városra. A helyszíni vizsgálatok eredményeként megállapították, hogy az árvíz alkalmával csak az Alföldi Vasút töltésén hevenyészett nyulgát szakadt el; a beömlő víz azonban lassankint elmosta magát a vasúti töltést is, sőt a víz néhol formászerű medret vájtt magának. Amíg a város nincs, biztosítva a víz beözönlése ellen, addig az újjáépítésére vonatkozólag még terveket sem lehet készíteni. Tisza bejelentette a képviselőháznak, hogy a víz beömlésének megakadályozása legalább hatszázezer forintba fog kerülni; megnyugtatta azonban a képviselő-

házat, hogy ennek a költségnek egy részét Szeged városára fogja hárítani. »Az államnak, mondotta a miniszterelnök, ily csapással szemben segédkeznie kell, de utoljára is magunknak a legközelebb érdekelteknek is hozzá kell saját városuk rekonstrukciójához teljes crómegefeszítéssel járulniok.«

Amikor Tisza mindezeket bejelentette a Háznak intézkedéseit már rég megtette. Az Alföldi Vasút töltésének helyreállítása ügyélen pályázatra hívta fel a Brüll, Gregersen, Müller, Basch és Schwartz s a Deutsch és Társa céget. Az igen jelentékeny közmunkát a pályázók közül a Deutsch és Társa cég kapta meg. A kormány úgy rendelkezett, hogy az Alföldi Vasul töltésén a rések betömése cölöpszerkezettel és rőzsekötegekkel eszközöltessék. A szükséges földanyagot az öthatomból hajón, a szőregi és oroslámosi magaslatokról |iedig vasúton kell szállítani. A vállalkozó cég kötelezettséget vállalt arra, hogy április 30-ikáig elfogja a beáradó vizet, további nyolc nap alatt pedig annyira felemeli a töltés koronáját, hogy meg lehessen kezdeni a városban a víz oly arányú kiszivattyuzását, hogy május végére Szeged talaja száraz legyen. Ami a költségeket illeti, Tisza a képviselőházban hatszázezer forintot említett; tény, hogy a munkál a Deutsch és Társa cég hétszázezer forintért vállalta és lény az is, hogy ezt az

összeget Szegeden mindenki sokalta. Általában az volt a közfelfogás, hogy a víz majd lehuzódik magától is, ha beáll az apadás ideje; addig pedig, míg a Tisza jelentékenyen nem apad, minden mesterkéltné vizlevezetési és szivattyuzási kísérletezés hiábavaló. A *Szegedi Napló* nyíltan tiltakozott is »az óriási pénzösszeg kihajigálása ellen.«

ölvén év elmúta után már megválthatjuk* hogy nem volt megokolt Szeged város közönségének ellenszenva a cölöpökkel megerősített vasúti töltés felmagasításával szemben. Aid csak foglalkozott az árvíz történetével* — mindenki nagyon elhibázottnak tartotta a »szádfal« építését, sőt Lázár György igyekezett minden alkalommal nevetségessé tenni ezt a munkát. Egy véletlen szerencsétlenség igazat is adott a gáncsolóknak: április 30-án a vihar nagy mértékben megrongálta a »szádfalat.« Azonban tény, hogy a hibákat néhány nap alatt pótolták és tény az Is, hogy a szádfal nélkül hónapokig késett volna a víz eltávolítása. A nagy ellenszenvnek aligha leheteti más oka, mint hogy Szeged népe megijedt e hatalmas műszaki munkálatnak a költségeitől, annyival is inkább, mert sem azt nem tudta, hogy a költségekből mennyi fogja terhelni a várost, sem azt, hogy az ismeretlen, de bizonyára jelentékeny összeget miből fogja fizetni?

A helyi lapok szerint április 30-ikán oly óriási vihar volt, hogy a vasúti töltést a külső víznek három öles hullámai verdesték. A még el nem készült szádfal több helyen beszakadt; a szeged-rókusi állomásra öt helyen folyt be a víz; két kis csavargőzös az összes csónakokkal együtt elsüllyedt s a tutajokra épített kantinok megsemmisültek. Elmerültek a munkások lakó-bárkái is, valamint az építési iroda is minden felszerelésével, az összes térképekkel és műszaki rajzokkal és eszközökkel együtt. A munkások valamennyien a vízbe zuhantak, de szerencsére senki sem vesztette életét. A cölöpök egyrésze kidőlt, a »bunkózó gépekkel« együtt. A munkások nagy része felmászott a ki nem dőlt cölöpökre és korán reggeltől délutánig ott kuporgott, csurom vizesen, míg a mentésükre pontonokon érkezett katonaság le nem szedte őket. »Szörnyű elgondolni, írja a *Napló*, hogy a keskeny karókon emberek óráig tanyáztak!« Már pedig nem kevesebb, mint háromszáz munkás kuporgott a cölöpökön.

»A kár kiszámíthatatlan, írta a *Napló*, s a munkálatok hosszú időre vissza vannak vetve!« A kár tényleg nagy volt, de ki lehetett számítani: körülbelül százezer forintra rúgott. S a munkálatok csak négy napra voltak visszavetve, mert ennyi idő kellett a töltés helyreállítására.

Az eset igen nagy szenzáció volt. A közlekedési minisztérium rögtön leküldte Pruchberger miniszteri tanácsost, hogy indítson vizsgálatot. Ez a vizsgálat kiderítette a szerencsétlenség okát: azok a lapok, amelyeken a munkások barakjai és kantinjai voltak elhelyezve, nem voltak rendesen levasmacskázva, hanem szabadon lebegtek a vizen s a hullámok odaverték őket a cölöpökhöz. A vizsgálat ennek következtében azt is megállapította, hogy az egész kárt a Deutsch és Társa cégnek kell viselnie.

A *Grille* és a *Blocksberg* nevű kis csavargőzösöket, melyek a földszállító dereglyéket vontatták, hamarosan kiemelték a víz alól és ismét üzemképessé tették, Bubna alezredesnek azonban néhány napig künn kellett maradnia a töltésnél és katonáival őriznie kellett a munkásokat, hogy meg ne szökjenek. A munkások igen panaszkodtak, hogy a munkabérüket nem kapják pontosan. A vállalkozó cég német tisztviselői arra hivatkoztak, hogy a munkabér egy részét azért tartják vissza, hogy a munkást ezzel a továbbdolgozásra kényszerítsék. A céget általában nagyon nyugtalanította az a körülmény, hogy ezernél több munkást nem tudott kapni, holott a munkával záros határidőre el kellett készülnie. A munkásoknak a vállalkozáshoz való viszonyára jellemző a következő apróság, melyet a *Napló*

jegyzett föl:

Megkérdeztük a csavargözös tatarozóját:

— Volt-e sok kár?

— Bizony volt elég. Hanem hát annak döglik, uram, akinek van,

— Hogy érti ezt?

— Ögy, kérem alásan, hogy így jár minden ember, ki a szerencsétlenségből akar nyereszkedni. Meg is érdemli!

Hogy a »szádfal« építése nem volt felesleges dolog, az abból is nyilvánvaló, hogy csak június 5-ikén sikerült teljesen megakadályozni a víznek a külső árterületről a város belterületére való folydogálását. Az egész töltés-építés június 14-ikén ért véget s az egész munka, melyet az állam részéről egy kormánybiztos, egy felügyelő, egy főmérnök és tizenkét mérnök ellenőrzött, végösszegben 1 millió 195.901 forint 60 krba került. Azonban lehetővé tette, hogy a vizet a városból arányúlag gyorsan eltávolítsák.

A víz eltávolításának tervét Tisza Kálmán már a képviselőház április 3-iki ülésén vizsgálta.

— Amint a város az új víz beözönlése ellen biztosítva lesz, — mondotta, — a leereszthető vizet le kell eresztetni s egyszersmind a le nem ereszthető víznek kipumpálását a legnagyobb eréllyel munkába kell venni. Az államvasúti gépgyár igazgatósága kapott megbízást a szivattyúzás tervének kidolgozására

Dani Ferenc főispán.

és minden intézkedés meg van téve arra, hogy legalább is száz gőzgéppel dolgozó pumpa kezdje meg a víz eltávolítását. Mivel némely igen mélyen fekvő, vagy a folyótól messze fekvő részek is vannak, a kormány szükségesnek tartotta Angliából megrendelni az ott kapható legnagyobb két szivattyút, mert ezekről várja, hogy az ily helyekről gyorsabban eltávolítják a vizet, mint a nálunk található kisebb erejű szivattyúk.

Április 21-ikén meg is érkezett Szegedre, Temesvár felől, hatvanöt gőzszivattyú, ugyanannyi gépésszel s néhány nap múlva már Szegeden voltak a főváros által kölcsönadott gőzszivattyúk is. Zimmermann állami gépgyári igazgató jelölte ki a szivattyúk helyét, míg magára a munkára a főváros gépésze. Krause Waldemár felügyelt, ki az árvíz alkalmával a mentésben is derekasan részt vett. A legtöbb szivattyút a szilién töltésen, közli, vétlenül a gyártelep mellett s a »Hármas kőlyuknál«, Szeged állomás és a gépindító-ház között helyezték el, néhány gép pedig a Belvárosban, a Szina-udvarnál működött. Százhusz gőzszivattyú szerepelt a tervekben s ezeknek negyvenöt napig kellett a tervek szerint dolgozniok, összesen 215.000 írt költséggel. A legtöbb gőzszivattyú a német Siegel-gyárban készült. Csakhamar megérkeztek az angol szivattyúk is, melyeket a Napló rendkívüli

(de talán nem nagyon megokolt) bizalmatlansággal fogadott. »Az angol gőzfecskendők — írta — hatszorannyi szénfogyasztás mellett nem húznak ki annyi vizet, mint az az egyszerű, nyolc lóerejű gőzgép által hajtott centrifugális szivattyú, mely ott rozsdásodik Szeged város géptárában.« Mindazonáltal tény, hogy a szivattyúk június 8-tól augusztus 25-ikéig harminchárommillió köbméter vizet emeltek ki a városból, összesen mintegy kétszáznyolcvanezer forint költséggel s így a rothadó anyagok eltávolítása után szeptemberben már a városnak csaknem egész területén meg lehetett kezdeni az ideiglenes lakások építését.

XLVII.

Törvények Szeged feltámasztására

Rendkívüli volt a pusztulás, melyet az árvíz okozott, tehát rendkívüli intézkedésekre is volt szükség a város fel támasztása érdekében. A fennálló törvények kereteiben nem lehetett volna ezeket a rendkívüli intézkedéseket megtenni. A kormány speciális törvények alkotására gondolt s ezek közül az első kettőt, mely egy királyi biztos kinevezéséről és a városrendezés érdekében szükséges kisajátításokról szól, május 12-én tárgyalta le a képviselőház.

A királyi biztosság intézménye nem volt ismeretlen a magyar közjogban, bár nehezen volt összeegyeztethető a miniszteri felelősség elvével. A királyi biztos, mint az uralkodó személyének képviselője minden hatóság felett állott a részére kijelölt ügyben s a felelős minisztérium a királyi biztos intézkedése miatt éppenúgy tartozott helytállni, mint a király lényeiért. Ha Szeged újjáépítése ügyében min-

den fontos aktát Budapestre kellett volna küldeni és mindenre miniszteri jóváhagyást kellett volna kérni, sohasem épült volna fel Szeged városa.

A királyi biztos kinevezéséről szóló törvényjavaslat szerint »a királyi biztost teendőiben egy 12 tagból álló biztosi tanács fogja támogatni, melynek tagjai közül kilencet, lehetőleg nem államhivatalnokokból, a miniszterelnök nevez ki, hármat Szeged város közgyűlése választ.« A szükséges szakembereket és egyéb személyzetet a minisztériumok adják a királyi biztos mellé. Ezeken a királyi biztos mellé beosztott tisztviselőkön kívül »a Szegeden levő összes, úgy állami, mint törvényhatósági közegek is, a királyi biztos rendeleteit a hatáskörébe utalt ügyekben *feltétlenül teljesíteni tartoznak.*« A királyi biztos hatáskörébe utalta a törvény javaslat a következő ügyeket:

1. a város belső területének a víztől való megszabadítása;
2. a károsultak élelmezése, ruházása, ideiglenes elhelyezése, a munkaképeseknek munkába állítása;
3. a város újjáépítési tervének s az építési szabályrendeletnek megállapítása;
4. a kisajátítási ügyek közigazgatási részéinek elrendezése;
5. az építési anyagoknak beszerzése és kellő

időben Szegedre szállítása;

6. a város belső területén a város és lakói kárának felbecsülése;

7. a segélyezés kulcsának megállapítása és e célból a károsullak osztályozása;

8. részletes terv készítése a segélyezés módjára nézve;

9. az elmenekült lakosság visszatelepítése és a segélyezések végrehajtása.

A királyi biztos kiküldésének költségeit a törvényjavaslat szerint póthitel útján fedezték.

A törvényjavaslat indokolása rövid volt, de Szeged szempontjából fontos volt benne a miniszterelnöknek ez a nyilatkozata: »Azon meggyőződéstől vezetve ajánlom e törvényjavaslatot elfogadásra, hogy Szeged városnak, mint nagy magyar kereskedelmi és ipari városnak mielőbbi újraépítése nemcsak helyi, de *országos érdek is* és hogy erre egyik nélkülözhetetlen eszközt ez a törvény teremti meg.«

A javaslat képviselőházi tárgyalásakor Taray Endre volt az előadó, aki pár szóval elfogadásra ajánlotta a törvény javaslatot »a gyors és sikeres rekonstrukció érdekében.«

Lükő Géza azt fejtegette, hogy Szeged újjáalkotásának sikere attól függ, hogy minő kezekbe kerül a királyi biztosság? »Azon felelősségnél fogva, mely a kormányt a kinevezés tényénél terheli, a lehető megfontolással és

szigorúsággal járjon el a kormány a tekintetben, hogy erélyes, képes és mindenek felett részre»-hajlatlan biztos neveztessek ki.«

Tisza Kálmán miniszterelnök röviden vázolta, hogy eddig milyen intézkedések történtek Szeged érdekében és bejelentette, hogy a segélyadományok összege körülbelül két millió forint. Majd a királyi biztosság ügyére áttérve előadta, hogy a kormány nagyon érzi azt, hogy az ily tágkörű meghatalmazás mily nagy felelősséget ró rá, — »felelősséget oly teendőkért, melyek végzésénél nemcsak emberekkel, de néha minden emberi halaimat kizáró elemi eszközökkel is kell küzdeni.« Éppen azért, mert ezt érzi, valamint azt is, hogy bármi történjék a királyi biztos által, a törvény hozással és az országgal szemben a legsúlyosabb felelősség mégis mindig a kormányra fog nehezedni, — úgy fogja megválasztani azt, akit kinevezni szándékozik, hogy ezt a felelősséget nyugodt lélekkel vállalhassa el. De minél nagyobb és nehezebb a feladat, annál nagyobbak és önállóbbnak kell lenni a működési körnek és hatásnak és éppen ezért a királyi biztos mellé adott hivatalnokok »voltaképen nem melléje adatnak, hanem kell, hogy határozottan alája rendeltessenek és magának a lehetőségig nem hivatalnokokból alakított tanácsnak is hivatása *nem lehet egyéb, mint hogy a királyi biztost elhatározásainak*

*végrehajtásában támogassa és mindenkben
agy járjon el, amint azt a királyi biztos he-
lyesnek, célszerűnek és jónak ítéli.* Ez nagyon
természetes is, mert hiszen régi axióma az,
hogy ahol nagyon sokan felelősek, ott senki
sem felelős, de axióma az is, hogy felelősség-
gel méltán terhelni csak azt lehet, kinek
minden eszközt a kezébe adunk arra, hogy'
feladatának megfelelhessen.«

A törvényjavaslatot ezután általánosságban
elfogadták. A részletes tárgyalás során Gulner
Gyula azt indítványozta, hogy' a királyi biz-
tosi tanácsba a kormány csak hét tagot nevez-
zen ki, a város pedig ne három, hanem öt
tagot válasszon. Baross Gábor az eredeti szö-
veget pártolta, de elvárta a kormánytól, hogy
a királyi biztosi tanácsba olyan embereket
fog kinevezni, akik a helyi viszonyokat ismerik.

Tisza Kálmán is előadta álláspontját: ő
az intézkedés gyorsasága és a felelősség tel-
jessége szempontjából kívánja, hogy' a királyi
biztos működése »akadályozva ne legyen az
által, hogy minden egyes kérdés hosszadal-
mas tanácskozás tárgyává tétethessék.« Ha
a törvény a felelősséget teljesen a biztosra
ruházza, okvetlenül szükséges, hogy részére
a kellő cselekvési szabadság biztosíttassék.

Érdekes, hogy a függetlenségipárti Helfy
Ignác a kormány javaslatának változatlan el-

fogadása mellett foglalt állást, mert mint monddta, van elég más tárgy, ahol a kormányt tettei miatt sikerrel megtámadhatja.

Szilágyi Dezső arra utalt, hogy Gulner indítványa egyáltalán nem akadályozná a királyi biztost működésében. Simonyi Ernő azt ajánlotta, hogy ne királyi biztost, hanem kormánybiztost küldjenek Szegedre. Irányi Dániel annak kimondását kérte, hogy a tisztviselők a királyi biztosnak csak törvénybe nem ütköző rendeleteit tartoznak teljesíteni. Tisza Kálmán erre megjegyezte, hogy törvénytelen rendeletet kiadni senkinek sem szabad; az indítvány csak akadékoskodásokra adhat alkalmat.

Madarász József azt kívánta, hogy a város rekonstrukciójának tervét és az építési rendszabályokat Szeged városával is közöljék és engedjenek neki tiz napi határidőt, hogy észrevételeit megtehesse, végezetül pedig a rekonstrukció tervét és az építési szabályrendeletet terjesszék fel a kormányhoz jóváhagyás végett. Tisza Kálmán ezt is ellenezte, mert a törvényhatósági bizottság nem minden tagjának van annyi technikai képessége, hogy ily fontos dolgokat pár nap alatt megbírálhasson, — de különben is kár lenne hosszabítani az eljárást.

A képviselőház ezután minden lényeges módosítás nélkül részleteiben is megszavazta a

királyi biztosságról szóló törvényjavaslatot.

A kisajátításról szóló törvényjavaslatot Emmer Kornél előadó ajánlotta elfogadásra; egyszerűen hivatkozott annak a szükségessé-
gére, hogy az újonnan megállapítandó szabályozási terv összhangba hozassék a régi telkek korábbi felosztásából származó tulajdonjogokkal.

Madarász József azt kívánta, hogy az a telek tulajdonos, aki nem benn a városban, hanem Algvőn, Tápén, vágj' Dorozsmán lakik, és kénytelen a telkét becsáron átengedni, ne pénzt, hanem megfelelő becsértékű másik telket kapjon a kisajátított telkéért.

Emmer Kornél megmagyarázta, hogy egy város újjáépítésénél »tabula rasa« szükséges és az eljáró hatóság elé nem lehet korlátokat tűzni. Azonban a javaslat szelleme az, hogy ingatlanért ingatlanban adjanak kárpótlást és ne pénzben.

Péchy Tamás közmunka- és közlekedési miniszter az előadó nyilatkozatát úgy helyesbítette, hogy a »lehetőségig« telket adnak kárpótlásul a kisajátított telekért; akik Szege-
den tulajdonosok voltak, azoknak a jövőre is lesz ott telkük, de ezt a javaslatban nem lehetett határozottan kimondani, mert ebből tömérdek súrlódás származott volna. »Min-
den ember a legjobb helyet követelné magá-
nak, talán a legrosszabb lélekért is. A tör-

vényjavaslatban meg van adva minden lehető könnyítés: a kisajátítandó, valamint a kisajátítottakért cserébe adott ingatlanok után adásvevési illeték nem jár s a telekkönyvi átírások is bélyeg- és illetékmentesek. A törvény végrehajtásánál lehetőleg minden igényt figyelembe fognak venni.

A képviselőház ezután megszavazta a kisajátításról szóló törvényjavaslatot is. A főrendiház vita nélkül elfogadta mind a két javaslatot. A királyi biztosság a Törvénytárba mint az 1879. évi XX. te., a kisajátítás pedig mint az 1879. évi XIX. te. került bele. Bár a királyi biztosságot előbb szavazta meg az országgyűlés, az új törvények számozásában a sorrendet meg kellett változtatni, mgg pedig azért, mert a királyi biztosságról szóló törvényben hivatkozások vannak a kisajátítási törvény egyes szakaszaira.

XLVIII.

Milyen nehezen indult minden!

Hat hét óta víz alatt volt már a város, a helyzet javulásának jelei nem igen mutatkoztak, — csoda-e, ha már-már csüggedés szállta meg a város közönségét?

Az időjárás állandóan igen rossz volt; havazás, eső és szélvihar váltakozott egymással. Április 30-án írja Kovács János a Pesti Naplónak: »Nincs pár óráig tartó jó időnk, folyton esik, szinte szakad az eső s fúj a leghűvösebb őszi szél s a kunyhók és fabódék lakói meg nem mozdulhatnak, hogy nyirkos levegőjű, büzhődt odúikból kilépve, kissé tisztább levegőt élvezzenek.«

A nagy esőzések következtében a Tisza majd mindennap áradt, s az elöntött területen egy nap alatt néha öt centimétert is emelkedett a víz. Április 30-án ismét csaknem annyi terület volt víz alatt, mint március 18-án.

A pénzügyetkek, bár helyiségeikbe ismét befolyt a víz, tovább folytatták működésüket. A városban mindenki panaszkodott, hogy az

április közepén lejárt moratórium »csak egérfarknyi rövidségű volt«. Balogh közjegyző anynyira sokalta már a váltóóvatolásokat, hogy felszólította a pénzügyintézeteket, hogy folyamodjanak a moratórium meghosszabbításáért.

Az iskolák megnyitását május elejére tervezték, de április végén már látni lehetett, hogy ez csak hiú ábránd volt.

Újszegeden és Szőregen április 30-ikán ki dobolták, hogy ismét fenyeget az árvíz, — veszedelem esetén a vasúti töltésen és a kamarai töltésen lehet menekülni a szőregi templom-terre, mely elég magasan fekszik. Az újszegedi földeken a már szép sárga repcevetések egyszerre víz alá kerültek. A víz már az újszegedi barakok lakóit is nyugtalanította.

Nagy nyugtalanságot idézett elő az újabb vízveszedelem a téglaspekulánsok között is. Az elöntött területek közelében a szárazföldön az élelmes vállalkozók száz meg száz helyen tömérdek vályogot készítettek s a vályogot igen primitív módon égették, olyan tempóban, amint tüzelőanyaghoz jutottak. Ha mással nem: vályogvetéssel mindenki megkereshette a kenyerét. De a folytonos esőzés igen sokat ártott ennek az alkalmi iparnak és mivel az építkezések megkezdésének ideje nagyon eltolódott, sok tégláégető belebukott a vállalkozásba. A város is tervezte, hogy téglát fog égetni s e célra ötvenöt hold területet

kijelölt, de a munkába egyelőre nem kezdett bele.

Popper budapesti vállalkozó faházak építését ajánlotta a kormánynak. Újszegeden készített is egy mintaházat, melyet a Vörös Keresztnek adtak át a bölcsőde céljaira. Benkó budapesti építész is ajánlkozott, hogy húsz évi törlesztésre épít favázás lakóházakat, egy és két szobásat, az egy szobás házat kétezer, a két szobásat háromezer forintért. A szegediek azonban nagyon vékonynak találták a falat s az üzletből nem lett semmi.

Május 6-án írja Kovács János: »Alig derül, aztán ismét borul és esik szüntelenül. A vásár megtartatott Szeged száraz területén, de belevert az első és elmosta, mielőtt vásár lehetett volna, mert a víz fölé épített néhány sátorhoz alig lehetett hozzáférni, idegenek meg, ha csak kíváncsiságból nem, meg sem látogatták az egykor oly nagy nevezetességű szegedi vásárt.«

Az ember nem is hinné, hogy két hónappal a víz betörése után egyes utcákban — például a Dugonics-u teában — rosszabb volt a helyzet, mint az árvíz első napján.

Szánalmas látni a szegény állatokat is, írja Kovács János, midőn a sok holmival, cók m ókkal rakott szekeret, mely inkább úszik, sokszor egész nyakig vízben vánszorogva húzzák a száraz terület felé, olykor meg is úszva egyes mélyedéseket. Hát arról a nyomorúságos teknőkön, meg lápokon, egy aj lón, vagy kapun, vagy hol

ide, hol oda billenő »lélekvesztőn« járó szegény népről mit szóljunk? Gyakran mosolyog az ember az inkább siralmas, de mégis komikus helyzetben. Hát amikor Szeged főutcáin meghalljuk fényes napközben a békák filharmonikus zenéjét! Telve van már a belterület vize mindennemű vízi lakókkal s a béka-embriók között még a csoportban úszó kis keszeg halakban is gyönyörködhetünk,

A magisztrátus azonban serényen dolgozott és tekintet nélkül arra, hogy alkalmasint majd a kormány is bele fog szólni a város rekonstrukciójába, a Reizner-féle tervek alapul vétele mellett a városi közgyűlésnek március 18-án e célra alakított bizottsága május elején már készen volt a javaslataival. Érdemes ezekkel megismerkedni.

A bizottságnak az volt a véleménye, hogy a Tisza szabályozásában vissza kell térni Palcocapa terveihez. Minden községet és várost kettős gát védjen: egyik a víz mellett, s egy másik közvetlenül a város vagy község szélén; ez a második belső gát legalább négy lábbal magasabb legyen, mint a külső. A töltések koronája hat öl széles legyen, hogy országútnak is lehessen használni. A szegedi körtöltés Sövényházánál kezdődjék s a város a körtöltést minden idegen társulattól függetlenül gondolja. Az összes károkat fel kell becsülni és a kár egyharmadát ajándék gyanánt térítsék meg mindenkinek; ha erre az adományok nem elegendők, a különbözetét az

állam fizesse. Az építkezéshez mindenki csekély kamatra kapjon kölcsönt, nem hosszú időre. Új-Szegedet okvetlenül Szegedhez kell csatolni. Mivel a város feltöltése csaknem lehetetlen, egyelőre csak a főbb útvonalakat és a házhelyeket kell feltölteni. Legelőször a két vasúti állomáshoz s az országúinkhoz vivő utcákat kell rendbehozni; azután üdülő és sétatereket kell kijelölni, minden városrészben legalább egyet, de lehetőleg kettőt. A templomok előtt olyan teret kell hagyni, mely jelentőségüknek megfelel. A várat le kell rombolni és helyette a Mars-téren kell kaszárnját építeni. A városházára még egy emeletet kell építeni és tornyát stilszerűvé kell tenni. Az állandó hídnak a városházával szemben kell épülnie. A sópajtákat le kell bontani és helyükön parkot kell létesíteni. A prófont-ház helyén az állam építtessen díszes törvényszéki palotát. A vár területének közepén helyet kell hagyni egy új templom számára. A város főbb helyein csak kétemeletes házat szabad építeni; a piac maradjon a Széchenyi-téren. A kisajátítást úgy kell végezni, hogy minden utca egyenes legyen és a megmaradt házak közül azokat, melyek az utcarendezésnek útjába esnek, le kell bontani. Felmerült az a gondolat hogy a lakosság egy részét ki kellene telepíteni a tanyákra, ezt az ötletet azonban elvetette a bizottság. A vasúthoz vezető két főutcának

hús ől szélesnek, az országutakhoz vivő utcáknak 16 ől szélesnek, a többi utcának pedig 12 ől szélesnek kell lennie. Az új lutheránus templomot a reáliskola mellé kell építeni, a Dugonics-tér rendezésével kapcsolatosan. A fakereskedéseket Felsővároson a gyártelepnél, Alsóvároson pedig a Back-malmon alul kell elhelyezni. Mindezeknek a terveknek a megvalósulását a víz levonulása után lehetne elkezdeni.

Május közepén még négy népkonyha működött; ezek közül egyet a Vörös Kereszt, egyet gróf Károlyi Sándor, négyet pedig a város tartott fenn; mindegyik népkonyhán naponként 1200—1200 embert láttak el étellemmel, jobbra a »természetben« beérkezett adományok felhasználásával.

Április 30-ikáig beérkezett a tiszaparti élelmezési bizottsághoz 490.777 kiló kenyér, 41.398 kiló szalonna, 10,241 kiló hús, 39.504 kiló liszt, 56.927 kiló főzelék, 85.598 kiló burgonya, 4293 kg. káposzta, 2221 kg. tarhonya, 400 kg. rizs, 516 kg. kása, 1358 kg. só, 912 kg. túró, 203 kg. lekvár, 132 kg. zsír, 150 kg. cukor, 982 kg. kávé, 3727 kg. hagyma, 624 liter bor, 16 hordó pálinka, 9 hordó rum, 4 hordó ecet, 231 kg. gyümölcs, 150 kg. húskivonat, 565 kg. rántáskivonat, 66 kg. tojás, 38.661 kg. egyéb élelmiszer, 14.465 kg. kukorica, 23.362 kg. búza, 22.409 drb ruha, 3318 pokróc, és 1

Pálffy Ferenc polgármester.

varrógép.

Ennek a bizottságnak az ügyeit Szabados János tanácsnok vezetése alatt Dobó Gyula, Vadász Lajos és Sztankó István intézte. Május elején készletük a következő volt: 15.100 kg. szalonna, 200 kg. hús, 350 kg. liszt, 23.127 kg. főzelék, 300 kg. tarhonya, 120 kg. rizs, 216 kg. kása, 82 kg. túró, 13 kg. lekvár, 150 kg. cukor, 982 kg. kávé, 621 liter bor, 11 hordó pálinka, 9 hordó rum, 3 hordó ecet, 421 kg. rántáskivonat, 14.465 kg. kukorica és 28.340 kg. búza. A bizottság a kukoricát és búzát a Back-malornban részletekben megőrlette és kenyérsütés előtt a kétféle lisztet összekevertette, — ami miatt az ilyen dolgokban igen kényes szegedi nép sokat panaszkodott. Azt ellenben igen helyeselte a nép, hogy a bizottság a királyi pár ezüsslakodalma alkalmával a népkonyhákban ötven akó bort kiosztott; cgy-egy embernek körülbelül négy' decililei jutott, annyian jelentkeztek.

Május első hetében jelentékeny mennyiségű fehérneműt és csizmát küldött a belügyminisztérium; ennek a szállítmánynak a szétosztását azonban Dáni főispán nem engedte meg.

— Bolond idők járnak, mondotta; nem lehet tudni, nem lesz-e még nagyobb az ínség...

XLIX.

A gőzgépek és szivattúk munkája

Május 16-án még mindig csak panaszkodni tudott szegény Kovács János a *Pesti Napló*-ban:

Újszegeden ma ismét töltenek a Tisza partján, mert a Maros hirtelen áradása a Tiszát is gyors emelkedésre bírta s itt a viharok megrongálta töltéseken tartanak újabb katasztrófától.

Az időjárás hűvös, kellemetlen, széllel és zuhogó esővel. Emiatt az élelmezés is nagy erővel folytatlatik, noha az élelmiszerek már fogyóban vannak.

Az egészségi állapot tűrhető; sőt a szerencsétlenek csodálatos szívóssággal bírva, még vídorak is, sőt jókedvnek nyirkos, sötét kunyhóikban.

Az utak mindenfelé elkészültek; csak egyetlen megközelíthető templomunkhoz nincs járó készítve; a hívők vasárnap is ügyjártak bokáig vízben oda, — vártuk a víz lepadását, de hiába vártuk!

Úgy látszik, már a kormány is meg volt botránkozva a víz lassú lefolyásán, Péchy Tamás közlekedési miniszter tehát lement Szegedre, hogy utána nézzen a dolognak. Vele tartott

Hieronymi államtitkár, Bodoki főfelügyelő, De Serres építészeti igazgató, dr. Doyon, »párisi szakértő« és még sokan mások.

A miniszter elrendelte, hogy az Alföld-Fiumei Vasút igazgatósága azonnal kezdje meg az árvíz által elpusztított vonalának kiépítését. Miután egyelőre még víz alatt volt a szeged-rókusi állomás is, elhatározták, hogy a pályaudvaron néhány sínpart fel kell emelni és cölöpökre kell helyezni; a pályaudvartól Baktóig szintén cölöpöket kell leverni és ezekre kell a síneket helyezni. Horgos irányában szintén helyre kell állítani a pályát és tizentkét nap alatt a forgalmat meg kell nyitni. Az erre vonatkozó szerződéseket mindjárt meg is kötötték, miután a miniszter elvállalta, hogy a költségek egy részét az állam fogja viselni.

Az osztrák államvasút szeged—szatymazi vonala ideiglenesen már helyre volt állítva, olyanképpen, hogy fa-hidak rögtönöztek és arra helyezték a síneket. Csak az «áteresznél» volt baj, — ott, ahol az osztrák államvasút pályáját keresztezi az alföldi vasút: a fa-hidak, melyre a síneket helyezték, oly magasra emelték, hogy fölötte az alföldi vasút vashídja gátolta a közlekedést. Péchy miniszter ezen a bajon is segített: elrendelte, hogy a vashíd tizenhárom centiméterrel föl kell emelni.

A közlekedés Szeged és Szatymaz között a víz felett hevenyészett fa-tákolmányon természetesen nem volt nagyon bátorságos: a vonatok tíz perc alatt tettek meg egy kilométert. A Pest felől jövő utasok nagyrésze Szatymázon szállt le és csónakon ment a városba; a tcheráru-közlekedésnek pedig éppen Szatymaz volt a végpontja. Egy pár hónapig Szatymaz volt az ország egyik legnagyobb forgalmú vasúti állomása.

A miniszter látogatásának másik célja volt a vizkiemelő berendezés megtekintése. A szilviért töltésnél levő szivattyúkat a félhivatalos. *Budapester Correspondenz* így írta le a sajtó számára:

Egy hosszú cölöpökre emelt földött faépületben áll 21 darab 8—12 lábnyi különböző szerkezetű kikölcsonzött gőzgép. Ezek mindegyike egy transzmisszióval egyszerre három-három nyolc és tíz hüvelyk átmérőjű centrifugál szivattyút hoz működésbe. Ez a hatvanhárom szivattyú, melynek vas-szivomyái e helyen vannak leeresztve, ahol a víz talán a legmélyebb, — ha egyszerre dolgozik, valóságos tengert emel ki a kettős öblü vezetékbe... A második telepénél hasonlóan berendezve áll tizennyolc gőzgép 54 szivattyúval. Az idegen szakemberek nagyon elismerően nyilatkoztak erről a berendezésről, mely lehetővé fogja tenni azt, hogy amint a körgát elkészült, a szivattyúzás itt is kezdetét veheti és naponként minimé kiszivattyúzhatni a 2800 katasztrális hold elzárt belterületről bárom és fél centiméternyi vizet, ide nem számítva természetesen az elpárolgást

A miniszter mindezekkel nagyon meg volt elégedve, Szegedről Szatymazra dőcögött a hosszú tahidon s a szegedi uraktól elbúcsúzva hazautazott Budapestre.

Távozása után azonban némi bajok támadtak a szivattyúk körül. A gőzgépek egyrészét ugyanis kölcsönadták a környékbeli uradalomnak, melyek nem számítottak rá, hogy a gépekre majd júniusban lesz a legnagyobb szükség; mivel a gazdaságban is kellett a gép, többen elszállították a lokomobiljukat s ezek helyett az államnak vásárolnia kellett új gépeket.

Időközben pedig nagy arányokban folyt a menekültek visszavándorlása. A fővárosi újságok majdnem mindennap hirt adtak arról, hogy a külföldön milyen nagyarányú jótékonysági akciók folynak Szeged érdekében, a hazai adományok jegyzékét pedig a legtöbb újság külön mellékleteken közölte. Sokan a menekültek közül azt gondolták, hogy »otthon már osztják a pénzt* és e miatt siettek haza. Otthon azonban nagy meglepetés érte őket: »senki nem kaphat az adományokból, míg a kormány nem intézkedik.*

De voltak olyanok is, akik ugyanekkor elkerültek a városból: az ország minden részéből érkeztek levelek, amelyeknek írói «árvát» kértek Szegedről. Az árvaházi gyermekeket, akik igen kedvezőtlenül voltak elhelyezve a

reáliskolában, a város hamarosan szétosztotta a jószívű emberbarátok között. Így például Debrecen város társadalma május 13-án »egy tételben« huszonöt szegedi árvát kapott. A vasúti állomáson ünnepélyes fogadtatásban volt részük s a derék debreceniek sopánkodtak, hogy miért nem küldtek a szegediek száz árvát, — mind a száznak lett volna helye Debrecenben.

Külön említést érdemel Körmöcbánya közönsége is, mely a szegedi reáliskola tanulói közül harminckettőnek a gondozását vállalta el. Szendrőy János tanár vitte el a fiúkat Körmöcbányára, ahol szeretettel fogadták őket és kitűnően bántak velük.

L.

A szegedi Kis Királyság

A hivatalos lap junjus 4-iki száma közölte a királynak Schönbrunnban, május 30-án kelt kéziratát, mellyel Tisza Lajost Szeged szabad királyi város törvényhatóságába királyi biztossá kinevezte.

Ez a kinevezés senkit sem lepett meg és bizonyára nagyon kevesen voltak, akik megütköztek rajta, hogy a miniszterelnök a saját testvérét nevezte ki királyi biztosnak. Ez utóbbiak között volt azonban Kossuth Lajos, aki a következőket írta róla:

Megjött az újság, hogy Tisza Kálmán saját testvérét, Lajost nevezte ki királyi biztosul Szegedre.

Hm! Nem ismerem tehetségei mértékét, de nagyon jeles embernek kell lennie, hogy Magyarország miniszterelnöke nem gondolt a nepotizmus oltárán égetni tömjént, ha Magyarország minden felhajászható kapacitásai közül éppen saját édes öccsét szemeli ki a nehéz feladat megoldására.

Lehet, hogy igaza van. Az igaz, hogy én az

ő helyén nem neveztem volna ki éppen saját édes öcsémet, ha széles Magyarországon csak egyetlenegy emberről is gyaníthattam volna, hogy ha nem többel, de legalább annyi tehetséggel bír, mint öcsém. Sőt alkalmasint abban törtem volna fejemet, hogy oly lehetséges embert keressek ki az országban, aki minden párt-politikai köteléken kívül áll, — tehát egészen független; s a prekoncepiált eszmék presszójának még gyanújától is ment. De hát talán jobban van így, amiként van. — Tisza Lajos úr érezni fogja, hogy neki nagy sikert kell felmutatni, miszerint igazolva legyen, hogy érdem állította gátra, nem nepotizmus. »Das Werk wird seinen Meister lobén.· Úgy legyen!

Kossuth óhajta beteljesedett: »a mű csakugyan dicséri mesterét.«

Tisza Kálmán helyesen cselekedett, amikor öccsét nevezte ki királyi biztossá. Ide nagyenergiájú és nagytekintélyű ember kellett. Éppen azért, mert a régi Szeged a világ legdemokratább városa volt, olyan emberre volt szükség, aki rangjára nézve magasan áll a többi felett. Tisza Lajos már miniszter is volt, valóságos belső titkos tanácsos volt, és nyilvánvaló volt, hogy a miniszterek nem fogják működésében akadályozni a miniszterelnök fivérét, mert hiszen minden miniszter csak addig miniszter, amíg a miniszterelnök akarja. Tisza Lajos független volt a kormánytól és független volt a néptől, mellyel minél kevesebbet érintkezett. Egy arisztokrata nem imponált volna a szegedi polgároknak, kik

a születés által szerzett rangot az illendőség kötelező halárain túl sohasem respektálták. Olyan ember kellett ide, aki a közpályán emelkedett magas rangba. És nem imponált volna a szegedieknek egy helybeli ember sem, mert a legkisebb szegedi polgár is egyenlőnek tartotta magát a legnagyobb szegedi polgárral. Dáni Ferencet, mint főispánt tisztelték-becsülték; ismerték nagy múltját, a hazáért elvisejt szenvedéseit a börtönben; de azért utódának, a nem-szegedi Kállay Albertnek mégis sokkal nagyobb volt a tekintélye és hatalma.

Tisza Lajos kineveztetését osztatlan tisztelettel fogadta a város egész népe, — de mindenkinék aggodalmái voltak az iránt, hogy azt az óriási halaimat, melyet a törvény a királyi biztosra ruházott, vájjon össze lehet-e egyeztetni a város autonóm jogaival? E tekintetben pesszimisták voltak Szeged polgárai és valóban a közhangulatot fejezte ki a Szegedi Napló, mikor június 8-án »A szegedi kis királlyági címmel a következőket írta:

Az 1879. évi XX. törvénycikknél valami változatosabbat még képzelni sem lehet; tökéletes új variációja ez a megboldogult Horn Ede teóriájának, mely szerint >ha egy ágyút akarunk, akkor vegyünk legelőször egy lukat s azt öntsük körül rézzel

Tisza is egy olyan lukat kért az országgyűléstől s ezt ő most körülöntötte abszolutizmusi bizarsággal s megvan a szegedi királyi biztosi intézmény, vagyis a szegedi basaság.

A szegedi basa pedig nagyon nagy úr lesz a a miniszteri utasítás szerint, mely most egész terjedelmében előltünk fekszik, — nagyobb úr lesz, mint akár a nagyvárad, akár a budai basák voltak valaha...

Mi azt hittük, hogy a biztosi tanács szakavatott, jeles férfiakból fog megalakulni, kik nemes szándékkal, ügy buzgalommal s lelkes hazafiséggel látnak feladatukhoz. Mi azt hittük, hogy a királyi biztos csak elnöke tesz a tizen kéttagú tanácsnak.

S mindezek helyett kaptunk a tanácsban egy befolyástalan, megkötöttkezű testületet s kaptuk a királyi biztosban a minden szegediek urát és parancsolóját. Pedig jó lett volna nem téveszteni szem elől a kormánynak, hogy »több szem többet lát« s aztán a cárokból egy is elég ott. ahol van — Oroszországban.

Nem urra volt Szeged városának szüksége, hanem okos emberre.

A miniszteri utasítás szerint a biztosnak korlátlan hatalma van, mely mindenkire kiterjed. Az autonóm tisztviselők egyszerű eszközeivé törpéinek, minden ember úgy mozog, úgy tesz, ahogy a biztos rendeli s a biztos esetleges hatalmaskodása ellen nincs orvoslás sehol, semmiben.

De mégis legszebb az utasításban az, hogy a királyi biztos a főispántól kezdve lefelé mindenkire felfüggeszthet hivatalától s ha bármily ártatlan is az illető felfüggesztett hivatalnok, még a miniszter sem hagyhatja meg tovább hivatalában.

Helyes-e így megalázni egy egész várost és annak legjelesebb fiait, akiket a közönség a Tisztviselői díszes székre ültetett bizalmával?

A fővárosi ellenzéki sajtó nem annyira az autonóm jogok, mint inkább a költségek szem-

pontjából nézte gyanakvó szemmel a királyi biztosság berendezkedését. Különösen támadta a nagy berendezkedést a *Független Hírlap* és a *Pesti Napló*; ez utóbbiból idézzük a következő sorokat:

A szegedi kir. biztosság oly költséges apparátussal rendeztetik be, hogy szinte megdöbentő. A kir. biztos fizetése tizenkétezer forint, a tizenkét tanácsosé egyenkjnt négyezer forint, ezenkívül a miniszteri tisztviselők, kik a biztossághoz beosztattak, megfelelő napidijakat kapnak; a műszaki tanácsos és személyzete az említett arányoknak megfelelőleg díjaztatik, a kir. biztosság számára Szegeden, ahol oly nagy a lakás szüksége, tizenhat szobát bútoroztak be, — szóval az évi százezer forintot tetemesen felülmúlja majd a kir. biztosi intézmény dotációja. E pazarlás annál lelkiismeretlenebb, mert Szegeden van főispán, van városi tisztviselői kar, kiket mind fel lehetne használni egyes teendők ellátására. A kir. biztosság fénye a legkiáltóbb ellenmondásban van a tönkrement város szerencsétlen helyzetével!

Akik sokallák a személyzetet és a költséget, nem lehetek tisztában az elvégzendő feladat nagyságával. Maga az 1879. évi XX. te. Is úgy rendelkezett, hogy a királyi biztosság csak 1880 végéig tartson, — azt hitték, hogy addig meglesz a rekonstrukció. A törvény érvényességét háromszor is meg kellett hosszabbítani.

LI.

A királyi biztosság

A június 3-án tartott minisztertanács, mely megállapította a királyi biztosságról szóló törvény végrehajtási utasítását, egyszersmind elfogadta a miniszterelnöknek a királyi biztosi tanács tagjaira vonatkozó előterjesztését is. E szerint a királyi biztosi tanács tagjai lettek: Bakay Nándor, Horváth Gyula, Jankovich Miklós, Komjáthy Béla, Szemző Gyula és Végh Aurél országgyűlési képviselők, Dobó Mikcsanádi egyházmegyei kanonok, Rónay Béla földbirtokos és Tallián Béla törökkanizsai fősaolgabíró.

A Pesti Napló a kinevezés után így írta le a tanácsot:

A tanácsnak a kormány által kinevezett tagjai úgy vannak összeválogatva, hogy e tanács a képviselőház — kicsinyben. Tisza áll az élén, mint a kormánynak; a feltétlen kormánypártiak is bőven vannak képviselve s ezen kívül a tanács összeállításában bajt képez az, hogy többnyire olyan férfiak szemeltek ki, akik nem ismerik a helyi viszonyokat Attól is lehet

tartani, hogy a tanács többet fog beszélni, mint cselekedni s e részben is majd hasonlít a képviselőházhoz... Remélhető, hogy a tanács működésével helyreáll az összhang a szegedvárosi és az ottani kormány közegek között s az egyöntetű eljárás valósítja a király szavát, mely szerint »Szeged szebb lesz, mint volt!«

A tanács tagjai közül Bakay Nándor és Komjáthy Béla a függetlenségipárt tagja volt. A függetlenségipárt június 5-iki értekezletén felolvasták Komjáthy Béla levelét, melyben közli a párttal, hogy őt a szegedi királyi biztosi tanács tagjává nevezték ki és hogy ő ezt a megbízatást a hazafias ügy fontosságára való tekintettel elfogadta. E bejelentésről igen sokáig vitakoztak, azonban senki sem kifogásolta, hogy Komjáthy a megbízatást elfogadta; a vita csak a körül forgott, hogy bejelentését egyszerűen helyeslőleg, vagy pedig indokoltan vegyék-e tudomásul? Végezetül a következő határozatban állapotok meg: párt Komjáthy Béla és Bakay Nándor képviselők azon tényét, mellyel a szegedi királyi biztosi tanácsosi állást elfogadták, a párt alapelveivel ellentétesnek nem tekinti, de gzt egyéni elhatározásnak tekintvén, egyszerűen tudomásul veszi; jövőre azonban a párttagoktól megvárja, hogy a kormány részéről jövő minden megbízást, mielőtt az elfogadás iránt nyilatkoznának, a pártnak bejelenteni szíveskedjenek. «

A királyi biztosi tanács három tagját a törvény értelmében Szeged városának kellett megválasztani. A június 8-iki közgyűlésen megválasztották a biztosi tanács tagjává Pálffy Ferenc polgármestert, Szluha Ágost volt képviselőt és dr. Rosenberg Izsó ügyvédet. A választás alkalmával kisebbségben maradt Fodor István 37, Zsótér Andor 32, Pillich Kálmán 31, Wagner Károly 27, Réh János 21 és Polczner Jenő 8 szavazattal.

A >városháza« bizonyos tartózkodással várta a királyi biztost: bár a kinevezés már megjelent a hivatalos lapban, nem küldtek üdvözlő táviratot a királyi biztosnak. »Előbb annak kell köszönnie, aki jön.« Dani főispán azonban a saját nevében táviratilag üdvözölte a királyi biztost.

Június 9-én, hétfőn Székesfehérvárról, ahol az orsKágos kiállítás megnyitásán időzött, Tisza Lajos a következő táviratot küldte Pálffy polgármesternek:

»Szerdán délben önök közt vagyok és megkezdjük a nagy munkát, melyet reményiem, Isten segédelmével siker koronázzand! Addig is kérem üdvözetemet Szeged város tisztelt közönségének átadni. Tisza Lajos.«

Másnap, kedden a kormány állal kinevezett királyi biztosi tanácstagok tisztelegtek Tisza Lajosnál, akihez Horváth Gyula képviselő intézett beszédet. Az üdvözlésre a királyi biz-

tos a következő programbeszédrel válaszolt:

Nagy és nehéz a feladat, melyre vállalkoztunk.

Kellemetlen viszonyok közt, egyelőre háládatlan munka vár reánk.

Önként veti fel magát a kérdés: miért vállalkoztunk tehát reá?

Azért, mert egy magasabb eszme vezérel, mely felülemel minden apróbb kellemetlenségen, el nem maradandó múlhatatlan megtámadásokon.

Ez eszme: Magyarországnak a főváros után első városát, a kiválóan magyar Szegedet romjaiból feltámadni segíteni, polgárainak, kiket a vész a szélrózsa minden irányában szétszórt, lehetővé tenni, hogy visszatelepvedve a nyújtott szellemi és anyagi segéllyel ősi lakhelyeiket ismét felépítsék s így ismét megalakuljon azon város melynek éppen azon vidéken, ahova őt a sors helyezte, oly fontos missziója van.

De van egy másik indok is, mely mindnyájunk elhatározására befolyással bír. A külföldnek már azon tévú által, hogy nem aiárendeltebb közegekre bízott az, de elsőhelyen mi vállalkoztunk ezt teljesíteni, eleve is megnyugtató és kezességet nyújtunk arra nézve, miszerint a megragadó rokon szén vve! és áldozatkészséggel összehalmozott nagy adományai a kellő óvatossággal s meggondoltan, hiány nélkül fognak a nemes adakozók által célba vett irányban a szenvedők és kárvallottak érdekében értekesíttetni.

Miután ugyanazon egy indok és magas cél felé törekvés vezérel minket, nincs kétségein az iránt, hogy összhang lesz működésünkben.

Nem egyes politikai pártok missziója ez, — bebizonyította a kormány már a tanács összeállításával. Bármely politikai párton véli is valaki a haza javát legjobb meggyőződése szerint előmozdítani, abban pártkülönbség nélkül egyetértünk, hogy Magyarországnak Szegedre szüksége van. Mi itt mindnyájan egy párton vágjunk, mely zászlójára azon jelszót tűzte, melyet Magyarország koronás királya hangoztatott először: »Szeged lesz, még pedig szebb lesz, mint volt!«

Tisza Lajos lakásáról az egész társaság felment a miniszterelnöki palotába, hogy megköszönje a kormánynak a megtisztelő bizalmat. Tisza Kálmán megígérte a tanácsnak a kormány támogatását és kifejezte azt a reményét, hogy az ország is támogatni fogja a tanács működését.

Kijelölte a kormány a királyi biztossághoz beosztott szakembereket és segédszemélyzetet is. A város újjáépítését tervező műszaki osztály élére. Lechner Lajos mérnököt nyerték meg, aki az Andrássy-utat és Budapest csatorna-hálózatát tervezte. Lechnert a közlekedési minisztérium státusában kinevezték osztálytanácsossá, de kötelezettséget kellett vállalnia, hogy a munkálatok befejezéséig Szegeden marad.

Dr. Lázár György.

LII.

A királyi biztos székfoglalása.

Tisza Lajos királyi biztos a biztosi tanács több tagjának és hivatalnokainak társaságában június 11-én délben érkezett Szegedre.

A város külső képe még akkor is nagyon szomorú volt. Szatymaztól kezdve néhány kilométernyire kövekkel megerősített töltésen haladt a vonat. Dorozsmánál egy hosszú cölöphid következett, melynek lábai vízben állottak. A munkások számára, kik ezen a vonalon ezrével dolgoztak, minden száz méternyire állványok voltak, hogy a pályáról oda menekülhessenek, mikor jön a vonat. Tizenöt perc alatt ment át a vonat a cölöphidon. A belvárosi temető már száraz volt. Az Alföldi Vasul töltésén túl azonban állt a vjz, melynek színe sötétzöld volt a békanyáltól. A távirópóznákon s egy-egy megmaradt háznak a falán az árvíz nyomaiból meg lehetett állapítani, hogy három hónap alatt körülbelül két lábnyit apadt a víz.

A vasúti állomáson, ahova 12 óra 30 perc-

kor érkezeit meg a vonat, több száz főnyi közönség várta a királyi biztost. Mikor Tisza kilépett a szalonkocsi ajtaján, a közönség zajos éljenzéssel köszöntöibe. Dáni főispán üdvözlő beszédére Tisza röviden válaszolt.

Csak azt az egyet akarom itt nyilvánítani, mondotta, hogy azon percben, amikor én a város területére lépek, elhatároztam, hogy úgy tekintem magamat, mint Szeged város polgárát, mint primust intet pares; aki hivatva van első helyen állani ott, hol a város érdekében küzdeni kell, nem riadva vissza a megtámadatásoktól, kelemetlenségektől s nem kímélve fáradtságot

A királyi biztos azután az egész kísérettel kocsiba szállott és behajtatott a városba. A vasúti töltésen haladtak az Árok-utcáig, majd onnan az Iskola-utcán át a Klauzál-térre, ahol a Zsóter-házban volt elhelyezve a királyi biztosság. Az Árok-utca már száraz volt, de az udvarokban még állott a víz. Az Árok-utca és Iskola-utca között nagy pocsolyákon kellett átvergődni.

A királyi biztos Dáni főispánt vette fel a kocsijára. A Szegedi Napló szerint ezt helytelenül cselekedte, mert a várost nem a főispán, hanem a polgármester képviseli és így a polgármestert illette volna meg a hely a királyi biztos oldalán.

A Zsóter-házban míg a tisztelgő küldöttségek elhelyezkedtek, addig a királyi biztos átöltözött; a Napló szerint a tisztelgések alkal-

mával »fekete atilla, mellény s bugyogó volt rajta.«

Legelőször a város tisztviselői karát fogadta a királyi biztos. Pálffy polgármester igen rövid beszédben üdvözölte Tiszát »a város szerencsétlen lakóinak nevében« és biztosította őt arról, hogy »nagy műve és alkotásai befejeztével a város örök háláját s tiszteletét nyilvánítani a leghatártalanabb mérvben kötelességének fogja ismerni.«

Tisza Lajos erre a következő beszéddel foglalta el királyi biztosi állását:

Magyarország koronás királya itt a vész helyén, a pusztulás közepette, ihletett arccal mondotta — hallották önök:

»Szeged ezután is lesz, még pedig szebb lesz, mint volt!«

Urunk, királyunk akarja, hogy a kimondott ige testié váljék.

Ő akarja, hogy Szeged legyen. Akarja ezt az egész nemzet

Amit pedig a nemzet és koronás királya együtt akarnak, az meg is lesz.

És meglesz aránylag rövid idő alatt Ezt reménylem, ezt hiszem.

Mert meg vagyok róla győződve, hogy azok, akikkel megpróbáltatásuk közepette, a király, akikkel a nemzet, akikkel egész Európa rokonszenvez, azok, akiknek — midőn a reájuk mért óriási csapást oly higgadt férfias méltósággal viselték —, szenvedéseiket enyhíteni mindannyian sietlek és sietünk: Szeged városának oly súlyosan meglátogatott polgársága most, midőn

ütött a tett órája, egy újjá születendő város polgárait megillető ifjú erővel, a jövőbe vetett csüggedetlen bizalommal, ernyedetlen munkássággal fog segédkezni nyújtani az alkotás nagy munkájában.

Szeged város polgársága ki fogja fejteni a magyar jellemben rejlő őserőt, mely helyes mértékét tulajdonképen csak akkor találja meg mindig, midőn rendkívüli viszonyok közt van hivatva nyilvánulni.

Urunk, királyunk magas akarata keresztülvitelének közvetlen eszközéül engem kegyeskedett kiküldeni.

Királyi biztos küldése nem újság, nem szokatlan alkotmányos gyakorlatunkban

így, midőn valamely törvényhatóságban a felkorbácsolt emberi szenvedélyek rendkívül magas hullámokat vetnek és a rendes viszonyok követelményeihez alkalmazott közigazgatási szervezet nem mutatkozik elégségesnek a hullámoknak rendes medrükbe való visszaterelésére, az alkotmány első öre, a koronás király, az alkotmányos rend helyreállítása céljából királyi biztost nevez.

Ezúttal azonban nem ezen indok vezérelte urunk, királyunk atyai szívét. Ez okon itt ma — Istennek hála — nincs intézkedésre szükség. Itt a felbőszült elemek rombolása által előidézett rendkívüli szomorú helyzet és annak folytán a többirányú fokozottabb tevékenység és a gyors intézkedés szüksége az, ami öfelségének és a törvényhozásnak különös gondoskodását igényelte.

Épen ezért reményem is, hogy nem akad senki Szeged városa józan polgárai között, kinél ellenszenvvel találkozni a királyi biztos.

küldetése, ki őszinte bizalommal ne fogadná feléje nyújtott jobbmot.

És mind e mellett óriási nehézségek várnak reám. Nem ismeretlenek azok előttem.

Előre is érzem töviseit a pályának, melyre vállalkoztam.

Az adott viszonyok természetéből foly, hogy gyakran emberi akarattól független esélyek, emberi erőt felülmúló kiszámíthatatlan véletlenek fognak akadályokat gördíteni utamba.

Sok felelősséggel járó nehéz állásomban minden — még talán jogosultnak tetsző igényt is — kielégíteni képes bizonyára nem leszek.

Nem fognak hiányozni, kik a kisebbités, a rágalom nemtelen fegyverével fognak megtámadni.

Nem szeretném ugyan hinni, de meglehet az is, hogy talán még a gyanúsítástól sem leszek megkímélve, ez utóbbival pedig eddigi életpályámon legalább még sohasem találkoztam.

És dacára mindennek, visszautas! Ihatatlan kötelességemnek ismertem elfogadni e kiküldetést, mert azon magasztos eszme vezérelt és lelkesít, hogy:

Szeged, Magyarországnak a főváros után első városa, ismét legyen.

Legyen pedig szebb, virágzóbb, mint valaha.

El vagyok határozva minden időmet, minden munkásságomat, minden gondolatomat teljes odaadással ez elvállalt nagy feladat megoldására szánni.

És ha siker koronázzandja közös törekvésünket, ha szerény, de ernyedetlen munkássággal én is fogtam járulni ezen siker kivívásához: azon öntudattal fogok távozni Szeged városából, hogy tudom, miért éltem.

Senki nem örülne annak jobban, mint én, ha egy varázsvessző ütessel minden egyesnek vésztéségeit rögtön pótolhatnám.

Ha ezt tehetném, ez emelné némileg azon szomorú, azon nyomott kedélyhangulatot, melyet bennem ennyi pusztulás szemlélése előidéz.

De nekem, fájdalom, nem lehet, nem szabad magamat egyesek veszteségeinek és szenvedéseinek látása által elhamarkodott lépésre ragadtatni.

Az én szívemnek nem szabad egyesek szenvedésein megესni.

Nekem a közérdek, a kitűzött nagy cél reám kovácsolta vértet kell viselnem, hogy az egyesek miatt szem elől ne tévesszem az egyetemet.

Arról szó sem lehet, — és e tekintetben ne csináljunk magunknak hiú reményeket, — hogy a szenvedett veszteség most teljesen kár pótolthatassák. Az egyedüli cél, melyre minden erőnket összpontosítanunk kell, hogy:

Itt e helyen város legyen.

Virágzó város minél előbb, mely polgárait ismét befogadhassa, hogy majd egyetemében juttassa azt vissza régi lakóinak — idők során — mert hisz az másképen nem is képzelhető — mit most egyéneknjnt veszettek.

Kell, hogy e városra minden lakója büszkén mutah ásson.

Kell, hogy önérzettel mondhassa el majdan: »Én szege di polgár vagyok.« Mint ő s Rómának polgára mondta hajdan: >Civis Romanus sum.«

Hogy ez így legyen, egyetértéssel, összevetett vállakkal fogunk közreműködni.

Félre közülünk kicsinyes irigykedés, érdekhajhászat, párloskodás, visszavonás, — közös a

cél, melyre törekszünk és szent mindannyiunk előtt

Isten áldása legyen és reményiem és hiszem, hogy lesz is munkánkon/

önöké vagyok és maradok — testben és lélekben, míg kezet fogva nagy munkánkat be fogjuk fejezni.

Előre tehát I

Az Isten, a király, a nemzet nevében kezdjük meg a nagy munkát!

A helyzet komolyságának megfelelő volt a királyi biztos férfias és energikus beszéde, — természetes tehát, hogy nem tévesztette el a hatását.

A városi tisztikar után, ősi szokás szerint, az egyházak tisztelegtek, sorjában.

A katolikus papság szónoka, Kremminger prépost arról beszélt, hogy bár nagy fájdalommal töltötte el a város pusztulása, most mégis nagy örömet érez, mert határtalanul bízik a királyi biztosban.

— Bízunk Istenben és kérni fogjuk, hogy Nagy méltóságod jóakarátát, erélyét oly irányban vezesse, hogy Szeged város ismét legyen az, ami volt, vagy még szebb.

A királyi biztos igen talpraesett választ adott:

— A templomok még víz alatt állanak ugyan, de a tornyok épségben mutatnak az Ég felé, mely remélhetőleg meg fogja áldani a nagy munkát.

Szremácz János a szerb hitközség nevében üdvözölte a királyi biztost, aki válaszában arra utalt, hogy ő mindig jó baráti viszonyban volt a szerbekkel, akik minden jó törekvéshez kezet nyújtanak; bizonyára ezt fogják tenni most is.

Szabó esperes a református egyház nevében üdvözölte a királyi biztost, aki azt felelte, hogy ő hivatalában minden melléktetett félretesz, de mint magánember, sohasem feledi, hogy melyik felekezethez tartozik.

Dr. Löw Immánuel a zsidó hitközség élén arra emlékeztette Tiszát, hogy éppen ma százhatvannyolc esztendeje, hogy megtalálták Herkulánomot, melynek szerencsétlensége egyedül hasonlítható Szeged pusztulásához. Hogy a királyi biztos éppen ezen az évfordulón jött Szegedre, az nagyon szerencsés előjel

Tisza azt felelte, hogy ő is bízik ebben az előjelben; majd kifejezte meglepetését azon, hogy milyen szépen beszél a rabbi magyarul.

— Igen örvendetes, mondotta, hogy Szegeden mindenki láthatja, hogy a zsidóság felekezet és nem nemzetiség.

Marinkovich Mihály törvényszéki elnök a bírák hódolatát tolmácsolta. A királyi biztos azt a reményét fejezte ki, hogy a törvényszéket mielőbb haza lehet majd telepíteni Makóról.

A pénz ügy igazgatóság s a posta és táviró küldöttségét Dávid pénzügyigazgató vezette a

királyi biztos elé.

Magyar Gábor igazgató a piaristák nevében tiszteletgett. Tisza közölte vele, hogy Trefort közoktatási miniszter nemsokára Szegedre jön és itt, a helyszínen fog megtenni minden sürgős intézkedést az iskolák ügyében.

Vadász tanfelügyelő és Kovács Albert iskolaszéki elnök vezette a királyi biztos elé az utolsó küldöttséget: a néptanítókét. Tisza közölte velük, hogy őszre remélhetőleg megnyílnak a népiskolák is.

Délután öt órakor a királyi biztos áthajtott Újszegedre, ahol Dániel alispán fogadta. A népkonyhák, a bölcsőde, a > minta-házak« és barakok megtekintése után a miniszter visszatért a városba, csónakba szállt s a rókuszi romok között kiment arra a helyre, ahol a víz betört. Itt Jankovich képviselő megmagyarázta neki az árvízvédelmi munkálatokat s közölte vele, hogy a víz kiemelését nyolcvan nap alatt remélhetőleg befejezik. A királyi biztosnak bemutatták Wahl Albertét, az Alföld-Fiumei Vasul igazgatóját, aki jelentette, hogy körülbelül három hét múlva elkészül a Baktó és Algyő közötti négy' kilométeres vonal és akkor Szeged vasúti összeköttetése minden irányban helyreáll. Eszék és Szeged közt június 11-ikén nyílt meg a teherszállítás és tizenhatodikára tervezték a személyforgalom megindítását.

A királyi biztos bevonulásának volt egy mulatságos epizódja is: a népnek, mely nem volt hozzászokva nagy urak látogatásához, roppant feltűnt a királyi biztos huszárja, aki-nek óriási kalpagján egy nagy sastoll volt; mivel az ő kalpagján volt a legnagyobb toll és az ő ruháján volt a legtöbb zsinór, a nép egyszerű gyermekei ő tartották a legnagyobb úrnak és minden figyelmüket neki szentelték.

Az ellenzéki Szegedi Napló, mely a királyi biztos intézkedéseit sokszor nagyon kíméletlenül kritizálta, igen komolyan és szépen emlékezett meg hivatalának elfoglalásáról.

»Tisza Lajos meg lehet elégedve, írta a lap, azon fogadtatással, melyben a szegediek részesítették; de egyénisége és első fellépése a közönségre is kedvező benyomást tett. Legyen ez szerencsés *ómen* egész működésére nézve. A város nem öltött ugyan ünnepi köntöst, hisz nem egyezik gyászunkkal a fény, s még azon fekete öltözetek is, melyekben a városi tisztikar és a képviselők fogadtatására siettek, inkább temetésre, mint ünnepélyre emlékezteitek. De nem temetés, feltámadás az, mit a jövőtől várunk s a munka ünnepe az, amire készülünk, A munkában pedig tanulunk felejteni és munkával fogunk teremteni.«

Nagyon reménykeltő volt a királyi biztos megérkezése, de még jobban örült a nép

annak, hogy — *kivirágzott a Tisza!* A vízi népek tudták, hogy a Tisza mindig csak akkor virágzik ki, mikor a tavaszi áradás már véget ért s egészen bizonyosak voltak benne hogy a víz most már rendesen apadni fog. S ez a remény, mely évszázados tapasztalaton alapult, be is teljesedett, — nagy szerencséjére a városnak és a rekonstrukciós terveknek.

A királyi biztos különben azzal keltette a legnagyobb bizalmat, hogy a legelső vásárnapon református létére is elment a belvárosi templomba, díszmagyarban és végig hallgatta az egész nagymisét.

LIII.

Jókai látogatása Szegeden

Jókai Összes Művei 97-ik kötetében kilenc cikket látunk a szegedi árvízről: 1. A romtetető. 2. Az Ilovai-malom. 3. A szádfal. 4. A magyar Zuidersee. 5. Az öthalom. 6. Az otthon — ház nélkül. 7. A szivattyúk. 8. A Hét Választófejedelemnél. 9. A szegedi legenda.

Jókai június 13-án a déli vonattal érkezett Budapestről Szegedre. A vasúti állomáson régi jó barátja, Kemény Nándor rendőrbáztos és Mikszáth Kálmán várta. Legelőször is kicsónakáztak a rókusi vasúti állomás felé, oda, ahol betört a víz. Mikor Rókusra értek, Jókai nagyon meg volt halva.

— Ilyen nagy pusztulásról fogalmam sem volt; mondotta.

— Szebben van már ez leírva, mondotta Mikszáth, Kárpáthy Zoltánban, Az Új Földes-urban!

— Ellenkezőleg, válaszolt Jókai, — csúnyább pusztulás ez a leírottaknál s éppen ezért — sokkal szebb!

Tisza Lajos

»A szádfalon túl, írja Mikszáth, ölnyi hullámokat vert az ár. Jókai csodálkozva mondta, hogy a Balatonon még a legnagyobb viharban sincs ekkora hullámverés. A töltésnél meg volt elégedve, amit egy kormány pár ti képviselőtől, ki Tisza személyes jó barátja, nem lehet rossz néven venni.«

A «szádfalról» azután így írt Jókai a Honban, mikor hazaérkezett Budapestre:

Egy ötezer méter hosszúságú cölöpfal, minek az értékét akkor lehet csak felfogni, ha az ember a töltésen magán végtől-végig halad s aztán két oldalt ott látja a ketté választott vízárt. A gáton belüli víz egy csendes, sima, kék tükör, amiben minden fűszál visszépe meglátszik s amiből a nap égetőn ver vissza; a gáton kívül pedig az ott egész az öthalomig és Dorozsmáig egy háborgó barna tenger, mely ugyanakkor oly hullámokat hány a nem is nagy szélben, hogy azokhoz képest a Balaton hullámozása dajkaringatás. Előttünk két földszállító hajó küzd az árral; utoljára is kénytelenek horgonyt vetni s egy közülük mégis elsüllyed; ugyanezen a vizen egy csónakkal játszanak a habok szemeink láttára, melynek evezői között van a budapesti tornavilág egyik viadora s a szegedi csónakászok legkitűnőbbje s azokat is úgy kiveri a hullám, hogy kénytelenek egy fához kikötni. A vízcsapás, mely a szádfalon megtörik, keresztülcsap a fejünk fölött s a túloldalon az őrházakat fecskendi össze. Mi lehetett ez a tenger egy olyan viharban, aminő az ápril. 30-iki volt?... Ezt az erős cölöpfalat úgy látták ingadozni a rémséges elemostrom alatt, mint egy nádkerítést. Végre keresztültört rajta az ár s újra kellett kezdeni a munkát... A vihar jó leckét adott Most

már a három méternyi koronájú töltés ellenkező oldalán erős horgoncölöpöket vertek le, s azután a külső cölöpöket ezekhez erősítették meg ptiskacsó vastagságú vasradakkal. Most azután áll a fal, mint a Sión hegye. A hullámnak kétezer vasrudat kellene összetörni, hogy azt megingathassa. A két fal köze pedig ki van töltve földdel, amit az Őthatomból hordtak át. Csupa agyag, amit a víz közé raktak le: ha az keresztülzárad, keményebb lesz a sziklánál. Egy milliónál többbe került az a fal. De remekmű az; minden külföldi építész bámulva szól róla, s vakmerőnek ismeri el az eszmét és kivitelét, mi pedig nyugodtan mondhatjuk el, hogy e gátfallal örökre meg van mentve Szeged belső területe az árvíz rombolásaitól

A városba visszajövet az Ilovai-malmot Jókai három perc alatt lerajzolta az albumába.

— Ha jó lesz, mondotta Mikszáthnak, haza viszem Róza leányomnak; ha azonban nem sikerül, akkor jó lesz a képes lapomba, a »Népvilág«-ba.

Mikszáth szerint nagyon sikerült a rajz: minden kis részlet híven kidomborodott rajta.

A délután folyamán Jókai künn járt a töltéseken és estefelé Tisza Lajossal és Mikszáthtal megnézte a szivattyúk működését is. A legerősebb gépek az államvasút raktár-udvara előtt voltak felállítva; ezekről a következő plasztikus képet rajzolta meg Jókai:

Egy félszer alatt tizenkilenc vaselefánt szívja fel orrmányába a vizet, ami azután két csatornába egyesülve zuhatagként omlik a Tiszába oly

erővel, hogy száz lépésnyire meglátszik, amint visszafelé folyik az ár. Olyan az a gépcsoport mjnt egy valóságos ostromtelep, a föld reng a dübörgése alatt

S az eredmény: négy centiméter apadás naponkint

De ez a négy centiméter egy-egy megszabadult utcát jelent. Benn a városban mutatja a tovafutó ár, hogy az emberek harca nem eredménytelen. A víz kezdi uralmát átengedni — a sárnak.

Nagy érdeklődéssel nézte Jókai a vasúti töltésen levő barakokat is.

— Ezek itt nagyon rossz helyre vannak építve, mondotta Tisza Lajos.

Jókai elgondolkozott és így szólt Tiszához:

— Szeged ma sokkal kevesebb a semminél, mert ha csak semmi volna, legalább nyomban lehetne építkezni.

Az építkezés dolgában ezt mondta Tiszának:

— Ne sokat törődj a házakkal; hadd legyenek a házak alacsonyak, szerények és kevésbé díszesek; csak a töltések legyenek magasak és erősek!

Este a Hét Választó egyik szobájában vacsoráit Jókai a királyi biztosi tanács tagjainak társaságában. Komjáthy Béla felköszöntötte Jókait, aki azonban nem válaszolt a beszédre; de Mikszáth arra következtetett a megjegyzéseiből, hogy »a biztosi tanács tagjaival nincs megelégedve.«

Másnap reggel a királyi biztos és tanácsosai kivitték Jókait öthatomra, ahol a Nemzeti Múzeum egyik tisztviselője, Varázséji gyűjtögette a kiásott földből előkerülő régiségeket.

— Ez a hely nem olyan érdekes, mint gondoltam, mondotta Jókai. De talán csak azért nem érdekes., mert egy tudós mutogatja...

Tisza meghívta Jókait ebédre, de az író nem fogadta el a meghívást.

— Szívesebben ebédelek a fiukkal, mondotta.

Az ebédnél »különösen a halpaprikás bájolta eh, írja Mikszáth, aki feljegyezte Jókainak ezt a mondását:

— Mégis csak megérdemli ez a Szeged, hogy nagy város legyen, ha még hétköznap is így lehet itt enni!

Két óra után Jókai kiment a vasútra, ahol Kcméndy bácsi már várta a podgyással.

»Körben álltunk Jókai körül, írja Mikszáth. A közönség özönlött, hogy bár csak távolról is láthassa Európa egyik legnagyobb és legszeretettebb emberének arcvonásait.«

Mikszáth biztatta Jókait, hogy a vonat indulásáig menjen be az ebédlőbe és üljön le, mert elfárad az álldogálásban.

— Dehogy megyek, felelte Jókai; még azt hinné a közönség, hogy én önökkel rossz lábon állok!

Jókai megváltotta az elsőosztályú jegyét és

megkérte Keméndyt, hogy vegyen neki egy pár újságot. Az öreg a Lloydot vette meg és az Egyetértést. Az író a Lloydot átvette, de az Egyetértés nem kellett neki.

— Azt neked testálom, mondotta; én az ilyesmiért nem adok pénzt. Mert hát engem elegen szidnak ingyen is!

(Ennek a tréfának az a magyarázata, hogy pár héttel előbb az egyetemi ifjúság egy része néhány estén át macskazenét rendezett Jókainak Stáció-utcai háza előtt, egy bécsi felolvasás miatt, melyet a függetlenségi lapok nem minden rosszhiszeműség nélkül félre-magyaráztak.)

LIV.

A házak felbecsülése

Miután a királyi biztosságnak nemcsak az volt a feladata, hogy a város felépítésének terveit készítse el, hanem az is, hogy a segeélyezés ügyében intézkedjék, mindenekelőtt azt kellett megállapítani, hogy Szeged város egyes polgárainak mennyi kárt okozott az árvíz?

A királyi biztosi tanács már legelső ülésén, június 11-én megtette az előkészületeket a kárbecslésre. Nagyon rendszeresen, nagyon okosan és nagyon gyorsan jártak el.

Legelőször felosztották a várost három kárbecslő kerületre: I. Palánk és Rókus. II. Felsőváros. III. Alsóváros. Minden kerületbe egy albizottságot rendeltek 3—3 tagból, úgyhogy a tagok között egy szegedi is legyen. Az albizottságok így alakultak meg:

I. Horváth Gyula, Szemző Gyula, Pálffy Ferenc.

II. Komjáthy Béla, Szluha Ágost, Rónay Béla.

III. Végh Aurél, dr. Rosenberg Izidor, Tallián Béla.

Ez a bizottság napi munkáját egy központi bizottság elé terjesztette jóváhagyás végett, a központi bizottság viszont a királyi biztosnak referált, aki egyedül döntött. A központi bizottság tagjai lettek: Dobó Miidós, Jankovich Miklós és Bakay Nándor.

A kárbecslés tekintetében az volt irányadó, hogy »az egységi árak és becsértékek a tiz évi szegedi átlag-árak figyelembevételével alapítandók meg.« Ki kellett tehát puhatolni, hogy az utolsó tiz év alatt mi volt az átlagár? A királyi biztos megbízta Pálffy polgármestert, Dobó kanonokot, Jankovichot és Talliánt, helyi szakértők kihallgatásával puhatolják ki az átlag-árakat.

— Mikorra kell ezzel a munkával készen lenni? kérdezte a polgármester.

— Legkésőbb holnap délután három Órakor, felelte a királyi birtos.

Ezután jegyzőkönyvbe foglalták, hogy a kárbecslésnél a károsult családfő ingatlan vagyonában, ingóságában és egyéb javaiban történt változásokat kell figyelembe venni. A megmaradt vagyon értékét, a károsult keresetképességének csökkenését, vagy megszűnték egyéb vagyoni viszonyait és a családtagjainak számát szintén meg kell állapítani.

Az érdekeltet felhívják, hogy káraik be-

vallása és igazolása céljából legyenek jelen a helyszíni kárbecslésnél; azokat akik a városhoz elmenekültek, a hatóságok útján értesítik a kárbecslés napjáról. Mindenki, aki a kárbecslés napjára haza akart utazni, ingyen kapott vasúti jegyet. A meg nem jelentek számára pót-határidőt tűztek ki s akinek észrevétele volt a határidő ellen, az nyolc napon belül előterjesztéssel élhetett.

Június 16-án próba-becsléseket végeztek, még pedig a Dugonics-utcában a Harkay, a Teleki-utcában Kaszab Sándor, a Sörház-utcában Rigyicskay Pál, a Szegfű-utcában özv. Kolb Ádámné, a Szent Háromság-utcában Kovács József alügyész házánál. A közönség óriási érdeklődést tanúsított a próba-becslések iránt, amelyeknél mindenki jelen lehetett s az adatok helyesbítése érdekében mindenki beleszólhatott az eljárásba. A megállapított károk kimutatását közszemlére tették ki és mindenkit feljogosítottak arra, hogy az eredmény ellen le'szó. aljon. Aki helytelen adatot vallott be a kárbecslésnél, azt kizárták a segélyezésből.

A becselő bizottság reggel hét órakor kezdte munkáját a helyszínen és délben egy óriág folytatta. A bizottság elnöke minden egyes károsulthoz legelőször is ezt az intelmet intézte:

— Minden egyes polgárnak és Szeged váro-

sának becsülete követeli az őszinte bevallást.

A bizottság szívesen látta, ha a károsult polgár az ingóságokban szenvedett kárát már előre feljegyezte és írásban nyújtotta be.

Szabályként állapították meg, hogy a még víz alatt levő házak csak akkor kerülhetnek kárbecslés alá, ha majd a víz elmegy.

A becslés matematikai szabálya eleinte az volt, hogy a ház értéke az adó százsorosával egyenlő; ebből a házér Lékből levonták a teleknek és az esetleg használható állapotban megmaradt házrészeknek az értékét s a maradék tüntette fel a valóságos kárt.

A becsülő bizottságok gyorsan végezték munkájukat; például június 18-án Alsóvároson egy nap alatt 21 telken 63 családnak a kárát állapították meg és e 63 család között csak kettő volt, aki a kármegállapítást nem tartotta elfogadhatónak.

A víz azonban megakasztotta a munkát sok helyen. Például június 1-én közzétették, hogy a »felsővárosi kárbecslő bizottság, *száraz terület hiányában*, a Belvárosban eszközli ezután a kárfelvételeket.«

A kárbecslés hírére mindenfelől siettek haza a menekültek, mert nem is sejtették, hogy az Ő utcájukra esetleg csak hetek múlva kerül a sor. Ebből sok kellemetlenség származott, mert aki időelőtt hazaérkezett, nem kapott seholsem szállást, sem ételmet másutt, mint a nép-

konyhákban. Sokan követelöztek, hogy adjanak nekik ingyen jegyet, hogy visszautazhassanak oda, ahova menekültek; ezt a kérést azonban nem lehetett teljesíteni, mert a szabályok szerint most már csak hazaköltözés céljából adtak ingyen jegyutalványt

Legkönnyebb volt a kárbecslés Alsóvároson, mert itt a város népének szegé nyebb s a kultúra alacsonyabb fokán álló része lakott. A bizottságban levő urak csodálkoztak, hogy milyen mérsékelt összeget mondott mindenki, mikor elveszett bútorainak értékét tudakolták: átlagban negyven forintra becsülték Alsóvároson egy-egy család bútorzatát. Az épületek is nagyon parasztosak lehettek, mert egy-egy ház után átlag kilencszáz vagy ezer forint kárt állapítottak meg. Tetemes volt azonban az elveszett gabonaneműek és ipari cikkek értéke. Átlagban egy-egy alsóvárosi háztulajdonos kára, beleértve a házat, bútort, élelmiszert, gabonát, szerszámokat, stbit, 1538 forint volt.

Két hét múlva azonban már némi zavarok mutatkoztak a kárbecslésben. Július 6-án azt írta a Szegedi Napló, hogy »a kárbecslések eredményével a közönség elégedetlen; a kárbecslések oly csekély kárösszegeket tüntetnek fel, melyek a tényleg szenvedett kárt meg sem közelítik... Az olcsó becsú a kormány állását az elpusztult Szegeddel szemben lényeg-

gesen megkönnyíti, mert így a már befolyt három millió könyöradomány már tetemes segélynek látszik.« Azt azonban, hogy szándékosan a valóságnál kisebbnek tüntették volna fel a kárt, semmiféle adat sem igazolja.

Amikor a kárbecslés ellen az első panasz elhangzott a sajtóban, hozzávetőlegesen tizenöt millió forintra becsülték az ingatlanokban és ingókban szenvedett kárt. Ezt a becslést a Szegedi Napló igen rossznak tartotta, mert szerinte »Szeged nem tizenöt, hanem ölven millió forint erejéig károsodott.« A Napló azonban hatalmasan túlozott, mert a becslési eljárás teljes befejezésekor az derült ki, hogy 5586 házban 14.236 családfő összesen 11,811.015 forinttal károsodott. Városrészenként így oszlott meg a kár: Palánk 5,079.345 írt; Alsóváros 1,569.111 írt; Felsőváros 2,190 ezer 707 írt; Rókus 2,297.122 írt; Alsótanya 1247 írt; Felsőtanya 673,483 írt.

A város belső területén augusztus 29-ikén, künn a tanyákon pedig október 2-ikán fejezték be a kárbecslést.

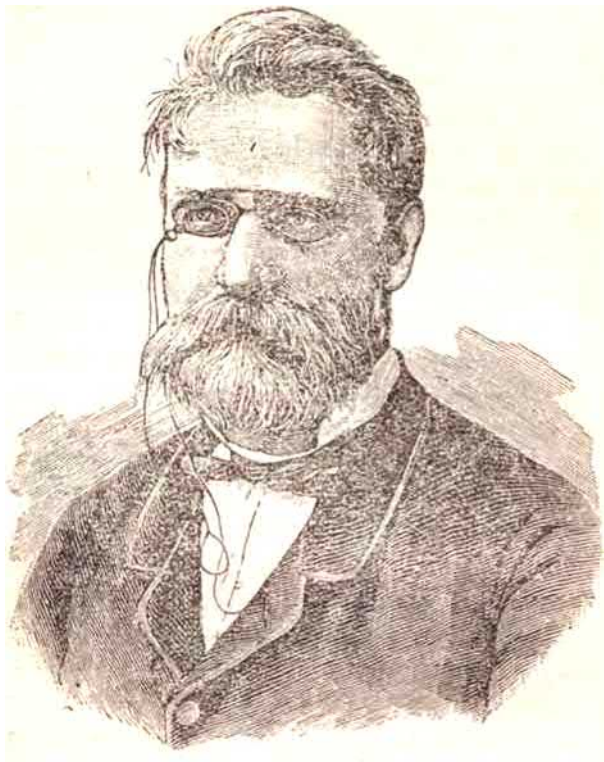
LV.

Kossuth terve Szeged felépítésére

Kossuth Lajost nagyon élénken foglalkoztatta Szeged sorsa. Már március 22-én hosszú levelet írt Bakay Nándor képviselőnek, azt magyarázgatva, hogy az elmenekült lakosság-
nak haza kell térnie és újból fel kell építenie a várost. »A vályogváros helyébe kővárost kell építeni, mely Magyarország második, a magyar faj első városának címére minden lekinleiben érdemes legyen. Az a nemzedék, mely megküzdött a pusztulással, méltó e dicsőség kivívására. Mutassa meg, hogy azt ki is vívja magának. Nőljön erélye, mint a pálmafa nő a teher alatt. *Mutassa meg, hogy mire képes a szegedi magyar!* A levél egész terjedelmében közölve van Kulinyi, »Szeged új kora« című munkájának 32—37. lapján.

Sokkal kevésbé ismeretes Kossuthnak Bakayhoz intézett második, április 21-én kelt levele, melyben egészen részletesen kifejti nézeteit a Tisza szabályozásáról és a város újjáépítéséről. Mivel még az a gondolat is fel-

merült, hogy Szegedet másutt, biztosabb helyen kellene fölépíteni, Kossuth legelőször is azt állapította meg, hogy Szeged »síkonfekvő folyamparti város és annak is kell maradnia, mert különben elvesztené nemzetgazdasági jelentőségét.« Azonban számolni kell azzal a két ténnyel, hogy az árvíz lehetséges, a belső vizek felfakadása pedig bizonyos. Ez utóbbi körülménynek igen nagy jelentőséget tulajdonított Kossuth, aki abból indult ki, hogy a Tisza medre az iszaplerakódás következtében folytonosan emelkedik, s e miatt a Duna-Tisza között levő lapálynak az esővize nem bír a Tiszába lefolyni. A talaj alluviális homok, ezen át a víz leszivárog a vizet már át nem eresztő vörös homokkőig s ha a homokkő-medencében nagyon felduzzad, akkor a fölötte levő szikes homoktalajban felfakad. A Tisza vize a töltések alatt is átszivárog és szintén szaporítja a belvizeket. A Nikis szivárgása a folyam medrétől nyolcvan kilométernyire is érezhető a talajban és Kossuth arra gondolt, hogy a Tisza vize is messze leszivárog a föld alatt. Ebben a feltevésében megerősítette Bakaynak az az alaptalan állítása, hogy Szegeden a talajvíz olyan veszedelmes, hogy »már a legszilárdabb téglaházakra sem akartak a pénzintézetek hitelt nyújtani.« Szegeden mindenki tudja, hogy a helyzet nem ilyen veszedelmes és hogy az egy

Lechner Lajos

irányban áramló talajvizek ellen Szegeden a rekonstrukció alkalmával sehol sem kellett oly különleges és költséges intézkedéseket tenni, mint például Budapesten a József- és Erzsébetvárosban.

Talajviz-elméletéből kiindulva Kossuth érelyesen sürgette a város feltörlését s a feltöltendő város alagcsövezését és csatornázását. A csatornázásról azt mondta Kossuth, hogy »e nélkül akarni egy 70—80 ezer ember lakta várost. Magyarország második, a magyarság első nagy városát rekonstruálni, csakugyan oly *vadonat barbár eszme* volna, melynek Európában a XIX. század utolsó negyedében nincsen helye.* Kossuth nem tudta bizonyosan, de gyanította, hogy a régi Szeged külvárosai nem voltak csatornázva. »Már csak tisztasági és hygienikus szempontból is *menthetetlen mulasztás volna az újból alkotandó város akármely részét is csatornázás nélkül hagyni.*«. A csatornázást azonban ezen kívül azért is sürgette, hogy az alagcsövek útján felfogott fakadó vizet el lehessen távolítani.

Kossutht azt ajánlotta, hogy az egész csatornahálózat betonból készüljön s a szennyvizet a városon kívül nagy tartályokba vezessék, onnan a megsűrűt vizet gőzgéppel emeljék át a Tisza magasabban fekvő medrébe, a mocsokvíz termékenyítő részét pedig használják fel kertgazdasági célokra.

Az építkezés módját illetőleg Kossuth a következő tanácsokat adta Szegednek:

1. Nemcsak az alapépítményben, de a falakban is betont kellene használni oly magasságig, ameddig az árvíz emelkedett. Amikor a habarcsot készítik, a homok legyen legalább kétszerannyi, mint a mész és a keveréket melegen kell felhasználni.

2. Miután a várost fel kell tölteni, töltött földre pedig nem lehet építeni, a mélyebben fekvő helyeken cölöpökre kell építeni. A hegyezett, végükön megszenesített facölöpök tökéletesen megfelelnek, azonban a Tisza-part hosszában építendő »kőfalpart« (rakpart) alá Kossuth Mitchell-féle vascsölöpöket vert volna.

3. Szeged minden utcáját ki kell kövezni, — »nemcsak azért, hogy a város a nagyvárosi névre méltó legyen, hanem méginkább azért, mert a feltöltött földet közvetlenül tenni ki az esővíz általi ellucskosodásnak vagy éppen elmosásnak, abszurdum volna.«

4. »Szegeden minden ember iparkodott saját házában lakni, ez volt a szorgalom egyik rugója, ez volt a polgár megalégedése, büszkesége, a patriarkális életmód alapja, — ezt követeli a nép jelleme a jövőre is.« Szeged népének tehát otthont kell teremteni és nem ideiglenes lakóhelyet. Hogy pedig a házak hamarabb készen legyenek — még a tél beállta előtt, — a bérházakat nem téglából, ha-

nem betonból kellene felépíteni. Igaz, hogy ez az építési mód még szokatlan, de — írta Kossuth —, ha a szokatlan megszokottá nem válnék, az emberi nemzet ma is barlangokban laknék.«

5. »Nem szeretném, írta Kossuth, ha a szegedi nép az új alkotásnál is a földszinti házak eszméjéhez ragaszkodnék. Ehhez ragaszkodva, Szeged az újjáalkolás után is legnagyobb részben csak falu volna, nem város... Nem szabad Szegednek így szállni ki hullámsírijából.«

6. Miután Szeged külvárosi népe nagyrészt gazdákból áll és azért is, hogy Szeged idővel ne csak kifelé legyen kénytelen terjeszkedni. Kossuth a külvárosokban is »mindenesetre emeletes, villaszerű építkezést« ajánlott: »az utcára ház és kert, hátul az udvar és gazdasági épületek.« Úgy képzelte, hogy »a kertnek utcára dülő részét a szegedi magyar asszonyok, leányok majd szép virágosán tartják.«

Miután Bakay Nándor a város rekonstrukciójáról szóló röpiratában azt ajánlotta, hogy a házak között udvarok ne legyenek, hanem minden ház építménye érintkezzék a szomszédjával és a város belső területén veteményes kerteket ne engedélyezzenek, — Kossuth ez ellen határozottan állást foglalt. »Én a kerteknek városokban is barátja vagyok,

— írta; — azokat a városok tüdejének tartom; hanem azt a városiasság szempontjából igenis szabálynak kívánnám, hogy az utcákra sem veteményes kert ne düljön, sem üres udvarok ne tátongjanak, hanem ezek a háttérbe utasíttasanak; az utca felé pedig a villaszerű lakokat virágos, bokros kert vegye körül.«

Kossuth maga is kijelentette, hogy a modern angol és francia kertvárosok lebegtek szemei előtt s meg is nevezett néhány példát. A rekonstrukció alkalmával Szegedből persze nem csináltak angol kertvárost, sőt még a külváros csatornázására sem vállalkoztak; a ház frontja előtt a kis kertecske azonban megnyerte a királyi biztosság tetszését is.. mert a városrendezési tervbe bevették, ha másutt nem, legalább a Vásárhelyi-sugár útnak a körúton felüli részén. Hogy a valóságban a kertcskék nem lettek olyan szépek, mint aminők a tervben voltak, arról Kossuth nem tehet.

LVI.

Az „ideiglenes“ Szeged

Kossuthnak a rekonstrukcióra vonatkozó terve Szegeden korántsem keltett olyan lelkesedést, mint az ember gondolná. A *Szegedi Napló egyenesen* állást foglalt ellene a következő sorokban:

Kossuth leveliben a jövő Szegedről elragadó képet vázol. Amilyennek ő szeretné felépíteni az új Szegedet, az nem egyéb, mint egy ábránd. Kossuth szavai mélyen halnak a nép szívére s oly illúziót kelthetnek, mely sohasem valósulhat.

Ha csakugyan terveznek egy várost a szó európai értelmében, akkor ne ringassák magukat illúzióban Szeged vagyoni képességére nézve, — mert általában Szegedet gazdagnak tartották és tartják ma is, pedig korántsem volt az, most meg pláne szegény. Legyenek tehát előkészülve oly tetemes áldozatokra, melyek megfelelnek a feladat nagyságának.

Természetes, hogy amint a víz kezdett egy kissé visszavonulni, mindenki azon törte a fejét, hogy hogyan fog új hajlékot építeni. A tervezgetéseket azonban egyszerre megállította a királyi biztosság, mely mindaddig, míg a városrendezés terve el nem készül, minden

építkezést megtiltott. Ez a tilalom nagyon bántotta Szeged népét s a közhangulatnak a különben szelídlelkű Kulinyi Zsigmond a következő, izgatásnak is minősíthető sorokban adott kifejezést a *Napló* július 1-i számában:

Nagy plakátok nagy betűkkel hirdetik pár nap óta az utcasarkokon a szigorú tilalmat, hogy építkezni nem szabad.

Saját telkeden, saját véres veritékes munkáddal szerzett házhelyeden nem építhetsz magadnak hajlékot addig, míg azt a legfelsőbb hatalmak kegyelmesen meg nem engedik!

S mikor engedik meg? Az a terv, mely a jövő Szeged felépülésének sarokköveit alkotni leendő hivattva, még csak virágjában, s ott is csak a csírázás legelső stádiumában van még. Ahhoz, hogy ez a terv megérlelődjék, idő, sok idő kell.

Szaktudósok magyarázzák, hogy ez hónapokat is igénylő munka.

A város térképe ötven évvel ezelőtt készült. Nincs azon a csatornázati és gázvilágítási vonalnak még a nyoma sem.

Jó volt az minékünk, Szegedieknek úgy isi »Szegednek a nyugateurópai városok színvonalára kell felemelkedni! Ki kell kiküszöbölni minden kjsvárosiast, minden falusiast, mi bénítólag hatott a volt Szeged fejlődésére!«

De hogy hogyan, mint kell kiküszöbölni azokat a falusias, kisvárosias dolgokat, arról mélyen hallgat a krónika.

Nagy lész és virágzó, Szeged! Minő Európa nyugati nagy városai! De addig, míg ezt a magaslatot eléred, olvasd szent áhítattal az utcasarkok nagy plakátjait, melyek betiltják az építkezést és légy idegen saját otthonodban!

Az a plakát, mely az építkezést egyelőre

eltiltotta, sok szegedi polgárra nézve már későn jött. A *Szegedi Híradó* június végén megtámadta a kőmivéseket és ácsokat, hogy a kényszerhelyzettel visszaélve, nagyon drágán dolgoznak; ez a vád nem hangozhatott volna el, ha nagyobb arányokban meg nem indult volna az építkezés a városban. A megtámadott iparosok a *Szegedi Híradó*-ban válaszollak a vádra. Kijelentették, hogy ők szívesen látják a vidéki versenytársakat is, ha lesz elég munka. Az ellen, hogy »társaságba álltak volna« (1879-ben így fejezték ki a kartellt), tiltakoztak; mindenki olyan árért vállal munkát, amelyért képes azt megcsinálni. A napszám egy forint hetven krajcár; nem igaz a *Híradó*-nak az a vádja, hogy valaki két forintot kért volna, mert az ácsok és kőmivések közül az árvíz óta senki sem kapott két forint napszámot. Hogy a szegedi munkásokat jobban fizetik, mint a vidékieket, azt mindenki tudja; de ez mindig így volt, mert a szegediek értelmesebbek és ügyesebbek, — »az ő munkájukat nem lehet holmi jött-ment, tapasztalatlan és tanulatlan, mezítlábas munkásával összehasonlítani, vagy egy árban kívánni.« Ezt a nyilatkozatot »a szegedi építőmunkás kar nevében« Nagy András, Balázs Mihály, Für Vince, Bódi János, Kis György, Doktor István, Légrádi József ács, Berecz Imre ács, Molnár Mihály ács, Rózsa Pál építő,

Farkas János, Zombori Mátyás és Börözl József írta alá.

Ami a két forintos napszámot illeti, az nem sokáig váratott magára, — július közepén a »Köpködőn« már két forint napszámot kérek a munkások — és kosztot!

A királyi biztos igen nagy úr volt, de a szükség még nagyobb úr volt. Hiába volt minden tilalom: akinek telkéről lement a víz, igyekezett mihamarabb egy kis kunyhót összetákolni, hogy a családját elhelyezhesse benne. A királyi biztosság nem pártolta a lakosság hazasietését, de a visszatérést megakadályozni nem lehetett. Azt gondolta a királyi biztos, hogy ha Újszegeden felállított nyolc barakot, mindegyiket nyolcvan személyre, akkor ezzel a hajléktalanok ügyét elintézte. A barakokba nem volt nehéz hatszáz-negyven ingyenlakót találni, de ezeken kívül több ezerre rúgott még azoknak a száma, akiket valahogyan el kellett helyezni.

A barakok ügye különben alkalmas volt arra, hogy a szegedieknek bemutassa Tisza Lajos politikáját. A *Szegedi Napló* ugyanis szóvátctle, hogy nyolc nagy barak építése jelentékeny közmunka, melyet versenytárgyalás útján kellett volna a vállalkozóknak kiadni; helytelen tehát, hogy ezt a munkát a budapesti Gregersen-cég kapta — suba alatt, anélkül, hogy a helybeli építévállalkozók tudtak

volna a dolgról, pedig legalább huszonöt szegedi iparos pályázott volna erre a munkára. A királyi biztos erre a támadásra azzal felelt, hogy titkára, Stesser József még az nap közölte a sajtóval a következőket:

— A szőregi út mellett barakkórház épül negyven beteg számára, külön konyhával, fürdőszobával s az apácák számára házi kápolnával. A királyi biztos úr öexcellenciája az építéssel a Gregersen-céget kegyeskedett megbízni.

Ebből megtanulták a szegediek, hogy nem történhetnek másként a dolgok, mint ahogyan Tisza Lajos akarja.

Azonban az »ideiglenes« konyhókkal szemben a királyi biztos is tehetetlen volt. Szomorú építmények voltak azok: némelyiknek a fala nádból készült, mely sárral volt belapaszlva, a teteje deszka kátránypapírral borítva. Voltak, akik ócska gyékényből csinálták a falat és azt tapasztották be sárral. A vályogból készült viskó már úri lak volt abban az időben. Minden elképzelhető anyagot felhasználtak az építkezéshez, — a rozsdás bádogkannákat lemezzé kalapálták és a tető kiegészítésére alkalmazták. Az ablakok a lehető legkisebbek voltak, — rendszeren csak be volt ragasztva a fal-nyílásba egy üvegdarab. Az ajtók is primitívek voltak, — évszázadok óta nem látott Szeged annyi mad-

zagra járó fakilincset, mint 1879—82-ben.

1879 őszén, mikor már hidegek voltak, a királyi biztosság »elismerte«, hogy' az ideiglenes épületek »léteznek« és formálisan engedélyt adott a használatukra, — egy' év tartamára. Az év lejártával szigorú rendelet jelent meg, plakátok alakjában, hogy' »tűzbiztonsági szempontból« az ideiglenes épületeket le kell bontani.« Azonban a rendeletnek csak az engedelmeskedett, akit kényszerítettek rá, — akinek nem volt más hajléka, megmaradt az ideiglenes épületben. Voltak, akik a hatóságilag lebontott ideiglenes épület helyére nyomban egy' másik ideiglenes épületet készítettek; az egyévi »türelmi időt« azután évről-évre meghosszabbították, egészen 1883 végéig, amikor már elég ház és elég lakás volt a városban.

A digók városa

A mai embernek nem lehet róla fogalma, hogy milyen siralmas képe volt a városnak még júliusban is. Általános volt a panasz, hogy az államvasut pályaudvarát csak a Szina-lelkek felől lehetett megközelíteni. A Boldogasszony-utcája, melynek régi szintjét két ház még ma is mutatja, vizes volt s a környékbeli kis utcák is mind víz alatt voltak. Az állomás előtti térséget sehogy sem bírták kiszárítani. (Gácsér-utcának nevezték akkor ezt a teret.) A királyi biztos végül is külön bizottságot nevezett ki, Bakay Nándor vezetése alatt, »az állomáshoz vivő járdák és hidak elkészíttetése céljából.«

Egy másik bizottságnak az volt a rendelkezése, hogy találjon összeköttetést az alsó tanyákkal; ez sem volt könnyű dolog, mert a Pélcsváradi országul (ma Petőfi-sugárut) július végén még víz alatt volt. A Szentháromság-utcán át azonban már el lehetett jutni a régi alsóvárosi temetőig, onnan kezdve pedig már

kiemelkedett a vízből az országát teste és amíg az ember odáig jutott, csak a barátok kertje előtt kellett egy száz-százötven méter hosszú pocsolyán áthajtatni.

Reménytelennek látszott a helyzet a zsidó templom környékén is. A templom mögött a Mélyárok-utca nagyon kiérdemelte a nevét: az ördöglyuk-utcán át biztosítva volt összeköttetése a Mars-tér bővizű környékével. A templom és az iskola már száraz volt oly értelemben, hogy nem úszott a vízben, de az iszapot még nem takarították ki és a földszinti helyiségeket nem lehetett használni. Dr. Löw rabbi azonban pontosan megtartotta az istentiszteleteket az iskola egyik emeleti tantermében, ahova a katasztrófa éjszakáján sikerült fel vinnie a Thórákat és a Frigyszekrény függőnyeit. A »csizmás rabbi« akkor még nagyon fiatal ember volt s nagy eréllyel vett részt a mentésben is; igen imponált a fiatal-ságnak, hogy mikor mentés közben egy úri ember nagyon erőszakosan követelte, hogy őt fogadják be első sorban a mentő csónakba és ne a nőket, — a rabbi odaszólt a társaihoz:

— Ugyan mártsátok a vízbe!

S a következő percben a heves temperamentuma úriember már nyakig állott a vízben, — tisztán csak azért, hogy lecsillapodjék. (Ezt az egy embert bizonyosan dr. Löw Immánuel tette antiszemitává.)

Különben az Isten csodája, hogy akik megmenekedtek az árvízről, nem pusztultak el járványos betegségekben. A város levegője dögletes volt s az ivóvíz minden kritikán aluli. Tífusz volt ugyan a városban, de csak huszharminc ember halt meg a tífusz diagnózisával; sikerült ennek a járványnak is gátat vetni, a közegészségtan összes szabályainak dacára. Rengeteg baj volt a szemet eltakarításával. Hónapokig Újszegedre hordtak minden szemetet; amikor azonban már a városban is volt egy kis száraz terület, oda helyezték el a szemetet, még pedig rigolirozva: gödröt ástak, bele rakták a szemetet, de úgy, hogy ne teljék meg egészen s a kiásott földet visszarakták a szemet tetejére.

A Tisza-parti barakokat mindenki veszedelmes járványfészeknek tartotta és általánosan követelték, hogy a barakokat telepítsék ki a városból. Lechner Lajos osztálytanácsos és Zombory Antal tanácsnok volt ennek a nehéz kérdésnek a lebonyolításával megbízva. Alsóvároson a Csányi-féle szélmalom mellett egyszerűbb, a Kálvária környékén pedig kényelmesebb barakokat készítettek; ez utóbbiakban nemcsak külön szobája volt minden családnak, hanem külön konyhája is. A barakokban »házbért« is kellett fizetni, de a valóság az, hogy csak az fizetett, aki akart; az alsóvárosi barakokban átlag egy forint bér

Zombory Antal

folyt be havonkint és szobánkint, a Kálváriá-téri barakokban azonban, ahol csak iparosok voltak elhelyezve, havonkint öt forint volt egy szoba-konyha bére. (Az összehasonlítás érdekében megemlítem, hogy a nagykorúton kívül az új épületekben 1884-ben az egy szobából és konyhából álló lakás havi bére átlagosan három forint volt.)

Az üzleti viszonyok júliusban még rendkívül siralmasak voltak. A *Szegedi Napló* arra hivatkozva, hogy »a Klauzál-tér egy részén és a Fekete Sas-utcában levő üzletek nap-hosszat alig látnak egy-egy véletlenül arra vetődő vevőt«, sürgette, hogy a piacok egy részét helyezték át a Klauzál-térre és a Fekete Sas utcába.

Gazdasági tekintetben a nagy fordulat szeptemberben következett be, amikor a víz-viszonyok már leletővé tették a körtöltés gyors tempóban való kiépítését és amikor meg lehetett kezdeni egyes utcáknak a feltöltését is. Annyi volt a földmunka, hogy Szeged népe nem volt elegendő az elvégzésére. A szegedi kubikos ugyan nagyszerűen érti a dolgát, de itt olyan munkát is kellett végezni, amihez a szegediek nem voltak szokva és amihez nem volt elegendő az ásó, lapát és talicska. Segítségül kellett tehát hívni a földmunkához színién kitűnően értő olaszokat Lombardiából, a Po vidékéről.

A kubikos mesterséghez igen nagy erő és sok ész kell s az ember ebben a mesterségben erejének és eszének arányában keres. A kubikos ugyanis nem napszámért dolgozik, hanem »kubikra« és munkájának egységára a kihordott földnek köb-öle; ez az egységár aszerint változik, hogy milyen a talaj, melyből a földet veszik és mekkora a távolság, ahova a földet el kell talicskázni. A számításához nagyon kell értenie a munkavállalónak, mert számításának helyességétől függ a megélhetése. A földet csak az ismeri, aki sokat foglalkozott vele: ragadós agyagot vagy homokos földet kubikolni igen nagy különbség. A számításnak alapja nem a lerakott, hanem a kiásott föld; ennek a felszíne pedig ritkán vízszintes és így a köbtartalom kiszámítása nem könnyű dolog. A különböző magasságú helyeken egy-egy oszlopnyi földmennyiséget meghagy a kubikos, hogy meg lehessen mérni rajta a mélységet. Ott, ahol egy-egy régi kubikgödör kibővítéséről van szó, igen bonyolulttá válik a számítás. A szegedi kubikosok kora reggeltől késő estig tartó munkával megkerestek napi három-négy forintot, a gyarapodásra tehát megvolt a lehetőség, főként miután tartós volt a munka.

A város (eltöltésénél azonban igen helyes dolog volt igénybevenni az olaszokat, mert igen fontos volt a nagyobbforgalmu utcák

feltöltése, az utak készítésében pedig az olaszokat utói nem éri senki. Csupán földből olyan utat készíteni, mely nem válik »vendégnyaraszító« sárrá, ha esik az eső, — nem tud más, mint az olasz. A szegediek egyszerűen csak »digóknak« hívták őket s nem sokat érintkeztek velük, sőt nem is sokat tanultak tőlük. Azt azonban megbámultuk, hogy a digó öthat öszvérrel öthat talyiga földet visz és csak az első öszvért vezeti egy gyerek, a többi megy utána magától is. Igen célszerű volt a talyiga berendezése is: a saroglya-dcszkát egy rántással föl lehetett emelni, mert a teher nagyobb része a talyiga elejére esett; azután a talyiga két rudját felszabadította a digó azzal, hogy eloldotta a hevederhez kapcsolt szíjjat: a két rúd felemelkedett a magasba, mint a kutágas, a talyiga terhe pedig lecsúszott a földre, anélkül, hogy hozzá kellett volna nyúlni.

A digók kezelték a »lórékat« is. Ezek egy keskeny vágány u vasút földhordó kocsijai voltak, amelyeken agyagot és löszöt hordtak le a városba az algyevi országút mentéről. A Vásárhelyi-sugarulat s a Római-körutat onnan töltötték fel. A körúton s a mai Szentgyörgy. utcán egy kis mozdony is szaladgált a 16-rékkal, melyeket a körúton kívül a digók öszvérei vontattak. Az agyagot és sárga löszöt igen kompakt anyaggá dögönyözték a digók,

akik nagyon fellendítették a körméréseket, de egyébként nem sok pénzt hagytak Szegeden.

A magyar és olasz kubikosok munkája megkapó látvány volt: olyan volt a város száraz része, mint egy nyüzsgő hangyaboly. Mindenki szinte lázasan dolgozott s a víz egyre tovább szorult. Az emberek jókedvűek voltak és boldogok: mindenki, aki csak bírt és akart dolgozni, soha nem remélt kereset-hez jutott. Ez volt az oka annak, hogy oly gyorsan talpraállak a szegedi pénzüzetek és hogy a régi cégek nemcsak felfrissíthették raktáraikat, hanem egyre finomabb árukat tarthattak. A Széchenyi-tér és a Kárász-utca sarkán, Kis Dávid házában a »Kék Csillag* olyan rojtos selyemkendőket árult a szegedi menyecskek vállára, hogy ahhoz hasonlókat aligha fog többé produkálni a textilipar; huszon-négy-huszonnyolc forintot is adhatott egy kendőért az a menyecske, akinek az ura minden nap négy forintot keresett. Az építkezések megszűnte után csak 1881-ben köszöntött Le a nagy »krach«, azt megelőzően, különösen 1880—1882-ben oly élénk volt a város gazdasági élete, mint azóta soha többé.

LVIII.

Az ország jó szíve

A tömérdek élelmiszeren és ruhán kívül, amit a vízkárosultaknak küldött az ország né[w, igen tekintélyes pénzbeli adományok is folytak be, részint a belügyminiszterhez, részint egyenesen Szeged városához. Az adakozók neveinek felsorolásához külön kötetek kellenének; de néhány tipikus adatot, emlékezet okáért, meg azért is, hogy a társadalom akkori adakozóképességéről fogalmunk legyen, mégis jó lesz kiemelni.

Budapest házi pénztárából 10.000 frtot adott Szegednek és 5000 frtot a környékbeli károsult községeknek.

Bánffyhunяд polgársága egy közvacsorán összegyűjtött a károsultaknak 750 frtot, Balasgyarmat 2000, Bácsbodrogmegyc 5750 frtot gyűjtött össze. Besztercebányán a város szavazott meg ezer forintot. Fiume 1000 frtot adott, Halas városa negyven kocsi élelmet küldött a szegedi alsótanyákra. Kaposvár 500 frtot szavazott meg, ugyanott a zsidó intéz-

mények 250 frtot adakoztak. Kismarton volt az első vidéki város, mely a maga szerény 100 frtos adományát Szeg őre küldte. Kolozsvár város 2000 frlot adott, ugyanott a társadalmi gyűjtés eredménye 2550 frt volt. Komárom is megszavazott 1000 irtot. Marosvásárhely 1000 frtot adott és gyűjtés útján összeszedett még 4037 frtot. Mándok mezőváros is adott 1000 forintot. Miskolc Szegednek ezer, Algyőnek, Tápénak és Dorozsmának 500 frtot szavazott meg. Nagybajomban 275 frtot gyűjtöttek össze. Nagybánya adománya 2000 frt, Nagyszombaté 4000 frt, Nyíregyházáé 1000 frt volt. Pest vármegye 4000 frtot adott és községeiben még összegyűjtött 3241 frtot. Kasán a város adománya 1000 frt volt, a társadalomé 1780 frt. A kis Resica 3410 frtot küldött. Szabadka 13.000, Zenta 10.000 írtal segítette Szegedet. A székesfehérvári adományok összege 7907 frtra rúgott, Újvidék is adott 1500 frtot s az újvidéki gyűjtésekből még befolyt 3717 frt. Temesvár amellet, hogy háromezer szegedi menekültet segélyezett, még 8900 frt pénzsegélyt is küldött Szegedre. Vác 1000 frlot adott, Verscc pedig 2000 frtot, de a takarékinlézet is adott 600 frtot és még gyűjtött 1500 frlot. Zalaegerszegről befolyt 1017 frt, míg Zalaszentmihály község »mint erkölcsi testület« 161 frlot küldött. Zágráb város adománya 500 frt volt. Voltak azonban váro-

sok, amelyek semmit sem adtak.

A közérdekű intézmények közül a budapesti kereskedelmi és iparkamara a szegedi l[^]ereskedők és iparosok segítésére 2000 irtot küldött. A Nemzeti Kaszinó, arra hivatkozva, hogy tagjai külön is adakoztak már, ezer forintot szavazott meg a szegedi árvízkárosultaknak.

A képviselőház tagjaitól begyűlt 22.527 frt. Ghiczey Kálmán elnök 1000 frtot adott, báró Wodianer Albert ugyanannyit, Gorove István, Harkányi Frigyes és gróf Károlyi Tibor 500—500 frtot irt alá, gr. Apponyi Albert és Tisza Lajos 200—200 frtot; a 36 horvát képviselő mindenike 50 frtot adott. Jókai Mór is 50 frtot fizetett le.

Tisza Kálmán miniszterelnök 1000, az egyes miniszterek pedig 200—200 írtal járullak hozzá Szeged megsegítéséhez.

A Magyar Tudományos Akadémia 500 frtot küldött.

A budapesti egyetem bölcsészeti kara 200 frtot adott, a jogi kar pedig 200 frtot a szegedieknek és 100 irtot a környékbelieknek.

A magyar királyi testőrség tisztikara 550 frtot adott össze, a honvéd csapatok körében pedig 3703 frtot gyűjtöttek.

Az erdélyi szász egyetem, noha nagy vágyona volt, csak 200 frtot szavazott meg a szegedieknek.

Az egyházi adományokról szóló adatok igen hézagosak; Simor hercegprímás 12.000 frtot adott, az esztergomi főkáptalan 2500 frtot és 100 akó bort. Fogarassy erdélyi püspök, aki már nagyon el volt szegényedve, 500 frtot, az egri főkáptalan 1500 frtot, a zalavári apát-ság 100 frtot, a piaristák mernyei uradalmának tisztjei 200 frtot, Rezutsek zirci apát (aki pár nap múlva meghalt) 1000 frtot.

A részvénytársaságok közül a Magyar Általános Biztosító Társaság Szeged inséges lakosainak felsegítésére 10.000, a közművelődési és jótékonyági intézetek helyreállítására 10 ezer, Dorozsma, Algyő és Tápé lakosainak 2000, az intézet szegedi ügynöksége tisztviselőinek segélyezésére pedig 3000 frtot adott. Az Osztrák-Magyar Bank adománya 3000 írt volt. Az Osztrák-Magyar Államvasut igazgatósága 10.000 frtot, párisi választmánya pedig 11.097 frankot adott. A Pesti Légszesz Társulat és a Muncipális Hitelbank 1000—1000 írtal segítette Szegedet. Az Athenaeum és a Pesti Biztosító Intézet 500—500 frtot adott. Számos vidéki pénzintézet is részt vett Szeged újjáépítésében 50—250 forintnyi adományával.

Politikai szempontból is érdekes, hogy a különböző pártállása újságok közönségüktől mennyit tudtak összegyűjteni a szegediek javára? Íme az akkori viszonyokat jellemző ki-mutatás:

Pester Lloyd 134.973 forint,
 Pesti Napló 44.083,
 Neues Pester Journal 10.429,
 Ellenőr 4.799,
 Hon 4.152,
 Nemzeti Hírlap 2.480,
 Magyarország 3.441,
 Magyar Hírlap 607,
 Neues Pol. Volksblatt 1.063,
 Budapest 887 forint

A Pester Lloyd gyűjtése azért tüntet fel olyan nagy összeget, mert a pénzügyintézetek és részvénytársaságok majdnem mind ebben a lapban kívánták adakozásuknak nyilvánosságra hozatalát.

A hazai adományok listájában a magános adakozók között a következők vezetnek: Gróf Csekonics János 5000 frl, Wodiáner Mór 5000 frt, özvegy báró Szina Simonná 5000 frt, József főherceg 4000 frt, gróf Karácsonyi Guidó 3000 frt. Nagyértékű adományokat küldött, de nem pénzben, hanem természetben gróf Károlyi Sándor. Ráth Mór könyvkereskedő 5000 frt értékű könyvet adományozott. Készpénzben adóit Klotild főhercegnő, Simon Vince csornai prépost, Sorssich Pál. Hajós József kir. tanácsos, gróf Festelits György, báró Miske Imre mosoni főispán és gróf Degenfeld Imre 1000—1000 frlot. A többi főurak közül gróf Zichy Edmund az árvái közbirtokosság nevében 500 frtot küldött; ugyanannyit adott idősb gróf Almássy Kálmán (Két-

egyháza), gróf Zichy Nép. János és gróf Batthyány Elemér. Vigyázó Sándor, aki akkor még nem volt gróf, csak 100 frtot küldött. Ivánkovich Prokop karlócai pátriárka is elküldte a maga 300 frtos adományát

Dr. Wlassics Gyula éppen az árvíz napján pikniket rendezett, melyben a főváros társadalmából 44 nr volt jelen; ezek nyomban összeadlak a szegediek javára 176 frtot.

Kossuth Lajos a maga és fia nevében Bakay Nándor útján 350 frankot küldött az árvíz-károsultaknak, noha éppen akkor a legsúlyosabb pénzzavarokkal küzdött.

A Szegedről már korábban elszármazott, jómódú polgárok közül dr. Mészáros Károly és neje 30 forintot küldött a város felségítésére.

Voltak az adományozók között olyanok is, akikről meg nem emlékezni nagy hiba volna, így említést érdemel Németh Imre MÁV. hivataloszolga, aki összekuporgatott pénzcsekjéből ölven forintot adott az árvíz-károsultaknak.

Sajnos, nem jegyezték fel a nevét annak a derék pesti polgárnak, aki a budapesti segítő bizottság előtt levetette az új télikabátját és átadta e szavakkal:

— Nekem most pénzem nincsen, hanem ezt a kabátot átadom; valakinek jól fog esni ebben a hidegben. Én úgyis otthon ülök egész

nap, nekem nem nagyon kell, — meg aztán tavasz lesz már nemsokára és elég lesz a kiskabát is...

Március 26-án Liszt Ferenc a pesti Vigadóban fellépett a szegedi árvízkárosultak javára. E hangverseny 6193 írt 78 krt jövedelmezett Szeged városának.

A budapesti cigányok husvét vasárnapján rendkívül sikerült hangversenyt rendeztek Szeged javára. Thaisz Elek főkapitánynak támadt az az ötlete, hogy egy óriási cigánykoncertet kellene rendezni. Százharminc tagból álló bandát szerveztek, amelyben a klarinéton kívül nem volt más fuvóhangszer. A Vigadó nagytermében tartott hangversenyről a Vasárnapi Újság a következő tudósítást írta:

Nem állt eléjük Kappelmeister, aki egy botcskával ütötte volna a taktust, hanem minden darabnál egy-egy primás vezette a nagy bandát, hegedült maga is, s a vonó járása, meg a fej mozzgatása úgy rendben tartotta a sokféle elemből alakult nagy zenekart, hogy a legnehezebb opera-részletekben (pl. >Tannhäuser«-ben) sem vétettek egyetlen taktust. Pedig kottába sem nézett senki. Csak a párisi kiállításon járt Berkes zenekara hiányzott. Ott volt azonban vidékről a szegedi zenekar.

A született muzsikusokat valóban nagy élvezet volt hallgatni s erre jólevele számított is a közönség, mert oly tömegben jelent meg, minő hangversenynek még nem jutott. Ember ember hátán szorongott négy óra hosszat. Bámulatos összhangzattal és erővel játszottak s a csárdások síró és harsogó hangjaira mindenki iz-

gett-mozgott és szeretett volna táncre kerekedni.

A hangverseny a Rákóczi-indulóval kezdődött, melyet az öreg Bunkó Ferenc vezetett s ugyancsak ő primáskodott a befejező Hunyadi-indulónál, s játszott közben egy Bihari nótát Zsákay Lajos, Rácz Pál és fia, Balázs Kálmán, Bunkó Miklós, Kecskeméti Gyula, Patikárus Miska, Erdélyi Náci (Szegedről) vezették egyes daraboknál a hatalmas zenekart, vagy játszottak magányos részeket, közbe-közbe pedig Bartók cimbalmozott. A közönség minden egyes részt zajosan megtapsolt. Általános óhajtás, hogy szövetkezzenek még a népzenekepek máskor is ily hangversenyekre.

LIX.

A külföld segítsége

A nagykörút egyes részeit azért nevezik Római, Brüsszeli, Bécsi, Párisi, Londoni és Berlini körútnak, mert Szeged ezzel is ki akarta mutatni hálóját az olasz, belga, osztrák, francia, angol és német nép iránt, amelyek a szerencsétlenség idején mindnyájan segítségére siettek Szeged városának.

Legtöbbet tettek Szegedért a franciák

Gróf Beust nagykövetnél Párisban március 29-én és 30-án hangverseny volt, mely az árvízkárosultak javára 30.000 frankot jövedelmezett. Bertha Sándor »A Tisza zavarodik« c. szegedi molnár-dalt variálta zongorán. Huber (Hubay) Jenő és Aggházy Károly a Rákóczi-indulót játszotta hegedűn és zongorán. Krausz Gabriella a párisi nagy-opera magyar származású primadonnája gróf Beust két dalát énekelte. Villemessant, a *Figaro* tulajdonosa ezer frankkal váltotta meg a belépőjegyét, Hirsch báró pedig öt jegyért öt ezer frankot fizetett.

Április végén Beust gróf bálát rendezett a Hotel Continentatban, páratlan sikerrel; ez a bál hatvanezer frankot jövedelmezett a szegediek javára.

Május elején a Renaissanoé-színház és a Dramatiques díszelőadást rendezett az árvíz-károsultak felsegítésére. A francia színmű-írók és zeneszerzők társasága ötszáz forintot küldött, kiemelve azt a tényt, hogy Magyarország volt az első állam, mely elismerte és tiszteletben tartotta a francia szerzők jogait.

A párisi községtanács 5000 frankot szavazott meg a szegedieknek.

Junius 7-én a *Figaro* szerkesztősége rendezett nagy ünnepélyt az Operaházban. Maquard főszerkesztő heteken át reggeltől estig fáradozott a siker érdekében. Faure, a világhírű baritonista megfogadta, hogy nem énekel az Operaházban, míg annak Halanzier az igazgatója. Maquard főszerkesztő rábeszélésére azonban megszegte fogadását, elment az Operaházban és énekelt. Mikor Faure Gounodnak, a »Faust« szerzőjének társaságában megjelent a közönség előtt, percekig zugolt a taps-vihar.

A hangverseny a Rákóczi-indulóval kezdődött, melyet Berlioz átíratában adtak elő. Igen nagy sikere volt a »Plevnai indulódnak is, amelyet magyar szerző írt: Szabadi-Frank Ignác. Massenet 1878-ban Pesten járt és itt

halotta a Plevnai indulót — zongorán. Massenot zenekarra átírta ezt a darabot és elvitte magával Párisba. Mikor Gounod hallotta ennek az indulónak a főpróbáját, azt mondta, hogy »ezzel az indulóval forradalmat lehetne csinálni.«

A hangverseny keretében volt egy cigány koncert is, melyben Berkes Kálmán vezetése alatt Balázs Kálmán, Rigó Márton, Deli Gyula, Csicseri Ferenc, Pozsár János, Goda Orbán, Zsiga János, Kallai Mihály és Budi Sándor bandája vett részt. Előbb indulókat, majd polkákat és valcereket játszottak s azután a következő magyar darabokat: *Elemér dala*, *Sárga csikó*, *Tolonc*, *Csak egy kis lány van a világon*, *Plevna alatt*. Végül öt csárdás zárta be a műsort: *Lujza*, *Az én uram vén*, *Helyre tyutyu*, *Ferenc*, *Láb alá*.

A hangverseny után vásárrá alakult át az Operaház nézőtere. Ugalde kisasszony, egy kitűnő énekesnő a Zichy Mihály rajzával díszített műsorért 3000 frankot vett be. Madame Judic cukros gesztenyét árult; De Falles herceg, aki Grévy köztársasági elnök képviselőjében vett részt az ünnepen, 25 Napoleon-aranyat adott egy szem gesztenyéért. Mme Judic összesen négyezer frankot vett be. Jelen volt az angol trónörökös is (a későbbi VII. Edvárd király) és valósággal szórta a pénzt: semmiért sem adott kevesebbet száz frank-

nál és mindent megvett, amit csak kínáltak neki. Egyik páholyban sorsjegyet árulnak, de előre kihirdették, hogy az összes nyj'ereményeket oda kell ajándékozni a szegedieknek; Mlle Legault mégis eladott minden sorsjegyet. Az előcsarnokban »magyar csárda« volt, melyben a Vaudeville művésznői szolgálták fel az italokat. Reggel öt óráig tartott a multság, melyről a Figaro tizenegy hasábos tudósítást közölt.

Másnap De Roys gróf, a rendezőbizottság elnöke táviratban közölte Szeged városával, hogy az eredmény: negyed millió frank. A polgármester a következő távirattal felelt az értesítésre:

Fogadja nevében Szeged város népének mély háláját és köszönetét azon kiváló részvételért, amelyet szerencsétlen városunk iránt oly kitüntetőleg tanúsítani szíveskedtek. Kérem, e köszönetéinél hozza Páris város és az egész francia nemzet tudomására annak biztosításával, hogy Szeged és a magyar nemzet rokonszenves érzülete a francia nemzet iránt mind elválthatlanabbá lesz s nemes részvétük bennünket örökre lekötelezett

Pály, polgármester.

A *Figaro* szerkesztőségének a budapesti újságírók gyönyörű albumba kötött köszönő levelet írtak, melyei Komócsy József fogalmazott és mintegy hat van an Írták alá.

Londonban a Magyar Egylet indította meg a segítő akciót azzal, hogy elnöke, dr. Duka

Tivadar valami kezdeményezésre felkérte gróf Károlyi Alajos nagykövetet. A gróf a lord-mayorhoz utasította Dukát s a lordmayor azonnal meg is indította a gyűjtést, amelynek igen szép eredménye volt. A walesi herceg 100 guineát adott, Lord Derby ötvenet; a Gresham biztosító társulat 2000 frtot jegyzett, egy M. Mills nevű angol hölgy 1000 frankot. A British Múzeum tisztviselői öt font sterlinget adtak össze. A társaságban Mrs. Freake volt a segítő akció lelke, az ő vendéglátó háza volt az akció központja és Szegedért ő hozta a legtöbb áldozatot. Május 5-én a Royal Albert Hallban hangverseny is volt a szegediek javára, a királyi hercegnők pártfogása alatt.

Belgiumban is nagy volt a részvétel Szeged sorsa iránt, talán azért, mert nagyon népszerű volt a királyné, aki testvére volt József főhercegnek. A brüsszeli helyőrség lisztjei terveztek valami ünnepélyt, azonban az előkészületek közben borzasztó bányászercsétlenség történt Frameriesben; erre való tekintettel aztán az ünnepséget úgy rendezték meg, hogy a jövedelem fele a szegedieké, fele pedig a szerencsétlenül járt belga bányászcsaládoké legyen. Augusztus 3-án tartották meg az ünnepélyt a városi parkban. A hangversenyen két művet mutattak be, Hyman's »Szeged és Frameries« című cantatóját, melyet Lasven zené-

Szabados János

sített meg s Clesse és Limnander »Művészet és jótékonyság« című zenészkölteményét. A hangverseny után a király megnyitotta az alkalmi képműkiállítást, melyen a belga művészek a jótékony célra felajánlott képeiket árúsították

Bécsből az uralkodó család tagjai között Vilmos és Rajner főhercegek ezer-ezer forintot küldtek, Lajos Viktor és Lipót főhercegek pedig ötszáz-ötszáz forintot. Bécs városa tízezer forintot szavazott meg Szeged számára; a városi színházban rendezett díszelőadás is jövedelmezett 1003 forintot. A Rothschild S. M. bécsi bankház 5000 irtot adott, a Müller I. M. és Tsa cég 1000 irtot, a Gullmann Testvérek 2000 irtot, a Trieszti Lloyd Hajóstársaság 2000 frtot, a Bécsi Ipari és Kereskedelmi Hitelintézet 5000 frtot, Fürstenberg olmützi érsek 1000 frlot, a bécsi francia nagykövetség 2000 frankot aranyban, a Wiener Bankverein 2500 frtot. A gráci magyar olvasóköri 1161 frtot, 200 frankot és 100 márkát gyűjtött. Vidéki Lajos bécsi tőzsde-titkár a börzén 900 frtot szedett össze Szeged számára. A Bécsi Hitelezők Egylete annak hangsúlyozásával, hogy tagjai a katasztrófa alkalmából nagy károkat szenvedtek Szegeden, 7804 frtot küldött az árvízkárosultaknak. Andrassy Gyula külügyminiszternél egy házi hangversenyen Liszt Ferenc is zongorázott s játéka négyezer

forintot jövedelmezett az árvízkarosultaknak. Bécsben a legnagyobb akciót Schwarzenberg herceg fejtette ki, aki óriási méretű és igen nagy jövedelmű ünnepélyt rendezett Szeged felsegítésére.

Newyorkban a Rolhschild-ház ottani ügynöke, Belmont vezette a segítő akciót. Március 30-án nagy' hangversenyt rendeztek a Zeneakadémiában. A Newyork Héraid szerint »a nézőtéren még sohasem volt nagyobb és fényesebb közönség.« Gerster Etelka és Ilauck Minnie is énekelt az amerikai és olasz művészekén kívül. A hangversenyt Arditi vezényelte.

A világ minden civilizált országában folyt a gyűjtés Szeged javára.

A nevezetesebb adományok közül ki kell emelnünk a hongkongiak 1725 frankját, A. Tieffa párisi lakosnő 1000 frankját, Born Gyula budapesti származású berlini bankár négyezer forintját a szegedi egyházak segítésére. Perzsiában 4500 drachma volt a gyűjtés eredménye. Patzauer Miksa, aki a hatvanas években Szegedről vándorolt ki Amerikába és ott mint pálinkás hamar meggazdagodott, Csikágóból ezer forintot küldött haza szülővárosának felsegítésére.

Károly román fejedelem (a későbbi király) is küldött 2000 frankot s a román konzervatív párt ezer forintot. A híres Gambetta a legelső

adakozók között volt 500 frankkal.

Rómából Torlonia hercegnő 15.000 frankot küldött. A párisi Rothschild Albert báró tízezer forintot adott, a párisi Rothschild-ház 20.000 frankot, a frankfurti ház jxxlig 10 ezer márkát.

XIII. IX?ó pápa is küldött 5000 frankot a magyarországi árvízkárosultaknak. Az uralkodók közül a bajor király 3000 márkát, a szász király 3000 márkát, Reuss hercege 500 márkái adott. Liechtenstein fejedelemség kormányja 560 frlot utalt át Szeged javára. A nagy német cégek közül Oppenheim Salamon kölni bankár 2500 frlot, az I. Lange Sohns Wittwe (Bréma) 2000 márkát adott. A nyilvános gyűjtés Königsbergton 3000, Lipcsében 17.000 márkát, Berlinben 25.000, Hamburgban pedig 15.000 frlot eredményezett.

Amsterdamtól a Herschel, Enthoven és Társa cég 1000. a Lippmann, Rosenthal és Társa cég pedig 4800 frlot küldött.

A királyi biztosság kimutatása szerint a Szeged javára összegyűlt hazai és külföldi adományok összege 2,650.242 frt 23 kr. Enyedi Lukácsnak egy cikke alapján Kulinyi »Szeged új korábban részletes kimutatást közül az adományokról, melyeknek végösszege nála 2,831.120 frt 12¹/_a kr. Az eltérésnek alig lehet más a magyarázata, mint az, hogy az Enyedi-féle kimutatásban talán az összes ma-

gyar árvízkárosultaknak juttatott segélyek szerepelnek, a királyi biztosságéba pedig csak a Szegednek küldött adományok vannak felvéve. Van azonban egy harmadik, még részletesebb kimutatás is (korona-számitásban), mely a másik két kimutatás egyikével sem egyezik; e harmadik kimutatásból megállapítható az, ami az első kettőben nincs említve, hogy az uralkodó család 145.600 K-val, Bosznia és Hercegovina 1350 K-val, Nicaragua 460, Uruguay pedig 852 K-val járult hozzá Szeged megsegítéséhez.

LX.

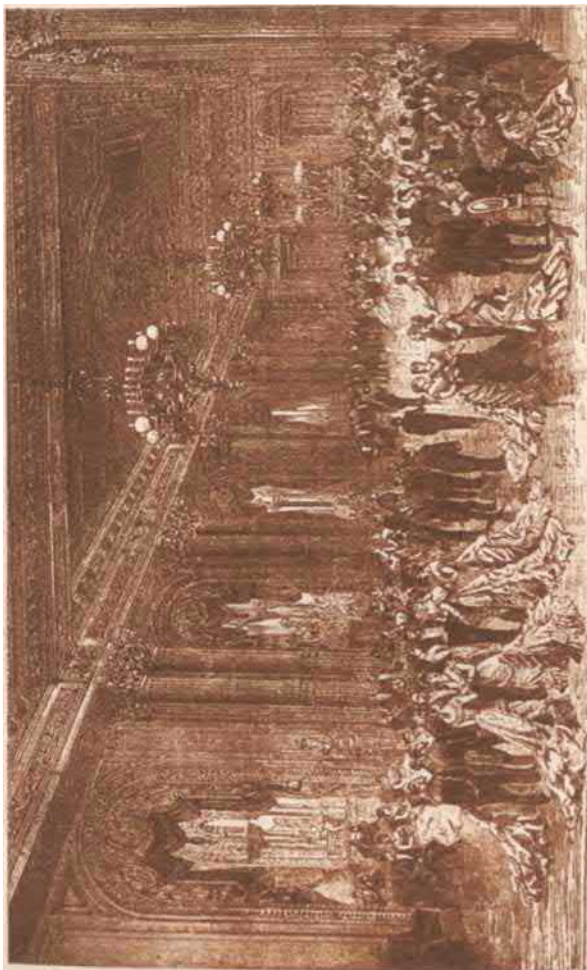
Mi történt a pénzzel?

A rengeteg könyöradomány híre eleinte nagyon izgatta az emberek fantáziáját; miután azonban pénzbeli segélyhez, a legsziikségsebb mértéken túl, senkiscm juthatott hozzá, Szeged népe hamar belenyugodott abba, hogy árvízkárosultak részére összegyűlt pénz nem az egyes károsultaké, hanem az egész város összességéé.

A közönséget arról, hogy pénz egyelőre nem igen kapható, Pálffy Ferenc polgármester már március 21-ikén tájékoztatta a következő nyilatkozattal, mely az összes lapokban megjelent:

Értésemre adatván azon hír, hogy a szegedi vízkárosult lakosok számára úgy az országban, mini külföldön gyűjtött pénzadományok derüborura már is osztogattatnak, ezen koholt hír megcáfolásául ezennel a hatóság nevében kijelentem. hogy a pénzbeli könyör-adományokból (azon 10.000 frot kivéve, melyet felséges urunk, királyunk beküldeni kegyclmeskedett, pénzügyi miniszter úr őexcellenciájának rendelkezéséből

A szegedi árvízkárosultak javára rendezett bál a hotel Continentálban
Parisban.

csakis 500 frl a nép között azonnali kiosztásra Kantié Kanul kormánybiztosnak kezeibe szolgáltatott) még egy fillér sem adatot ki és a pénz-legszigorúbb kezelés alatt állván, a pénz-kiosztás később időre tartatott fenn. Ezt az adakozó közönség tudomására és megnyugtatására kérem azonnal hírlapok útján közzéttetni.

A királyi bizlosi tanács csak 1879 őszén kezdett foglalkozni a segélyezések ügyével, akkor, amikor a károk összegét már megállapították és át tudták tekinteni a helyzetet. Igen bölcsen, lefelől is azt állapították meg, hogy kiket nem kell segélyezni. Erre nézve a következő négy szabály szerint jártak el:

1. A testületek és a társulatok nem segélyezendők.

2. Az, akinek tízezer forintnál többet érő vagyona maradt, nem szorul segélyre.

3. Akiknek a kára nem több, mint a vagyonuk lizedrésze, nem kaphatnak segélyt

4. Azok, akiknek legalább kétezer forint fizetésük van, csak az ingatlanban szenvedett kár után segélyezhetők.

Általános szabályként állapították még meg a következőket:

1. Senki sem részesülhet több segélyben, mint amennyi megmaradt vagyonának tízezer forintig való kiegészítésére szükséges.

2. Elvesztett ingóságok után háromezer forintnál nagyobb segély nem adható.

3. Az esetleg már kapott pénzbeli segélyek a végleges segélyezés összegéből levonhatók.

A rombadőlt, vagy megrongált házak tulajdonosait a segélyezés szempontjából három kategóriába osztották be;

1. A szenvedett kár 31 százalékának megtérítését kapta az a háztulajdonos, aki az árvíz révén annyira tönkrement, hogy megmaradt vagyonának értéke kétezer forintot nem haladott meg.

2. A kár 26 százalékos megtérítése járt annak, akinek megmaradt vagyona 2000 írtnál több, de 5000 írtnál kevesebb volt.

3. Csak 19 százalék kármegtérítés járt annak, akinek megmaradt vagyona 5000 írtnál többet, de 10.000 írtnál kevesebbet ért.

Senki sem követelhette azonban az egész segélyt készpénzben; a bizottságnak joga volt a segély egy részét építőanyagokban kiutalni, igen méltányos egységárak szerint. Így például ezer téglát 22 írt 50 krba számítottak; igaz, hogy a téгла ára 1884-ben már lement 14 írtra, de 1880-ban a 22 írt 50 kros téгла is olcsó volt s a magánforgalomban ilyen áron nem volt kapható a téгла. Az oltott mész köbméteréért hat forintot, a marosi homok köbméteréért 2 írt 70 krt, a tiszai homok köbméteréért pedig 1 írt 60 krt számított a segélyező bizottság. Igen olcsó volt a fa is; köbméterenkint a gömbölyű fáért

5 frt 36 krt, a deszkáért 12 frt 30 krt, a lécért 9 frt 56 krt, a fűrészelt épületfáért pedig 13 frtot számítottak; a vékony széldeszka 6 kr, a vastag széldeszka 23 krba került. Szeged tehát a mai viszonyokhoz képest, az árvíz után nagyon olcsón épült fel.

Az ingóságok elvesztéséért fizetett kárpót-lás rendszere kissé bonyolult, de határozottan elmés volt. A segélyezésnek ebben az ágában nemcsak az elvesztett tárgyakra, hanem sokkal inkább a károsultak egyéniségére voltak tekintettel.

Legelőször is a következő három kategóriába osztották be a károsultakat:

I. 800 írtnál nagyobb fizetésűek és azok, akik 30 írtnál több kereseti adóval voltak terhelve 1878-ban.

II. 800 írtnál kisebb fizetésűek és azok, akik 30 írtnál kevesebb kereseti adót fizettek.

III. Munkaképtelenek s testi, vagy szellemi fogyatkozásban szenvedők

Az I. kategóriába tartozók a kárösszeg 10 százalékát kapták, ha volt házuk és 15 százalékát, ha nem volt házuk.

A II. kategóriában a segély 19, illetve 25 százalék volt, a III. kategóriában pedig 26, illetve 31 százalék.

Akiknek házuk volt, azok azért kaptak az elveszett ingók után kevesebb kártérítést, mert mint háztulajdonosok is kaptak segélyt

Egyel magasabb kategóriába sorolták azokat a honoráciorokat (lelkész, tanár, tanító, ügyvéd, orvos, mérnök, hivatalnok, stb) és kereskedőket, akiknek családja ötnél több tagból állott.

El lehet képzelni, hogy mily óriási munka volt minden egyes árvízkárosult segély-igényének kiszámítása.

1880 május 3-án kezdték meg a segélyek kifizetését és július 9-én fejezték be. Bár a segélyező bizottság csak a bejelentett károkat tárgyalta, a segélyek kifizetésekor az idézésre 1650 polgár nem jelent meg, sőt még az ismételt idézésre sem jelentkeztek körülbelül kétszázan; az ezek részére megállapított segélyt végül is letétbe helyezték az adóhivatalban.

Ingóságok után 629.022 frtot, ingatlanok után pedig 1,818.319 frtot osztottak ki segélygyanánt; ez utóbbi tételnek körülbelül 30 százalékát építőanyagokban, 70 százalékát pedig készpénzben adták.

A segélyező bizottságokat és Szeged polgárságát egyaránt dicséri az a körülmény, hogy a sok ezer károsult között csak 208 ember akadt, aki keresette azt a segélyösszeget, melyet részére megállapítottak; e 208 ember közül a nyomban megadott felvilágosítás után 85 visszavonta a panaszát, 120 panaszos a bizottság újabb határozatába belenyugodott és az egész városban mindössze csak három cm-

ber volt, aki segélyének megállapítása ügyében a legfőbb fórumhoz, a királyi biztoshoz föllebezelt.

A királyi biztosság a begyűlt könyöradományok hat százalékát évekig tartalékolta azok számára, akik elkésve tértek vissza a városba, melyből a veszedelem napjaiban elmenekültek.

LXI.

Tervezik a várost

Az árvíz idején Szeged városának csak egy körülbelül öl ven esztendő's térképe volt, mely nem nagyon pontosan készült s a változott viszonyoknak nem nagyon felelt meg. De ha kitűnő lett volna is a térkép, egész utcák nyomtalanul eltűntek; a városrendezés munkáját tehát térképezéssel kellett kezdeni. A háromszögelésen kívül huszonegyezer ponton megáilapilollák a magassági különbségeket is, amit nagyon megkönnyített a víz, melynek felszíne mindenütt egyenlő magasságban állott; ötvenegy helyen tál aj forrást is végeztek 15—45 méter mélységig. A városrendezési terv e fölvételek után biztos alapokon készülhetett.

Nagyon megkönnyítette a városrendezést a király azzal a rendeletével, hogy a katonai kincstár a várat adja ál a városnak. 14.525 négyszögöl igen értékes területhez jutott a vár lebontása után a város, mely ezért a 611.872 írtra becsült ajándékért viszonzásul telket adott a kaszárnyának és 586.450 fit

költséggel felépítette a kaszárnját a Mars-téren. Látszólag nem sokat nyert az ajándékkal Szeged; de ezt a csere-üzletet nemcsak a számokból kell megítélni, hanem figyelembe kell venni azt is, hogy a vár területének négyszögöle a becslésben csak 2 frt 61 kr-al szerepel.

Az utcahálózatok megállapításánál úgy az esztétikai, mint a gyakorlati szempontokra figyelemmel voltak. A kis- és a nagy-körut mindegyike félkör alakú, a Tiszától indul ki és a Tiszához tér vissza. Ezeket a körutakat négy nagy és három kisebb sugárul szeli s ezeket egyenes utcák kapcsolják össze egymással. Terek és parkok bőségesen szerepelnek a tervben s Európa egyik legnagyobb közterévé bővül a Széchenyi-tér a városháza előtt

Nem közigazgatási, hanem tisztán csak építési szempontból a várost három kerületre osztották be; az első kerületbe tartozik a kis-köruton kívüli rész, a másodikba a kis- és nagy-körut köze s a harmadikba a nagy-köruton kívüli rész.

Az I. kerületben csak kő-, beton-, vagy téglanyagból volt szabad építkezni; a II. és III. kerületben csak a Tisza 0 pontja felett 8.22 m. magasságig volt kötelező a téglafal, azon feül vályogot is szabad volt használni.

A nagy-köruton belül az épületeket hossz-

oldalukkal kellett az utcavonalba állítani s az I. kerületben földszintes házat csak abban az esetben volt szabad építeni, ha a falak oly vastagok voltak, hogy később még egy emeletet elbírtak.

A kis-körúton belüli Tisza-parton, a Széchenyi-, Klauzál-, Dugonics- és Rudolf-téren, az Iskola-, Kárász-, Kereszt- (Somogyi), Oroszlán- és Pacsirta-utcában s a Hid-utcában csak emeletes házat volt szabad építeni. A rekonstrukció alkalmával két emeletesnél magasabb házal építeni tilos volt.

A lakóépületek földszinti padozatának a nagykörúton kívül legalább 7.11 m., a nagykörúton belül pedig legalább 8.22 m. magasnak kellett lennie a Tisza 0 pontja felett. A bollahelyiségekre nézve az volt a szabály, hogy padozatuk 32 cm-el legyen magasabb az utca szintjénél.

A kiskörúton belül cseréppel, palával vagy más tűzálló anyaggal kellett befödni a házakat; a kiskörúton kívül azonban megengedték a zsindeley használatát is.

A Boldogasszony-sugárúton és a Budapesti- (Kossuth Lajos-) sugárúton csak »fordított« ház építhető, (hosszával az utca vonalában.) A többi sugárúton az utcavonal és az épület között hal méter széles teret kellett hagyni »élőkért« számára. (Ezt azonban nem tartották meg.) A többi utcában minden lakóház

homlokzata az utca vonalába állítandó.

Az I. és II. kerületben a lakószobák legkisebb magasságát 3.31 méterben, a nagykörúton kívül pedig 2.85 méterben állapították meg.

A városrendezési általában úgy hajtották végre, hogy az építkezést a lehetőség végső határáig megkönnyítették. A II. és III. kerület lakóinak számára a királyi biztosság húszféle háztervet készített s ezeket könyomás útján sokszorosította; minden tervhez pontos költségvetés is volt csatolva; a legegyszerűbb ház 900 frtba, a legdrágább 4000 írtba került. Ki volt nyomatva az építkezési engedélyért beadandó kérvény-minta is, ami nemcsak a felek, hanem a középítési hivatal számára is nagyon megkönnyítette az ügyek elintézését. Viszont ennek az újjáépítési rendszernek megvolt az a hátránya, hogy Szegeden nagyon sok az egyforma épület és a rekonstrukció után készült új házakat kivéve, Szeged építkezésében kevés az egyéniség.

A technikai megoldáson kívül nagyon fontos volt a város újjáépítésének finanszírozása is. Nagyon kevés embernek volt pénze az építkezésre és egészen természetes volt az a gondolat, hogy az állam adjon építkezési kölcsönt, mert egy normális bankkölcsön feltételeit a vagyona jórészét elvesztett nép nem bírta volna elviselni. A finanszírozás ügyé-

ben az 1880. évi XX. és az 1882. évi VII. te. intézkedett.

A város középítményekre 5 millió, a város lakossága pedig magánépítkezésre 10 millió forint állami kölcsönt kapott.

Ebből a tíz millió fontból legelőször is levontak 600.000 frlot, hogy azt a város »tartálékalap« gvanánt kezelje. A fennmaradó 9,400.000 frtból 500.000 frtot elkülönítettek a legszegényebb építkezők részére. Ezek alatt azokat a legcsekélyebb vagyonnal bíró ház- és telektulajdonosokat értették, akik a könyöröadományból annyi segílyt kaptak, hogy egy kisebb kölcsön segítségével már egy kis lakóházat építhetlek. Ezek az 1880-iki törvény szerint legfőlebb 500 frt, az 1882-iki törvény szerint pedig legfőlebb 1000 frt kölcsönt kaphattak. A legszegényebb építkezők kölcsöne kamatmentes volt s az egész összeget tíz év alatt egyenlő részletekben kellett lefizetni.

A magánépítkezés céljaira még fennmaradó 8,900.000 frtot ötvenévi amortizációra adták ki, hat százalékra, amiben a kamaton kívül a tőketörlesztés is benne volt. Tíz év múlva az amortizációs kamatlábat leszállították 5.2 százalékra. Mindenki csak az ingatlan értékének 50 százalékáig kaphatott államkölcsönt, melyet első helyen kebeleztek be a telekkönyvben s az összes kölcsönökért Szeged városának kezeskednie kellett. Azt a hatszázezer forintot.

Kállay Albert

melyet »tartalékalap« gvanánt a magánépítkezési kölcsönből kihasítottak, nyomban bekebelezték a város ingatlanaira. Az állam tehát az államkölcsönök nyújtásával nem kockáztatott semmit, — minden kockázat a várost terhelte s az állami pénzeknek ötven évre 6 százalékos amortizációval való kihelvezése valami rendkívüli jótéteménynek nem volt nevezhető.

Senki sem tudta előre, hogy a város népe mily mértékben fogja igénybevenni az államkölcsönöket s így csupa óvatosságból törvényije iktatták azt is, hogy tízezer forintnál nagyobb kölcsönt senki sem kaphat 1880 végéig; ha 1880 végén a rendelkezésre álló pénznek több, mint egyh armada még megvan, akkor ötvenezer forintig fel lehet emelni az államkölcsön összegét. Miután tényleg maradt az első év végén elegendő fölösleg, a kölcsönök legnagyobb összegét fel is emelték ötvenezer forintra.

Az adómentességet sem nagyon bőkezűen állapította meg a törvényhozás. A budapesti házak harmincéves adómentességével szemben az árvíz után épült és 1884 dec. 31-ikéig lakható állapotja helyezett új házakra 1896 dec. 31-ig adlak állami adómentességet. Az 1885 január 1. és 1890 dec. 31. között a város szabályozása folytán előállott új telkeken teljesen újraépült házakra tizennégyévi adó-

mentességet adott az állam a kis-körúton ki-tűi, tizenhatévi adómentességet a kis-körúton és tizennyolcévi adómentességet a kis-körúton belül; kivételesen ez utóbbi kategóriába sorolták a báró Sina-féle telkeket is (a mai piarista, gimnáziummal szemben), bár ezek a kis-körút vonalán kívül estek.

Mikor a rekonstrukciónak és a mintaházaknak tervei elkészültek, a királyi biztosság műszaki osztálya a terveket legelőször a szegedi építészekkel, kőművesekkel és ácsokkal akarta megismertetni. Az osztály főtisztviselője, Petschl úr, nem tudott magyarul és így németnyelvű meghívókat litografál látott. Mindenki, aki meghívót kapott, a kávéházba szaladt vele, mert mint a *Szegedi Napló* nem minden célzatos-ság nélkül megjegyezte: »Szegeden a német nyelv kizárólag csak a pincérek nyelve.« Az egyszerű kőműves-mesterek között is voltak, akik a »hivatalos« terv szerint nem szívesen dolgoztak, hanem inkább eredeti tervet készítettek. A városnak volt egy kitűnő rajz-tanára, Arieth Ferenc, aki a Somogyi utca és Révai-utca sarkán egy ódon földszintes épületben minden kőműves és ács inast vagy legényt, aki jelentkezett, megtanított a tervezésre és rajzolásra. Páratlan iskola volt ez: egész nap nyitva volt és beiratkozás és egyéb formások mellőzésével mindenki, aki

papirost és ceruzát vitt magával, rajzolhatott a minták után annyit, amennyit akart; a tanítás ingyenes volt, de a tehetséges fiúk jobb rajzait Arleth tanár úr beszedte az iskola gyűjteménye számára és mintalapok gyanánt használta. Arleth tanár iskolája volt az alapja a szegedi építőiparosok szakképzettségének, mely lehetővé tette, hogy az elpusztult város valósággal amerikai tempóban épüljön fel.

LXII.

Tisza Lajos

A királyi biztos személye iránt nem volt valami túlságos az érdeklődés, mert senki sem tudta előre, hogy ez esetben a »királyi biztost« voltaképen diktátort jelent. Egy évtizeddel előbb volt már egy királyi biztos Szegeden, — Ráday Gedeon gróf; annak nehéz, de nem valami előkelő feladata volt, — neki kellett a betyárvilágot kiirtani. A kétféle királyi biztosság között a szegediek egyelőre nem sok különbséget látlak.

A *Szegedi Napló* június 20-án foglalkozott először a királyi biztos személyével, a következő sorokban:

A királyi biztos kivén az ebéd idejét, amikor felváltva 3—3 vendéget hiv asztalához a tisztviselői karból vagy a biztosi tanács tagjai közül, folyton íróasztalánál ül és dolgozik. Minden cselekedetén, rendkívüli szívósságán és akarat-erélyén meglátszik a Tisza Kálmán vére. Egészen annak az egyéni alapvonásait bírja. Pontos, néha pedáns, s minden kjs dologban is fontolgató s egész pedantériáig lelkiismeretes.

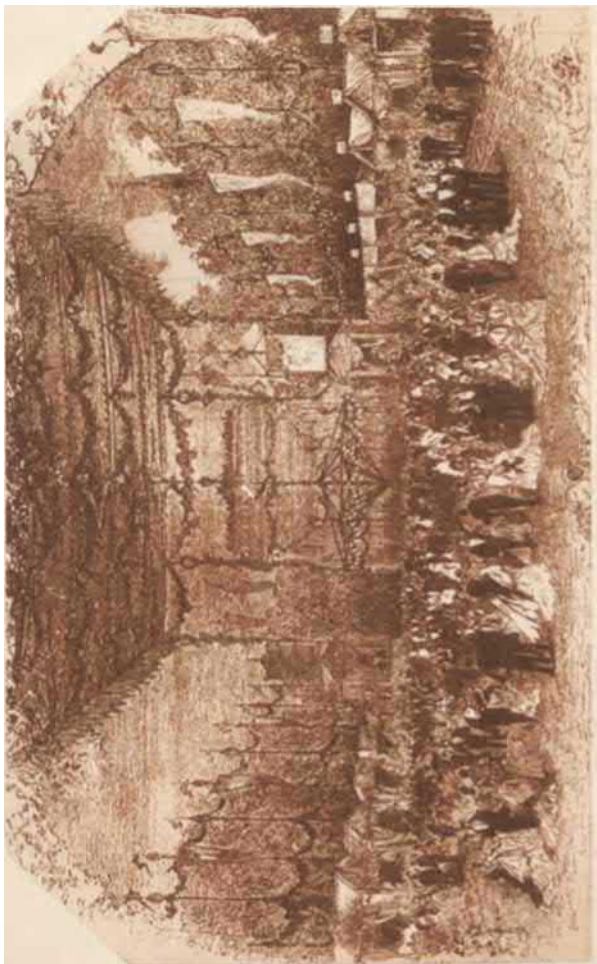
Életmódja nagyon egyszerű. Reggel öt órakor

kel. Két órakor ebédel s csakis ebéd ideje alatt kedélyes, amikor igen szeret adomákat mondani és hallani. Este nem vacsorál, hanem csak teát iszik.

Deszkre is igen ritkán rándul ki, hol a báró Gerliczy-féle udvarházban három szoba van számára berendezve, egy hálóterem, egy ebéJlőszerű nagy elfogadó szoba s mellette egy kis szobácska, hol a vendég alszik, mert valahányszor Deszkre rándul, mindig kíséri valaki, legtöbbször Stesscer miniszteri titkár.

A hír, mely Tisza Lajost Szegeden megelőzte, nem volt nagyon kedvező. Bátyja, Tisza Kálmán, mindenesetre igen népszerűtlen volt Szegeden. Nem imponált a szegedieknek az sem, hogy Tisza Lajos már miniszter is volt, mert bátyja az ellenzék vezére volt akkoriban s Tisza Lajos azért kapott miniszteri tárcát hogy Tisza Kálmán kissé mérsékelje magát a kormány ellen intézett támadásaiban. »Mint miniszterről nem beszéltek semmi jót és semmi rosszat«, írta róla Mikszáth Kálmán 18«S0-ban, aki ugyanakkor így jellemezte: »Igazi gentleman, sportsman és nőhódító; múltja gazdagabb pikáns kalandokban, mint komoly törekvésekben.« Ami szellemi kéjxjtségét illeti, Mikszáth a véleményét ebben az udvarias formában fejezte ki: »arany középszerűség.« Úgy látszik, hogy mindent várt tőle, csak komoly alkotásokat nem: »Életfona-
la szép asszonyok hajszálaival volt összegombolyítva; legfeljebb a Nemzeti Kaszinó-

A párisi operaházban Szeged javára rendezett ünnepély.

bán volt számottevő egyéniség, — duellált, lovagolt és részt vett a megyei rókavadászatokon. «

Az ilyen bemutatás nem nagyon nagy ajánlás volt Szegeden, melynek népe sohasem becsülte túl a rókavadászatok jelentőségét.

De nem valami nagy véleménye volt Mikszáthnak Tisza Lajos hatásköréről és munkásságának módszeréről sem. »Ez éppen a Tisza Kálmán öccsének való hivatal; olyan úri, mintha miniszterség lenne, de könnyebb.« Mikszáth tisztában volt a munkakörrel, de 1880-ban még nem látta a munka eredményeit. »A diktátor szerepköre ez, — írta. De a diktátor nem diktál semmit, a tollat rágja, virraszt, hogy gondolkozhassék. S a gyermek, tyának, mely íróasztalán ég reggelig, sok hamva marad, de gondolatainak árnya sem.« Legnagyobb hibájának azt tartotta, hogy »a lassúság átka ül a háta mögött, mint ahogy a sötét gond Horác lovagjának nyergében.«

Szeged társadalmi életében nem vett részt a királyi biztos. »Hatalmasabb ő, mint egy fejedelem, jellemzi Mikszáth; — uralkodik, ahelyett, hogy kormányozna. S miként uralkodik? Úgy, hogy ő mindig ad a népnek és sohasem kér attól semmit. *Csodálatos, hogy mégsem népszerű.*«

Azonban ez egyáltalán nem csodálatos, ha tudjuk róla azt is, hogy »senkit sem ismert

és nem is akart ismerni senkit« és hogy »ebédjeire alkalmosság nélkül nem hívott meg senkit.« A szegediek nagyon hamar észrevették, hogy a királyi biztos arisztokratikus légkört teremtett maga körül itt, a demokrácia fészkeiben s »úgy akarta meghódítani az embereket, hogy távortartá magát tőlük.«

Erre a nagyúri fellépésre azonban határozottan szükség volt, — Szeged érdekében. Tizsának mindenkit meg kellett tanítania arra, hogy milyen nagy úr a királyi biztos. Megtörtént vele az a hihetetlen dolog, hogy mikor állását elfoglalta, a honvéd tisztakar tiszteltgett nála, de a közös tisztakar nem. A királyi biztos követelte, hogy ezt a mulasztást pótolják s a közös tisztakar meg is jelent előtte — zubonyban. A királyi biztos erre egy átiratban értesítette a temesvári hadtestparancsnokot, hogy ő a király személyének képviselője, neki tehát a katonaság részéről is több tisztelet jár. Július 2-án már jelentette is a *Szegedi Napló*, hogy a »királyi biztosság épülete előtt egy közös baka áll őrt, a forró napon csákoval, waffenrockban.« Mikszáth meg azt jegyezte fel, hogy a díszőrség éjjel csak azt bocsátja be, aki elmondja a *guter Freund* jelszót és ehhez hozzátte: »nem tudom, hogy a *gute Freundin* ki van-e zárva?«

A legmagasabb hatóságok sem voltak eleinte tisztában azzal, hogy a királyi biztos

diktatori hatalommal rendelkezik. Tisza átírt például az igazságügyminiszternek, hogy a törvényszék 1879 október 15-re térjen vissza Makóról Szegedre. Pauler Tivadar igazságügyminiszter erre egy »leiratban« kifejtette azokat az okokat, amelyek miatt a *kérelmet* nem teljesítheti. Tisza erre röviden és higgadtan válaszolt: »Nagyméltóságú Miniszter Úr! Becses átíratát a szegedi törvényszék visszahelyezése ügyében vettem. A Nagyméltóságod által felhozott okok közül azonban egyet sem találtam olyannak, mely arra készítetne, hogy a törvényszék visszahelyezésére vonatkozó *rendeletem* végrehajtásához ne ragaszkodjam. Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletemnek kifejezését. Tisza, kir. biztos.» Pauler ebből megtanulta, hogy a királyi biztos a maga hatáskörében nagyobb úr, mint egy miniszter. A törvényszék október 15-re természetesen visszaköltözött Szegedre.

Tisza pártatlanságában mindenki bizolt Szegeden. »Siket volt minden panasz előtt, hogy igazságos lehessen.« Amint nem hatott rá a panasz, úgy nem sokat törődött a gáncscsal és a támadással sem. Helytelenül állapította meg Mikszáth, hogy »Tisza Lajos ideges ember, sok tekintetben ideges ember és minden apróság bosszantja«, mert a támadások ellenére is ragaszkodott elhatározásaihoz s ha valamely intézkedésért nagyon támad-

ták, ugyanazt az intézkedést habozás nélkül megismételte.

Egy ízben súlyos konfliktusa támadt a városi képviselőtestülettel és azt tanácsolták neki, hogy függesse fel a törvényhatósági bizottságot, mert hiszen van hatalma még ehhez is. Még Mikszáthnak is nagyon imponált Tisza Lajos felelete:

— Ez bizonyára könnyebbségére szolgálna a mi feladatunknak, de ha én hozzányúlnék, mint alkotmányos ember a város autonómia, jához, azt csakis indokolással tehetném s ebben az indokolásban kénytelen volnék, hogy magamnak igazságot szerezzek az ország előtt Szegedet eláztatni. S én inkább tűnök, hogyszem Szeged jó híre szenvedjen csorbát.

Tisza Lajos munkáját leginkább az hátráltatta, hogy a szegediek nem értettek vele egyet. Valósággal csúfolták út azért, mert »reményeinek vitorláit odáig feszítette, hogy Szegednek egykor százezer lakója lesz.« Mindenki »kisebb várost« és »szerényebb keretet« akart és senkisémet tartotta reálisnak azt a gondolatot, hogy Szegednek valaha csakugyan lesz százezer lakója. »Potemkin városa lesz ez«, mondogatták. Mikszáth is a kishitűek közé tartozott, de azért megőrizte tárgyilagosságát, mert Tisza Lajos egyéniségéről szóló tanulmányát e szavakkal fejezte be: »Tisza Lajos műve beszélni fog sokáig, sokat.

S amit beszélni fog, az lesz az igaz, nem pedig az, amit én mondlam.« Tisza műve most ötven évvel az árvíz után, tényleg mást beszél, mint Mikszáth — és tényleg az az igazság, amit a mű beszél.

LXIII.

Tisza munkatársai

Attól kezdve, hogy a királyi biztosság beköltözött a Zsóter-házba, a városháza jelentősége egészen elenyészett. Panaszkodott is a *Szegedi Napló*, hogy »a városi képviselőtestület és hatóság ma-holnap teljesen felesleges. Mióta a királyi biztosság megkezdte a munkáját, a fölisztviselőknek nem igen fáj a feje, — más cselekszik és gondolkozik, ők csak speditőrök.« Ez bizony így volt, de másként nem lehetett. »A nép lassankint elfelejti, hogy neki választott munkaerői vannak, akik neki felelősek.« Ez is igaz volt. Azonban olyan feladatot kellett teljesíteni, amelynek elvégzésére a nép választott munkaerőinek elég hatalma nem volt s így' mégis csak bele kellett nyugodni abba, hogy a városi hatóságoknak csak a királyi biztosság határozatainak végrehajtásában jutott némi szerep.

Mindenesetre helyes volt, hogy a munka legnagyobb részét »idegenek« végezték, mert olyan intézkedéseket kellett tenni, melyek az

Kelemen Mór

egyéni érdekekbe nagyon belevágtak; miután az összes érdekeket kielégíteni nem lehetett, a város »választott munkaerők« tömérdek neheztelést és gyűlöletet vontak volna magukra. Igen kényes volt például a kisajátítások ügye; Kelemen Mór igazságügyi osztálytanácsos volt ezekben a dolgokban a királyi biztosság jogtanácsosa, bár Lázár György szerint »örökre talány marad«, hogy hogyan jutott ehhez a megbízatáshoz, mert az igazságügyminiszteriumban Kelemen a fegyintézeti ügyek referense volt. Tény azonban, hogy a kisajátítási és telekkönyvi ügyekhez is nagyszerűen értett; ezekhez különben nemcsak jogtudomány, hanem ész és tapintat is kellett. A rekonstrukció befejezése után Mikszáth a *Vasárnapi Újság*-ban egy rövid vázlatban igen plasztikusan írta le, hogy hogyan intézték el az árvíz után a kisajátításokat:

Nemcsak azon fordult meg a dolog, hogy »van pénzünk, hát építsünk;« előbb még ki kellett osztani a fundusokat. S a kiosztás még könnyű lelt volna, — hanem hogy kioszthassák az újakat, előbb el kellett *venni* a régi fundusokat

Ez pedig nagy feladat volt. A familiáris kegyelet sárkánya rajta ült minden darabka földön. Hiába tartotta egy magyar közmondás, hogy »mindenben jobb a másé«, a fundusban mindenkinek a magáé a jobb.

Míg az is ellene szólt, reklamált, apellált, aki szembetűnően jobb fundust kapott, mint az

ösi, mert kárpótlást remélt

Hogy mekkora baj volt a kiosztással, jellemzi egy kisajátító bizottsági elnöknek az a furfsngja, hogy a könnyebb, simább ügymenet érdekében (mert minden appellata nagyban hátravetette a munkát) fölfogadott egy Regdon Maris nevű menyecskét (akinek szintén kapnia kellett egy telket, hogy ott álljon reggeltől estig a kisajátító bizottság háta mögött. S így lön aztán, hogy mihelyt valaki elégedetlenül mondá a számára kijelölt telekre:

— Nem fogadhatom el... appellálok!

— Nagyon jól van. nem erőszakoljuk. Regdon Maris, álljon elől. Mit gondol, nem volna jó magának az a fundus?

— Az a fundus? Hogyne fogadnám el, tekintetes bizottság! Elfogadom biz én! — szólt ilyenkor az előre kitanított Regdon Maris, ami rendszeren gondolkozóba ejtette a panaszoszt,

— Ha már így van, tekintetes bizottság, — akkor csak mégsem engedem *idegen* kézre!

Igen nagy munkát végzett Lechner Lajos osztálytanácsos is, aki négy mérnökével a reáliskolába költözött be; sok rajzoló és műszaki tisztviselő is dolgozott mellette, — általában ez volt a királyi biztosságnak legnépesebb és legfontosabb osztálya. Nemcsak az összes földméréseket és talajfurasokat végezték és nemcsak a város új utcahálózatának terveit készítették el, hanem a húsz háztípuson kívül, melyet a közönség rendelkezésére bocsájtottak, igen jelentékeny középületeket is terveztek. így a királyi biztosság mű-

szaki osztályának alkotása a Mars-téri kaszárnya, a polgári leányiskola (ma kir. tábla), a szegények háza, a Rozália-kápolna, stb. A Stefánia-sétány Tisza Lajos ötlete volt ugyan, de terveit Lechner készítette és a lebontott vár kapuját is Lechner javaslatára hagyták meg emléknak. »E fürge kedves alak, írta róla Mikszáth, örökké siet, mindig fárad, jár valamilyen s még amikor a saját multságára diskurálgat, akkor is Szeged érdekében informál; eleven kék szemével, villogó pápaszemén keresztül már évek előtt olyannak látta Szegedet, aminő lett.« Legszebb munkája a városháza melyet Pártos Gyulával együtt tervezett. A többi középületek közül a pénzügyi palotát Bachó Győző, a postát és a polgári törvényszéket Meixner Károly, a büntető törvényszéket és a Csillag-börtönt Wagner Gyula, a Kálvária-kápolnát Halmay Andor, a színházat pedig a bécsi Fellner és Helmer cég tervezte.

Ha nem is nagyon jelentékeny hatáskörben, de rendkívül sok munkát végezett az elnöki osztály vezetője, Stesser József, aki miniszteri titkári minőségben került Szegedre. Lázár György azt írta róla, hogy »nem annyira a meritoriális, mint inkább a reprezentációs és adminisztratív-manipulációs ügyeket szolgálta.« Lázár ezen kívül még azt is szükségesnek tartotta megörökíteni, hogy »a höl-

gyek állítása szerint kellemes udvarló, a férfiakkal szemben kedves, finom úri ember volt.« A királyi biztosságtól a belügyminisztériumba került, ahol a miniszteri tanácsosi rangig emelkedett.

Tisza Lajos mint egyszerű fogalmazót hozta magával Szegedre Kállay Albertet. De — Mikszáth szerint — »Tiszát nem zavarta a hivatalnoki rangfokozat; mihelyt fölismerete benne a buzgóságot és tehetséget, nem habozott éppen a legkényesebb, legfontosabb ügyeket Kállayra bízni.« Kállaynak az volt a feladata, hogy a királyi biztosság és a város között az érintkezést közvetítse. Ezt a feladatot nagyon tapintatosan teljesítette: »a királyi biztos akaratát mindig úgy tudta keresztülvinni a városnál, hogy a városiak azt hitték, mintha az a saját akaratuk lenne.« Kállayra bízta a királyi biztos a város pénzügyeinek rendezését is és Kállay ennek a megbízatásnak is eleget tett: a város javadalmainak jobb kihasználásával és a közvetett adók emelésével a város bevételeit évi félmillió forinttal emelte s ezt a kényes műveletet végre tudta hajtani anélkül, hogy népszerűsége csorbát szenvedett volna. Legelső intézkedése az volt, hogy a közlegelőkből 4230 holdat szántás-vetés alá bérbe adatott évi 20.000 frtért; az italmérési jog bevételeit már az első évben 03.000, a hidvámol 50.000, a piaci helypénzt

31.000 frttal emelte és behozta az új kövezetvámot és már 1880-ban, amikor még alig volt kövezet, a város már negyvenezer forintot vett be a kövezetvámából. A városi »behozatali vám«, mely szintén Kállay Albert találmánya volt, az első évben ötvenezer forintot jövedelmezett. Miután Szeged közigazgatását senki sem ismerte olyan alaposan, mint Kállay Albert, magától értetődő dolog volt, hogy a királyi biztosság felosztatása után Kállay Albert lett Szeged város főispánja. Három évtizednél tovább maradt ebben az állásában, miközben főrendiházi tag és titkos tanácsos is lett.

LXIV.

A városi urak

A királyi biztosság korában Szegeden nem volt fölöslegesebb állás, mint a főispánság; Dani Ferenc főispánnak, noha szegedi volt, a városban volt valami tekintélye, főként ama kétévi várfogság révén, melyet a nemzet ügyéért az abszolutizmus ideje alatt elszenvedett, az a körülmény azonban, hogy az árvíz alatt nem őt nevezték ki kormánybiztossá, már elárulta azt, hogy a kormány Dáni szolgálatait nem nagyon kívánja. A királyi biztosság megszervezésekor Dáninak semmi szerepet nem adtak s a hosszú és érdemes múlttal bíró, de még jó erőben levő férfiút hamarosan nyugdíjazták. Nem volt más hibája, mint hogy nagyon »körültekintő« ember volt: mindenkivel jó viszonyban akart lenni, még akkor is, amikor az ügyek természetete ezt nem engedte.

A város polgármestere, Pálffy Ferenc Szeged patriarkális korának egyik hőségé magasztosul Mikszáth írásaiban. A város e főtisztvisel-

lője makulátlan hírnevű, jó igyekezetű és nem is tehetségtelen ember volt, de a közép-szer mértékét semmiben sem múlta felül. Mikszáth költötte róla azt a legendát, hogy Tisza Kálmán, amikor öccsét Szegedre küldte királyi biztosnak, így szólt hozzá:

— Ravasz, kemény emberek a cívisek! Ismerem őket Debrecenből. Azért hát vigyázz magadra. Egy embernek azonban föltétlenül hihetsz, mert az karakter.

— És az az egy ember?

— Az Pálffy Ferenc, a polgármester.

Ugyancsak Mikszáth rajzolta a következő képet is Pálfyról: »A kurtanyakú, rövidre nyírott hajú öreg úr prototípusa az ős városi polgároknak, aminőknek azokat képzelet szeretik a fényes hajdankorból, midőn még kardosán jelentek meg a tanácsteremben nagy horderejű határozatokat hozni, hogy azokat aztán nyakasán végrehajtsák. Maga a szinbecsület és tisztesség. Egyszerű, igénytelen szerény, de mégis bizonyos patrícius kevélységgel. Még a megalázkodásában is bizonyos büszkeség van. A teher, midőn nyakát meghajtja, a keserűség, mely hangjában van, amikor kérő szavakat kell kiejteni. Olyan halálos unalommal viszi hivatalát, mint egy király, de mégis oly méltósággal és annyi lelkiismeretlenséggel, mint egy kezdő alispán.« A történeti hűség kedvéért meg kell jegyezni,

hogy ezeket a sorokat Mikszáth 1883-ban írta, három évvel azelőtt még csípős megjegyzésekkel illette a polgármestert; például: »Pálfnak ez a jelszava: Hagyjatok engem aludni!«
 Vagy: »Nem ő az oka, hogy a víz elöntötte Szegedet s hogy emiatt Szeged, polgármesterül, mindenestől nevezetes lett.«
 Van egy kis fullánk Mikszáthnak ebben a megállapításában is: »Az ember szeretné megcsókolni, ahelyett, hogy megválassa, — kivált közigazgatási főnököknek, hová szívósság és erély kell.«
 Még azt is terhére róttá Mikszáth, hogy a kártyában keresett szórakozást.

Komjáthy Béla képviselő, aki gúny verseket írt a rekonstrukciói végző urakra, a »Szeged veszedelme« című versben így szerepelteti Pálft:

Nevem Pálfi Fercsi, polgármester vagyok,
 Érdemeim nagyon bokrosok és nagyok:
 Én tionositám meg Szegeden a >csendes«-t,
 Meg tudom becsülni a bélit, kilencezt
 Izgatnak a skartok, a blattok és lézek,
 Mély belátásom van, hogyha kútba nézek.

De bármennyi lelt volna Pálfiyan az energia, semmit sem birt volna belőle érvényesíteni, mert a királyi biztosság idejében semmi hatásköre nem volt. De már pusztá jelenlétével, higgadtságával és helyiismereteinek bőségével lényegesen elősegítette a rekonstrukció munkáját.

A szegedi urak közül Szluha Ágost válasz-

lőtt tagja volt a királyi biztosi tanácsnak. Azelőtt Szeged egyik képviselője volt, de kibuktatta Bakay Nándor; de pénzügyi szempontból nem járt rosszul, mert mint képviselő, öt forint napidíjat kapott, míg mint biztosi tanácsosnak napi 10 forint járt neki. Ezt tudni kell, ha meg akarja érteni az ember Komjáthy Béla gúnyversenyek reá vonatkozó szakaszát:

Az én becsületes nevem Szluha Ágost,
Méltósággal tudom adni a »nagyságos«-t
Sanda a nézésesem, felgyűrt a nadrágom,
Nem szólok, ha előbb a szót meg nem rágom.
Álmaim világát Bakay feltúrta.
Képviselőségem miatta lelt kurta.
No de se baj, hisz most ötért kapok tizet,
Eszemért az állam nagy uzorát fizet
Pártállásom kétes, többfelé húz szívem,
Mandátumért mindet elszolgálom híven.

Mikszáth sokkal rokonszenvesebben írt róla: Zárkózott és mégis nyílt, flegmatikus és mégis érzékeny, szerény, de tele ambícióval, leereszkedő és mégis gőgös, rátartós. S e látzólagos ellentéteket mind az magyarázza meg, hogy ő két ember. Az egyik az a Szluha Guszti, aki lusta beszélni is, aki *per tu* mindenkivel, aki ott szívja naponkint tajtékpipáját az *Arany Oroszlány-bán* és nem érdeklí a világ folyásából egyéb, mint az, hogy amikor a városi írnok urak kártyáznak, melyiknek milyen a kártyajárása, ő maga azért játszik ritkán, mert osztania kellene. A másik az a

Szluha Ágoston, aki az európai műveltség nívóján áll, akinek meleg szive van, hatalmas ítélőképessége és magvas gondolatai. Az egyik a másikkal gyakran összetéveszti magát. E két egyén mindig viaskodik benne, hol az egyik, hol a másik keveredik fölül egy-egy pillanatra... Szluha Ágoston valódi szegedi ember — eszményítve. Pityke — aranybók A »benszülött vörös indiánusok« legcsiszoltabb példánya. Korán lett népszerű s korán adtak neki nagy szerepet, amit ő igen későn vett észre. Ez röviden az ő tragédiája * A rekonstrukció folyamán a város rendőr-főkapitánya lett.

A város felépítésének egyik csendben dolgozó, szerény munkása volt Szabados János szenátor. Mint újságíró került Szegedre s a *Szegedi Híradót* szerkesztette. Nem sokkal az árvíz előtt választották meg városi tanácsnoknak. A színház építésének ügyével igen sokat vesződött és főként a kulturális ügyek érdekelték, ő alapította meg a Dugonics Társaságot is. A rekonstrukció körül szerzett érdemeiért a király »különös megelégedését« fejezte ki.

Zombory Antal városi tanácsnokról már több ízben megemlékeztünk. Zombory gondozta a város pénzügyeit és az volt a jelszava, hogy »többet ér egy adó végrehajtó, mint a legnagyobb szónok a világon.« Sovány, vézna

ember volt és Mikszáth azt a tréfát koholta róla, hogy mikor a király az árvíz után Szegedre érkezeit, mihelyt Zombory Tónit meglátta, mindjárt sírva fakadt. Zombory már az árvíz előtt is gyakran hajtogatta, hogy »Szegednek külön minisztérium kell«. Kinevették. Az árvíz után azonban Szeged csakugyan megkapta a »külön minisztériumot« — a királyi biztosság alakjában. Amikor pedig a város máj- kezdett szépen újra épülni, Zomboryból újra kitört az optimizmus:

— Megérjük mi még, mondogatta, hogy a király megunja Bécset és idejön lakni a reáliskolába!

Hogy miért éppen a reáliskolába akarta Zombory szenátor bekvártélyozni a királyt, azt is megmagyarázta Mikszáth Kálmán:

A reáliskola olyan szólásforma, amiről nehéz leszokni. Abból a korból való az még, mikor a szegediek szegények voltak. Ha kiállítás volt: hol tartsuk? A reáliskolában. Ha asszentácjó volt: hol megy végbe? A reáliskolában. Ha egyetemről ábrándoztak; hol helyezik el? Hát természetesen a reáliskolában. Egy ezredet is kértek egyszer. Az is a reáliskolában lesz elszállásolva. Nem volt más nagyobb épületük, csak a reáliskola, de az aztán olyanná lett, mint a szegény ember plaidje: hol bunda, hol szőnyeg, hol abiaikfüggöny, hol lábtakaró. Az egész világ belefért nekik a reáliskolába.

Szeged nem érte meg, hogy a király oda költözött volna a reáliskolába, de azt megérte, amit Mikszáth csak ábrándnak jelzett: hogy az

egyetem csakugyan beköltözött a reáliskolába.

A törvényhatósági bizottság egyik legbuzgóbb és legértékesebb tagja, Piilich Kálmán ügyvéd Bakay helyeit, aki lemondott, 1880 május 10-én tagja lett a királyi biztosi tanácsnak, Komjáthy Béla így énekelte meg:

Mondják, jeles kertész, sok gyümölcsöt termel,
Madártól, — mert ott van — féltetni azt nem kell,
Állva mit sem végez, — no, mert úr, nem paraszt,
Ha szerit ejtheti, minden dolgot halaszt
Jégverem, üvegház, együtt kombinálva
Pozitív, negatív, összeférnek nála.

Mikszáth rokonszenvesen emlékezett meg róla: »Szeretetreméltó minden irányban. Érdemei pedig, melyeket leginkább a vízvédelem körében szerzett, följjogosítják azon kiválóbb szerepre, amelyet játszik. Nagy' talentumnak nem válik be, de sok bátorság, helyes ítélőtehetséggel párosult rusztikus észjárás s amellett jókora adag prókátort furfang van benne. Ezzel imponál a gyengéknek; kedélyes egyéniségével s fesztelen ragaszkodásával pedig magához köti az erőseket.«

A várost képviselte a biztosi tanácsban dr. Rosenberg Izidor ügyvéd. Komjáthy a »Szeged veszedelmében« ezeket mondatja vele Tisza Lajosnak:

A város jogait bár százszor megsérted,
A közgyűléseken lándsát török érted.
Jutalmat nem várok, hisz tudom előre:
Nem ok nélkül vagyon a kutyának bőre!

Dr. Rosenberg, miután nevét Rósa Izsóra

változtatta, meg is kapta a kutyabőr: a magyar nemességet »várhelyi« előnévvel. Mikszáth szerint »valahányszor csillapító szert kellett beadni a felpezsdült vérü közgyűlésnek, Tisza mindig készen találta őt a házi patikájában«. De azt is elismerte róla Mikszáth, hogy »a legszorgalmasabb ember és a legnagyobb munkaerő, egyike a legokosabb embereknek Szegeden... Higgadt, sima, mint az angolna s ildomos, mint a harmadnapos, férj«.

LXV.

„Szegeđ veszedelme“

A királyi biztosi tanács egyik tagja, Komjáthy Béla képviselő hosszabb satirikus verset irt a királyi biztosi tanács tagjairól és tisztviselőiről. Ezt a verset Muskó Sándor királyi ügyész (később törvényszéki elnök) litográfiái utón néhány példányban sokszorosította. Lázár György szerint a *Szegeđ veszedelme* című satirikus vers »mindazokat félholtra kacagtatta, kiknek azt olvasni módjukban volt.« A legenda szerint Tisza Kálmán egyszer a minisztertanácsban felolvasta ezt a verset; a ministerek egész este ezen kacagtak s az érdemleges ügyek másnapra maradtak. Mikszáth jól ítélte meg ezt a verset, mikor azt mondta róla, hogy »költői véna tekintetében a Parnasszus legalján áll, de humor és jóízű nyelvezet dolgában oly magas hely illeti, mintha Komjáthy igazi író lenne.«

A vers tartalma az, hogy a királyi biztos maga elé rendeli a biztosi tanács tagjait és

főbb hivatalnokait s ezeket ékes rigmusokban részint a titkárja mutatja be a királyi biztosnak, részint ők maguk mutatkoznak be.

A bemutató így ismerteti a biztos tanács feladatát:

»Minket ide küldtek, hogy ne unjad magad,
 Hogy megéljenezzük minden eszméd, szavad,
 Hogy dicsőségedet fokozzuk, — ha lehet, —
 És gyengítsük — ha kell — felelősségedet;
 Hogy tanácsot adjunk neked — ha kívánod,
 S hogy bűnbakok legyünk, — ha talán megbánod
 Azt, mit elkövettél, — mert az a *fő* dolog:
 Ne te légy a hibás, hogyha a *plebs* dohog.
 Mi úgy teszünk, ahogy szád szól és szemed int,
 Csakhogy kidukáljon naponta tiz forint.«

Tisza Lajos, a királyi biztos így felelt az általános bemutatkozásra:

»Uraim! Férfiak! Ez már okos beszéd!
 Jutalma lesz ennek sok estély és ebéd!
 Látom, nem csalódtok bennetek Geszt ura,
 Ennyi jeles férfit összeszedni tudál
 Most már szentül hiszem, hogy felépül Szeged,
 Mert ennyi önértzet biztos alap lehet
 Minden bevégzett tényt nektek tudtál adok,
 Hogy mint illik, arra »igen«-t szavazzatok.
 Titkon neheztelni, sőt simfelni szabad,
 Hisz a lényeg semmi, ha a látszat marad.«

Az egyes tanácstagok bemutatkozásai igen mulatságosak és igen találó célzásokkal vannak fűszerezve. Például Bakay Nándor, a város függetlenségi képviselője így mutatkozik be:

Nekem, Te Kegyelmes! *Bakay* a nevem,
 Pertu vagyok veled, te pedig én velem.
 Apostolaid közt én leszek a Júdás,
 De addig gondom lesz, hogy te naponta láss.
 Mikor aapid már nem soká járhat,
 Kiegyenesítem a most görbe hátat;
 De titkon akkor is hú embered leszek.
 Csak a Nép-körökben leszek dühödt, veszett
 Ha azt, amit mondok, meg nem tartom s állom:
 Saját kézimunkám okozza halálom!«

Magyarázatul hozzá kell fűzni ehhez a vershez, hogy Bakay egyrészt nagy demokrata volt a népkörökben, másrészt büszke volt rá, hogy mint képviselő, a királyi biztost tegezhetette. A város Úri közönsége nagyon jól mulatott azon, hogy mikor Trefort Ágost vallás- és közoktatási miniszter 1879 július közepén ellátogatott Szegedre, Bakay képviselő, aki kiment eléje a vasútra, a miniszter bevonulásakor felült a miniszter kocsijára — a bakra, a kocsis mellé. 1880 tavaszán Bakay lemondott a biztosi tanácsosi állásról és ismét nagyon ellenzéki húrokat pengetett. Az a célzás, hogy »saját kézimunkám okozza halálomé, arra vonatkozott, hogy Bakay köteles mester volt.

A következő bemutatkozó Tallián Béla torontáli főszolgabíró:

»Mostan rám jött a sor, — *Tallián*-nak hívnak.
 Éke vagyok, s méltán, sok bolt-kirakatnak.
 Karperecet hordok, mert ez úri módi.

Nincs egy mozdulatom, amelyik valódi.
 Szolgabíró vagyok, de alispán-tojás,
 Ha meg nem zápulok, lesz nagy [pezsgő folyás.
 Hogy kerültem ide, annak nincs alapja,
 Minden más, csak érdem nem lehet az apja.
 Van már két keresztem, harmadikra vágyom,
 Mert a mostanit még tükörből sem látom.

Komjáthy itt tévedett: Talliánnak tényleg voltak érdemei; az árvíz után a menekültek elhelyezése érdekében igen sokat tett. Komjáthy Talliánt olyan tojásnak nézte, akiből alispán fog kikelni — s ebben is tévedett, mert Tallián főispán lett, majd a képviselőház elnöke, azután föld mi vetési miniszter és báró.

Jankovich Miklós képviselőt »az ország vad mérnökének« neveztek, mert akárhol volt árvíz, a kormány rend szerint őt nevezte ki oda kormánybiztosnak, bár Mikszáth szerint még egyszer sem segített a bajon. F fiatal korában erősen költötte az örökölt vagyont, majd szolgabíró lett Duna-Patajon s azután képviselő. Komjáthy versében így mutatkozik be:

Én vagyok *Jankovich*, idült kormánybiztos,
 Tudom, az ily állás a konyhára mit hoz?
 Töltés-építéshez nagy a tudományom;
 Igazolja ingem, csizmám és nadrágom,
 Hogy sikerrel töltök, van rá bizonyságom.
 Deákul írta be azt egy pap barátom.
 Jeles vadász vagyok, sok vadat pusztítok,
 Hogy számból is folyton az jó ki, — nyílt titok.
 És mert eddig a víz adott nekem állást,
 Hálából fejemben adtam neki szállást.

Végh Aurél képviselővel, akinek az volt az ambíciója, (mely azonban sohasem teljesült be), hogy Csanádmegye főispánja legyen, Komjáthy a következőket mondhatja:

Díszruhában jövök, mint illik egy *Véghez*;
Érzem, nagy dolgokat tudnék vinni véghez,
Mert agyam úgy lüktet, csak alkalomra vár,
Csak már főispánom vinné el a tatár.
Mint tök-ász-bélához bevág a tök filkó,
Horváth s Hosenberghez úgy vár engem Miikő.
Szeretem a sportnak minden nemét, ágát.
Bár a jégen már több társam törte lábát.
Ahogy füttyölsz, intesz, a táncot úgy járom,
Kettős napid ijért tűrhető e járom.

Nem sok vizel zavart a biztosi tanácsban Szemző Gyula bácskai képviselő, akiről senki sem tudta, hogyan jutott ehhez a megbízatáshoz. Komjáthy így szólaltatja meg:

Szemzőnek neveznek, bár sikertelenül.
Pedig néha még a kapanyél is elsül.
Demokrata vagyok: Poór-ral társalkodóm.
Pedig azt szégyelni volna elég okom.
Noha a világot már kétszer bejártam,
A közmondás mindig igazabb lett nálam.
Mert a létnek, agynak nincsen nálam magja,
A habarék-pártnak lettem méltó tagja.
Jeles gazda vagyok, természetem a kendert,
Mert ez könnyen úrrá teheti az embert

Mikszáth pedig ezt írja róla:

A »fekete.-házban« lakik, hol gyakran me-reng az ablaknál. A merengések egy ily per-cében, midőn gyémánt gyűrűjével álmodozón zörögte az ablak üvegét, kedélyesen szólítja

meg egyik kollégája:

— Miért nem karcolod rá a nevedet?

— Minek? kérdi megrezzenve Szemző.

— Hadd tudja meg az utókor, hogy te is Szegeden voltál.

Horváth Gyula kormánypárti képviselő így mutatkozott be:

»Az én nevem *Horváth*. Erdély adott léte,
 Büszkén hordozom a reám kötött féket
 Bátyám azon halt meg, melyre én megértem,
 Kik út megsírátták, nem sírnának értem.
 Fő-fő multságom a krágli és a tarok,
 Hogyha bátyád uszít, mindjárt morgok, marok!
 Írok röpiátot megrendelt Irányban,
 Bukottakat teszek követte szakmányban.
 Hű jobbágyod leszek, mind örökre! Ammen!
 Csinálj bármit, sohsem mondom: Quousque tandem?!»

Mikszáth szerint Horváth Gyula »nem vágyik komoly munkásságra, azért, mert ha a küüllői sógorság, komaság, mely a parlamentbe választá, megtudná, hogy Horváth dolgozni is tud, sohse választaná meg többé képviselőnek, mert hiszen más tisztességes pályán is megélhet odahaza.«

Mikszáth helytelenül ítélte meg Horváth Gyulát, 1891-ben olyan újságot alapított, (Magjai Hírlap), melynek pár évig vezető szerepe volt a magyar sajtóban.

Érdekes alakja volt a biztosi tanácsnak Dobó Miklós is, a szegedi születésű temesvári kanonok. Mikszáth azt írta róla, hogy

Dobó »a szegedi romok közül véli kihalászni a püspöki süveget.« Emlegették is, hogy ő kapja majd a kassai püspökséget, amire nézve Trefort miniszter Ígéretet is tett, — Dobónak ez a reménysége azonban sohasem teljesedett be. Bemutatkozó rigmusai Komjáthy versében így szólnak:

»Én meg *Dobó* vagyok, elnökség a vágyam.
 Jó szál legény vagyok, de csonka az ágyam.
 Tudom, hogy hová kell tenni póznát, rácsot,
 Ebben én adhatok legbölcsebb tanácsot.
 Bátn adjál legtöbbet, eszmém bármily fura,
 Átért engem kiemel felkenség, tonsura.
 Leibspeizom, — mint mindig. — a jó püspök falat,
 Mert kassai sonkán, fájdalom, más mulat
 Hogy készültségemnek legyen méltó tere.
 Oly bizottságba tégy, melynek neve *here*.*

Nagyon mulatságos volt a tanács legfiatalabb tagjának, Rónay Bélának a bemutatkozása:

fiónotj főispán Béla fia vagyok
 Polgár, paraszt ne is   szóljon hozzám gyalog,
 Voltam szolgabíró s   képviselőjelölt,
 De Novák, mint illetet   a vótumkor leölt.
 Ez biográfiam, ezzel   aztán vége;
 Egy mandátum lenne   jövöm üdvössége.
 Oh, végy kegyeidbe,   hogy elérhessem azt.
 Nálam nem találhatsz jobb   mameluk kamaszt!
 Példányképem: Aldzsi, Vigh Boer, Ivánka,
 Kik mindig úgy járták, mint bátyád kívánta.

»Szeged veszedelmének« két utolsó szakasza így szólt:

Most, hogy megismétlők egymás naturáját,
Kezdjük meg Szegednek rekonstrukcióját
Ki-ki levelet kap, melybe beíratom,
Hogy mit tegyen, és azt fogadjátok vakon
»Most pedig elmehet mindenki dolgára!«
Szólt Tisza, s titkárja rögtön ajtót tára.
A parancs azonnal szófogadást termett,
És a kéz-csók után elhagyták a termet
Tisza »solo« maradt s szörnyen jót nevetett:
Összeszedni ilyen bandát hogy lehetett!

Mit a víz megkímélt, elpusztító e had,
Szomorú emléküek örökre fennmarad,
Mindennek mit tettek, nem volt más alapja.
Hogy a napidíjat ki-ki tovább kapja.
Érzi ezért Szeged; csak az lesz az ünnep,
Ha majd egyszer ezek elmennek, eltűnnek;
Mert minden csapás közt, mi e várost érte,
Legtöbb érdeket tán ez a tanács sérte,
Mert ez, mit kitalált egy ördögi elme,
Ez vala Szegednek igaz veszedelme!

LXVI.

A rekonstrukció befejezése

A királyi biztosság minden esetre sokkal serényebben dolgozott, mint azt a *Szeged veszedelme* olvasása közben gondolnák. A *Szegedi Napló* már június 20-án feljegyezte, hogy »a királyi biztos, mint látszik, nagyon is utána néz a dolgoknak: hivatalnokai ki-merülve panaszkodnak a sok munka miatt; a királyi biztos alig hagyja őket pihenni; néha esti tizenegy óráig dolgoznak.« Érthető azonban az is, ha a közönség a munkának még ezzel a tempójával sem volt megelégedve. Akinek nincsen még hajléka sem, annak nagyon nehéz türelemmel várni! De még maga Mikszáth sem tudott egészen objektív lenni, mert ő is így irt a serény munkáról: »Légió hivatalnokból áll a biztosi apparátus. És ezek az urak folyton dolgoznak. A finn mesék hősei végeznek olyan dolgokat, hogy az apró kása közül kiválogatják a mákszemeket, amiket megint összekever valami rossz szellem. Nincsen annak célja, vége...«

És Szegednek nemcsak a halpaprikás a specialitása, hanem az is, hogy nincs még egy város a világon, melynek polgársága oly passzióval és sokszor oly igazságtalanul tudná kritizálni a hatóságokat, mint Szeged népe. Hogy Szegeden több a rosszmájú ember, mint másutt, az nem valószínű, de hogy ebben a nagy városban rossznyelvű emberekben sohasem volt hiány, az egészen bizonyos. Ezt már Jókai is észrevette, pedig összesen csak egy napig időzött Szegeden; meglátásait és megjegyzéseit ide is kell iktatni, okvetlenül:

^Vendégfogadó a Hét Választófejedelemhez. « Ide gyűlnek össze délben egy kis elkülönített szobába ebédelni azok a derék emberek, akikre rábízta az ország, hogy ennek a sártömegnek ismét város-alakot adjanak; Itt találkoznak össze, miután kora reggeltől déli két óráig ez iszap-tömeg tetején járlak, összetört háztetőket, gyumává alakult falakat, butorpozdorját megbecsültek: mit érhetett az, mikor még valami volt? Bizony nem kevés elszántság kellett hozzá, hogy ezt a megbízást elfogadják. Minő sártenger, ami előttük állt S a jó közönség még szaporítani segít ezt a sarat azzal, amit a fejükhöz hajigái. Mindennap szemükre hányták, hogy tíz forint napi díjt húznak. Ezért a munkáért I Újságíró, egy cikkéért, énekes a daláért, igazgató tanácsos a jelenléteért, képviselő a távolléteért hogy fizetést kapjon, ez igen jó és természetes; hanem akinek egy város újjáteremtése munkáját kell végrehajtani, az tegye azt a maga kenyerén

s érje be a — mindennapi kritikával.

»Akadt volna elég ember, aki elvállalta volna azt ingyen.« Elhiszem, csak hogy ha én nekem valaki azt mondja, hogy ő kész ingyen vállalkozni 12—15 milliónyi összeg befektetésére, azzal, ha egy szobában kell hálnom, éjszakára nem huzom le a lábamról a csizmámat

Mert drága a fülemüle hangja, de drágább a kacsáé, aki azt mondja, hogy «sáp, súp, súp.»

De bármennyit kritizáltak is a szegedi polgárok a királyi biztosság munkáját, azért mégis felépült a város. Segített ebben a törvényhozás is, mely díszes középületek emelésére, városiasabbá tette az új Szeged képét. Legelőször a honvédkaszárnya épült fel az állam pénzén, majd a honvéd tiszti lak (melyet akkoriban Pavilonnak hívtunk, de hogy miért adtunk neki franciás nevet, az kideríthetetlen). A Széchenyi-tér és a Hid-utca sarkán felépült egy igen elhibázott berendezésű, de nagy épület, melyben elfért a posta, távirda (ez régente két külön hivatal volt) s az államépítészeti és folyammérnöki hivatal. Elkészült a »Financia«, a pénzügyi hatóságok épülete, a törvényszék polgári és büntető osztálya s a híres »Csillag«-börtön. És miután Zombory szenátor megfogadta, hogy addig nem vesz új kalapot, míg el nem készül az állandó híd, a királyi biztos megcsináltatta Zomboryt és megcsináltatta az állandó hidat az akkori világ legjobb vas-kon-

struktúrájával, Eiffel párisi mérnökkel, aki később az Eiffel-toronnyal tette világhírűvé a nevét. Szép munka volt a hid, 1,825.255 forintba került.

Nagyon lassan ment a rakpart építése; az első vállalkozó bele is bukott, mert nem tudta, hogy a Duna-Tisza közének vizei közül mily sok szivárog itt le a Tiszába, három-négy méterrel az utca szintje alatt. A szép rakpart, melynek építését azután »házi kezelésben« fejezte be a királyi biztosság, alig hogy elkészült, düledezni kezdett és végül is öt évig tartó munkával állították helyre. A Stefánia-sétány fái nagyon szépek, de ez a sétány semmiség ahhoz a fenyőerdőhöz képest, amelyet előtte le kellett verni a földbe a Tisza partján, hogy fel lehessen rá építeni a rakpartot. Bele is került ez a munka közel három millió forintba.

Elkészült a várost az esetleges árvizek ellen megvédő körtöltés, mely valamivel több, mint egy millióba került, bár fel lehetett használni azt az alapot, ami a víz után még megmaradt. Érdekes, hogy az újszeged! ártérrendezés, a Stefániával szemben ugyanannyiba került, mint az egész körtöltés.

Az új városháza méltán büszkesége a városnak, meg az új színház is, mely 1883-ra elkészült, a következő év tavaszán leégett s. azután részben újra épült. Szeged büszkél-

kedett vele 1883-ban, hogy huszonnégy utcája csatornázva van, sőt tizenöt utcája már ki is van kövezve.

Az állam, a város és a magánosok körülbelül harminchárom millió forintot költöttek Szeged újjáépítésére; a megmaradt régi épületeket öt millió forintra becsülték. így Szeged épületei (a telkek értékének beszámítása nélkül) a rekonstrukció befejezésekor minlcgy harmincnyolc millió forintot értek.

A befejezett munkát meg kellett mulatni a királynak.

A legenda szerint a XVIII. század végén egy felsővárosi barát megjövendölte, hogy »lesz még egyszer Szegeden olyan világ, hogy három napig tart a vásárnap.* Ez az idő tényleg bekövetkezett. 1883 október havában 14., 15. és 16-án Szegeden tartózkodott a király s ez a három nap csakugyan olyan volt, mint három vásárnap egy végben.

Diadalkapukkal és lobogódisszel várta Szeged a királyt. Az összes utcákon, amelyeken a három nap alatt a király elhaladt, még az utcakerüléseket is fel kellett díszíteni fenyőgallyakkal. Ezt a díszet a város költségén tömérdek tulaj szállította le a Tiszán Máramarosból.

A királynak és kíséretének a városházán és a Bérházban rendezlek be szállást

A kormány a király látogatását országos

ünnepé avatta. Nemcsak Tisza Kálmán miniszterelnök és Orczy Béla báró, király személye körüli miniszter volt jelen, hanem egyházi és világi főurak oly nagy társasága, hogy Szeged ennyi előkelőséget nem látott az 1444-ikí országgyűlés óta. Haynald bíboros érsek egész sereg püspökkel jelent meg, olt volt a karlócai pátriárka, a román metropolita, a balázsfalvi érsek, stb. A törvényhatóságok küldöttségein kívül még egy érdekes társaság volt jelen: azoknak a leszármazottjai, akik 1723-ban aláírták a pragmatika szankciók

Az ünnepségek első napján a hódoló küldöttséget fogadta a király. Este a színházban díszelőadás volt, melyen Szabados János alkalmi költeményét két fiatal színésznő, Nagy Ibolyka és Hunyadi Margit szavalta. A színi előadás után nagy kivilágítás volt.

Másnap a város középületeit tekintette meg a király, majd kikocsizott Tápéra. Délután nagy népünnepély volt Újszegeden. A rög-tönzött halászkunyhók előtt nagy bográcsokban főlt a halpaprikás. Itt Zsótér Andor kalauzolta a királyt, aki Antalffy halászmester főztél olyan jó illatúnak találta, hogy evet! belőle; igen dicsérte a király a szegedi kenyeret is és nevetve idézte Roskovics Ignác festőművész híres mondását: »Szegények vagyunk, de jól élünk!«

A király az újszegedi népvénnepen.

Harmadnap Ásotthahnára látogatott el a király, akinek itt Pálffy Antal tanyai kapitány magyarázgatta a tanyai életet. Az erdőöri szakiskola megtekintése után a király vonaton tért vissza Szegedre, a Somogyi Könyvtár megnyílására.

Este a színházban, melynek nézőterét bálteremmé alakították át, olyan fényes bál volt, amelyhez hasonlót azóta sem látott Szeged városa. A király a bálból kíséretével egyenesen a vasaira ment s a késő éjszakai órákban elutazott.

Tisza Lajos királyi biztosnak egyelőre egy szép iratban mondott a király köszönetét Szeged újjáépítése körül szerzett érdemeiért. De természetesen kitüntetések is történnek, amelyek közül a legtöbbre csali alkalom volt a király látogatása. A szegedi urak közül a rekonstrukció körül szerzett valóságos érdemekért Pálffy Ferenc polgármester magyar nemességet kapott, s c kitüntetést később a »Zákányi« előnével toldotta meg a király. Nem kérdéses, hogy a Pálffy család már régen nemes volt, csak éppen iratai nem voltak, mint a legtöbb szegedi úri családnak. Sok évvel a rekonstrukció után, de a város újjáépítése körül szerzett érdemekért Fodor István törvényhatósági bizottsági tag is nemességet kapott, noha már háromszáz év óta nemes volt a családja, csak a leszármazás

folytonosságát nem lehetett iratokkal igazolni.

A Ferenc József-rend lovagkeresztjét kapta Zombory Antal városi tanácsnok s a városi urak közül Magyar János, Molnár Pál, Reizner János és sok állami tisztviselő.

A koronás arany érdemkeresztben is sok állami tisztviselő részesült és kívülük még Jirasiék Nándor építész.

Arany érdemkereszt jutott Fiala Antal, Főkövi Béla, Kovács Oktáv. Nagy János városi hivatalnokoknak, Szekula József, Bende Antal és Virág József rendőrbiztosoknak s a törvényhatásági bizottság tagjai közül Rainer Károlynak, Juhász Györgynek. Tombáczi Mihálynak, Börcsök Tgnácnak. Molnár Jánosnak, Szemmári Józsefnek. Boros Istvánnak, Pálffy Antalnak, Dobó Jánosnak. Kordás Antalnak és Gera Józsefnek s a polgárság köréből Kis.Kopasz Józsefnek. Két rendőr, Forgárh János és Radványi József ezüst érdemkeresztet kapott.

Általában véve vagy a királyi biztos, vagy a kormány meglehetősen szűkmarkuan kezelte az érdemeket szerzett polgárok kitüntetését, — ezzel feleltek arra a sok gáncsra és kritikára, amellyel Szeged közönsége a királyi bizottság munkáját éveken át illette.

Tisza Lajos 1881 január elsején búcsúzott el Szeged városától, mely hálája jeléül megfestette az arcképét Benczúr Gyulával, majd

szobrot állíttatott neki Fadrusz Jánossal. A király grófi ranggal tüntette ki Tisza Lajost.

A megszünt királyi biztosság helyett »miniszteri kirendeltség« vezette tovább még egy félévig a rekonstrukció ügyeit Lechner Lajos vezetése alatt, aki iránt Szeged végül azzal fejezte ki hálóját, hogy díszpolgárává választotta.

A »miniszteri kirendeltség« távozása után azonban már mutatkozni kezdtek a rekonstrukció árnyoldalai is: a sok szép ház elkészült, de mivel a legtöbb szegedi polgár erején túl építkezett, zavarok támadtak az államkölcson törlesztése körül. Sokan be sem tudták fejezni a megkezdett építkezést s a vakolatlan házak tömegéről leritt a nyomorúság. Mivel a város minden államkölcsonért kezességet vállalt, eleinte nyakra-főre licitáltak az adósok házait (a helyi vicclap »Kőccsönös Rókus« figurájában szerepeltette a tipikus szegedi háztulajdonost.) Vevő azonban nem igen akadt a há'akra. A város végre is »zárgondnokságokat« létesített, — egy-cgv városi tisztviselő, vagy törvényhatósági bizottsági tag negyven-ötven ilyen zárgondnokság alá veit házal is kezelt s kiadta a lakásokat úgy, ahogyan éppen tudta. Sok háziúr lelt ilyen módon egykori házában bér fizető zselérré. 1884—89-ben Szegeden nagyon sok házat ingyen is meg leheteti venni, — csak éppen

az államkölcson törlesztését kellett átvenni.

Szeged azonban kibírta ezt az óriási gazdasági válságot is, úgy, mint az árvizet. És ki fog bírni a jövőben is mindent, mert népe igen értelmes, igyekvő s a veszedelem napjaiban kitartó és élelmes, mihelyt csak legkisebb lehetőség is van a keresetre.

Vége.

TARTALOM

Oldat

XLIII. Újra kezdődik az ölet	5
XLIV. A pénzintézetek megúszták a vizet.....	12
XLV. Az „Oroszlán“ a „Hungária“ ellen.....	19
XLVI. Kísérletek a víz eltávolítására	27
XLVII. Törvények Szeged feltámadására	35
XLVIII. Milyen nehezen indult minden!	43
XLIX. A gőzgépek ős szivattyúk munkája.....	50
L. A szegedi kis királyság	55
LI. A királyi biztosság.....	60
LII. A királyi biztos székfoglalása	65
Lili. Jókai látogatása Szegeden	76
LIV. A házak folbocsúlása	83
LV. Kossuth terve Szeged felépítésére	89
LVI. Az „ideiglenes“ Szeged	96
LVII. A digók városa.....	102
LVIII. Az ország jó szive	110
LIX. A külföld segítsége	118
LX. Mi történt a pénzzel.....	128
LXI. Tervezik a várost	134
LXII, Tisza Lajos	150
LXIV. A városi urak	157
LXV. „Szeged veszedelme“	167
LXVI. A rekonstrukció befejezése	173